

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

ІННА БОЛЬШАКОВА
ІГОР ХВОРОСТЯНИЙ

НАВЧАННЯ
БЕЗ МЕЖ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

4
КЛАС

Я ЛЮБЛЮ УКРАЇНСЬКУ МОВУ Я ЛЮБЛЮ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

ЧАСТИНА 1

**Державний
Прапор
України**

**Державний
Герб
України**

**Державною мовою
в Україні
є українська мова**

Конституція України
(розділ 1, стаття 10)

Державний Гімн України

Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Інна Большакова
Ігор Хворостяний

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник інтегрованого курсу для 4 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

rnk.com.ua/111312
Інтерактивний
електронний додаток

Київ • Харків
Видавництво «Ранок»
2026

УДК 811.161.2:028.1(075.2)
Б 79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2025 № 1164)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Підручник успішно пройшов апробацію у 2025/2026 навчальному році
(наказ Міністерства освіти і науки України від 02.02.2026 № 140)

Ілюстрації *Ольги та Сюзанни Рибцових*

Большакова І. О.

Б 79 Українська мова та читання : підруч. інтегрованого
курсу для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х ч.) :
Ч. 1 / І. О. Большакова, І. Г. Хворостяний. — Харків :
Вид-во «Ранок», 2026. — 144 с. : іл.

ISBN 978-617-8775-70-4

УДК 811.161.2:028.1(075.2)

Інтерактивний
електронний додаток
доступний за QR-кодом
або посиланням
rnk.com.ua/111312

**ЗРОБЛЕНО
В УКРАЇНІ**

ISBN 978-617-8775-70-4 (ч. 1)
ISBN 978-617-8775-71-1 (ч. 2)

© Большакова І. О., Хворостяний І. Г., 2026
© Рибцова О. А., ілюстрації, 2026
© Рибцова С. І., ілюстрації, 2026
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2026

Дорогі друзі!

Вивчення мови може стати для вас дивовижною пригодою, сповненою цікавих відкриттів. У четвертому класі ця мандрівка особливо захоплива, адже ви не лише відкриватимете таємниці законів мови, а й досліджуватимете секрети усного й писемного мовлення, будете вчитися мислити критично й творчо, співпрацювати одне з одним, мріяти та підкорювати вершини разом!

Мова не лише допомагає вам висловлювати думки й почуття, цінувати й любити, — вона вчить розуміти себе й інших, дарує ключ до успіху.

Розпочнімо ж мандрівку!

Щиро — автори

Умовні позначення:

— читаю вдумливо

— досліджую мовлення

— редагую

— пишу для себе

— працюю самостійно

— мислю критично

Українська мова — державна мова України.

- 1 Спробуй прочитати речення. Чи складно це було зробити? Чому?

ვსწავლობ უკრაინულ ენას.

私はウクライナ語を勉強しています。

I learn Ukrainian language.

Я вивчаю українську мову.

- Чому у світі існує багато мов? Чому ти вчиш українську мову? Які мови вчать діти в різних країнах? Чому?

- 2 Прочитай. Визнач ключові слова в кожному абзаці. Перекажи текст за ключовими словами.

У давнину наші пращури говорили українською мовою. Учені вважають, що вона з'явилася понад півтори тисячі років тому. З того часу вона змінювалася, розвивалася.

Зараз українська мова — державна мова незалежної країни України. Ми пишаємося, що говоримо українською, бо наша мова має давню історію. Цінуй і вивчай українську мову!

- Спиши спонукальне речення. Побудуй його на розповідне та питальне.

- 3 Склади та запиши 3 речення, використовуючи одне чи два слова з кожного стовпчика.

Учімо, спілкуймося,
пишімо, говорімо,
слухаймо, читаймо

Український, укра-
їнська, українське,
українські

Мова, слово,
вірш, казки,
пісні

Зразок. Учімо українську мову!

- 4 Розглянь інфографіку. Склади 3 запитання за її змістом. Постав запитання однокласникам й однокласницям.

- 5 Спиши. Зверни увагу на правопис слів із великої букви.
- Державний Прапор України синьо-жовтого кольору. Державний Герб України — Тризуб. Державний Гімн України — «Ще не вмерла України...».

Повторення. Текст. Речення. Слово

- 1 Прочитай речення. Дай відповіді на питання.
- Я люблю канікули.
- Уранці я сплю досхочу. Потім удень я граю з друзями.
- Надалі я читаю улюблену книжку.
- Канікули — чудова пора.

Інтерв'ю в парах.

1 учень / учениця	2 учень / учениця
Речення якого абзацу пов'язані між собою?	Які слова в реченнях зв'язують їх між собою?
Якою темою пов'язані всі речення?	Яка група речень утворює текст? Чому?

Текст — це 2 або більше речення, які пов'язані між собою за змістом і граматично, розташовані в певній послідовності та виражають закінчену думку.

2 Прочитай. Доведи, що це текст.

ЧОМУ КАНІКУЛИ КАНІКУЛАМИ НАЗВАЛИ?

- Чи можуть бути пов'язані між собою канікули й собака? Яким чином? Наведи 1–2 приклади.

зачин

головна частина

Поглянь на нічне зоряне небо. Там сяють зорі.

Улітку вночі на небі ми бачимо *сузір'я* Великого Пса. Яка в ньому найяскравіша *зірка*? Сіріус. У давнину люди називали зірку **Канікула**. Тоді, у літній час, коли *зіронька* сяяла на небі, школярі відпочивали від навчання. Ці дні називали канікулярними. Спочатку канікулами називали тільки перепочинок улітку. Тепер це періоди між навчанням у будь-яку пору року, коли діти не відвідують школу.

кінцівка

Тож твоє дитяче життя — це школа — канікули — школа — канікули...

- Що ти дізнався / дізналася про слово **канікули**?

У кожного слова є своя історія виникнення. Дізнатися про історію виникнення слів ти можеш за **етимологічним** словником.

- а) Випиши з тексту розповідне, питальне та спонукальне речення. Поясни різницю між ними.
- б) Запиши споріднені слова до слова **зоря**. Познач корінь.

Дискусія. Т-схема. Точка зору.

Літні канікули кращі, ніж зимові.

- Запиши по 3 докази для кожної точки зору.

Так 		Ні
1.		1.
2.		2.
3.		3.

Пишу для себе. Після канікул я люблю / не люблю йти до школи, тому що...

- 1 **Передбачення за ключовими словами.** Склади історію, уживаючи словосполучення: перший день у школі, сирна піца, «буркотливі» олівці, проєкт «Про мене».
- 2 Тема і головна думка. Проблема. Характеристика персонажа. Театралізуємо. Проєкт.
 - Пригадай, що ти відчував / відчувала в перший день у школі після канікул. Чому?

ЗНОВУ ДО ШКОЛИ (Уривок, скорочено)

Повість

Джуді Муді не хотіла, щоб закінчувалося літо. Коли вона ходила до школи, їй не подобалося щодня причісуватися, учити правила правопису, не хотілося сидіти поруч із Фрэнком Пёрлом.

— Перший день школи! — проспівала мама. — Уставай і вдягайся.

Джуді Муді натягла на себе ковдру і накрила голову подушкою.

— Джуді? Ти мене чуєш?

— Гр-р-р, — сказала Джуді.

- Про що ти дізнався / дізналася? Яку проблему порушено в тексті? Знайди слова, які підтвердять твою думку. Якими можуть бути шляхи розв'язання проблеми?

Поснідавши, Джуді побігла на автобус. Коли пізніше вона підходила до свого класу, там стояв її вчитель, пан Тодд, і запрошував усіх зайти.

— Доброго ранку, Джуді!

— Доброго ранку, пане Тодд, — відказала Джуді й захихотіла. — Чи є у вас дикобраз на ім'я Роджер?

— Ні, але в нас є черепаха Таксон. Тобі подобаються черепахи?

Джуді любила черепах. Але вона вчасно спинила себе:

— Ні, я люблю жаб.

— Рокі, ти сидітимеш біля вікна, а ти, Джуді, — попереду праворуч, — повідомив пан Тодд.

Вгадайте, хто сидів через прохід від неї? Френк Перл! Той самий, з яким так не хотілося сидіти поруч.

Пан Тодд повернувся обличчям до класу. На дошці великими буквами було написано: ВЕЛЕТЕНСЬКА СИРНА ПІЦА.

— Велетенська сирна піца — це на обід? — запитала Джуді.

— Це для словотвору. Слухайте мене! Ми спробуємо почати цей навчальний рік незвично.

• Про що ти дізнався / дізналася? Що буде далі?

— Замість того щоб вставати та розповідати про себе, ви зробите колаж «Про мене». Усе про вас. Ви можете малювати, вирізати картинки чи фотографії та приклеювати речі, які розкажуть класові, що робить вас вами.

Колаж «Про мене»! Це зацікавило Джуді, та вона про це не сказала.

— Я роздам вам список ідей-підказок, які можна розмістити на колажі. Це, зокрема, і сім'я. Я також дам кожному папку, у яку ви складатимете речі, які хочете розмістити на колажі. А потім кожен буде розповідати класу про себе.

Ідеї для колажу «Про мене»

Хто я?

Де я живу?

Моя сім'я

Мій найкращий друг

Улюблена
домашня
тварина

Коли
я виросту

Захоп-
лення

Найгірша
подія
в моєму житті

Найсмій-
ніша подія
в моєму житті

На уроках Джуді думала лише про себе, зірку її власного колажу «Про мене». Можливо, цей рік не такий уже й поганий.

— А тепер — час для орфографії.

— Бе, орфографія, — буркнула собі під носа Джуді, згадуючи свій поганий настрій.

— Бе, орфографія, — погодився її друг Френк Перл. Джуді уважніше подивилася на нього.

— Візьміть аркуш паперу й запишіть п'ять слів, захованих у написі: ВЕЛЕТЕНСЬКА СИРНА ПІЦА.

Джуді взяла коробку новеньких олівців, розмальованих сказаними мордочками. «Буркотливі олівці — для абсолютно різних настроїв, — було написано на пакунку. — Чи ви коли-небудь бачили олівець, який має такий вигляд, ніби вранці встав не з тієї ноги?»

Чудово! Нові «буркотливі» олівці допомагали їй думати. Вона знайшла слова ЛІКАР, ЛИЦАР, БАТА, заховані в написі пана Тодда. Та замість них написала: 1. НІ. 2. НІ. 3. НІ. 4. НІ. 5. НІ.

— Ти сьогодні не в гуморі? — запитав пан Тодд.

— Гр-р-р, — відповіла Джуді Муді.

- Про що ти дізнався / дізналася? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Це дуже недобре, — сказав пан Тодд. — А я якраз хотів запитати, хто хоче піти до секретарки й забрати піцу. Це сюрприз із нагоди початку нового навчального року.

— Піца? Піца! Справді? — клас збуджено гудів.

— Тож хто сьогодні хоче забрати піцу? — запитав пан Тодд.

— Я! — закричала Джуді.

— Я! Я! Я! Я! Я! — хором кричав увесь клас, махаючи в повітрі руками, як вітряками.

Рокі мовчки підняв руку.

— Рокі, чи не принесеш нам піцу? — спитав пан Тодд.

Коли Рокі повернувся з піцою, клас затих. Усі жували малесенькі квадратики сирної піци та слухали, як пан Тодд читає оповідання про пса, який їв піцу з ковбасою.

Коли він закінчив читати, Джуді запитала:

— Пане Тодд, чи можу я подивитися на ваш маленький столик для піци?

— Добре, ця річ буде твоєю, якщо завтра прийдеш до школи в доброму гуморі. Як думаєш, ти можеш погодитися на цю пропозицію?

— Так, пане Тодд! — вигукнула Джуді. — Так, так, ТАК!

*За твором Меган Мак-Доналд «Джуді Муді»
Переклад Наталії Ясіновської*

Текст для мене

Текст для тексту

Текст для світу

Чим ця історія нагадує ситуації з твого життя чи життя тих, кого ти знаєш?

Познайомся із серією книг про Джуді Муді.

Дізнайся про перший день у школі в різних країнах.

- а** Чому Джуді Муді не любила орфографію? Пригадай вивчені орфограми та доповни таблицю прикладами.

Орфографія — це система правил написання слів.

Апостроф	М'який подовжений приголосний	Префікси роз-, без-	Ненаголошені е, и
М'ятний, ...	Навчання, ...	Розділити, ...	Велика, ...

- б** Склади 5 слів, використавши букви та склади зі словосполучення «велетенський смачний вареник».

- в** Випиши з тексту розповідне, спонукальне та питальне речення.

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.

- 3** Зроби колаж «Про мене» і презентуй його класу.

Повторення. Текст. Речення. Слово

- 1 Розглянь малюнки й розкажи, які бувають книжки. Як тиобираєш книжку для читання?

Довідка. Тонкі, прямокутні, товсті, з малюнками, аудіокниги, про динозаврів, електронні, без малюнків, круглі.

Пограй у гру «Додай слово!». Вибери слово з довідки. Що потрібно додати до нього, щоб утворити словосполучення? А що — щоб утворити речення?

Наприклад: книжка → улюблена книжка → Я читаю улюблену книжку.

- 2 Прочитай слова і словосполучення. Поясни їхнє значення.

а Запиши слова групами. Придумай назву кожній групі. *Зразок.* Література: науково-популярна, художня. Іменники жіночого роду: анотація, бібліотека, Незрозумілі слова: роди літератури, анотація.

б Які слова не потрапили в жодну групу? Склади словосполучення з цими словами.

3 Науково-популярний текст. Переказуємо.

Що спільне в глиняного горщика , очерету , дерева , шкіри тварини , шовку ?

Ці матеріали використовували для виготовлення книг. Людина робила глиняні та дерев'яні книги-дощечки , книги-звитки з папірусу та бересту , книги з пергаменту .

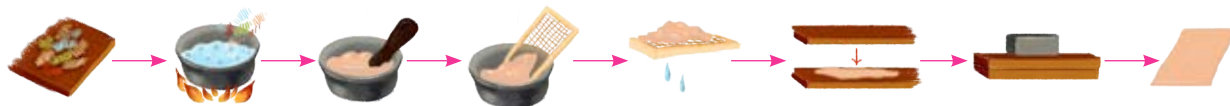
• З яких матеріалів виготовляли книжки в давнину?

А пізніше китаєць Цай Лунь винайшов папір. Як виготовляли папір?

Брали волокна **шовковиці**, деревну золу, **ганчірки**, старі **рибальські** сіті та прядиво (волокна рослини — коноплі). Усе це подрібнювали, щоб утворилися волокна, **змішували** з водою та **кип'ятили**. Потім розтирали суміш до пастоподібного однорідного стану. У суміш занурювали сито в **дерев'яній** рамі з бамбука, вичерпували ситом масу та струшували, щоб рідина стекла. У ситі утворювався тонкий рівний шар волокнистої маси. Цю масу перекидали на **гладкі** дошки. Дошки клали одна на одну, пов'язували в **стосик** й укладали зверху **тягар**. Затверділі та зміцнілі під пресом аркуші діставали з рами і **сушили**.

Папір став найкращим матеріалом для книг.

а Розкажи про виготовлення паперу за текстом і схемою.

б Запиши виділені слова в таблицю.

Іменники	Прикметники	Дієслова	Службові слова
----------	-------------	----------	----------------

4 Доповни речення. Установи зв'язок між словами в реченні.

На дерев'яній полиці стояла товста книжка про

Розвиток мовлення. Інструкція

Інструкція пояснює, як щось можна робити. Наприклад: виготовити папір, спекти торт, пограти в гру або використовувати нову комп'ютерну програму.

вказівки
настанови

- Напиши інструкцію, використовуючи схему.

Напиши слово
інструкція

Що ти будеш по-
яснювати іншим?
Який результат
маємо отримати?

Напиши список
матеріалів,
обладнання,
інгредієнтів,
які потрібні

Запиши кроки.
Позначай їхню послі-
довність числами:
1, 2, 3... або
словами **спочатку,**
далі... Використо-
вуй дієслова-вка-
зівки, такі як:
поклади, візьми,
змішай, вилий

Пиши стисло
та зрозуміло

Інструкція

Як виготовити папір удома?
Що потрібно?

Макулатура (наприклад, одна стара газета), 2 паперові рушники, качалка, блендер, тепла вода, ножиці, миска, для рамки — прямокутна ємність з одноразового непромокального посуду, сітка.

Порядок роботи

1. Спочатку розірви чи поріж макулатуру на дрібні шматочки розміром не більше ніж 2 см.
2. Замочи в теплій воді на 30 хвилин.
3. Зроби рамку. Для цього візьми одноразову ємність, прикріпи на дно шматок сітки.
4. У суміш макулатури та води додай стільки води, щоб подрібнити блендером.
5. Потім вилий суміш у мисочку.
6. Опустити в суміш рамку й обережно дістань її.
7. Далі дай воді стекти. На рамці мають залишитися волокна.
8. Поклади рамку на сухий рушник волокнами вниз. Прибери рамку.
9. Візьми шматок паперу та накрій вологий лист на рушнику. Прокачай його качалкою і залиши сохнути на ніч.
10. Уранці ти можеш написати на папері те, що захочеш.

Повторення. Текст. Речення. Слово

- 1 Прочитай. Порівняй значення споріднених слів.

Читали ми читали,
Казки **перечитали**,
Повість дочитали,
Скоромовку **начитали**,
П'єсу **прочитали**,
Загадку **зачитали**,
Новину **вичитали**.

Завдання на вибір.

1. Спиши слово-
сполучення.
Зразок. Перечита-
ли казки.

2. Запиши словосполучення,
замінюючи іменники.
Зразок. Перечитали **повідом-
лення**.

- 2 Розкажи, з якою метою ти читаєш книжкі. Добери до кожної книжки відповідне слово. Поясни свій вибір.

навчати

розважати

сміятися

сумувати

думати

інформувати

плакати

радіти

- а) Склади словосполучення з трьома словами на вибір. Визнач головне та залежне слова. Постав питання від головного слова до залежного.

Зразок. Інформувати ^{про кого?} про риб, радіти ^{чому?} життю.

- б) Утвори від дієслів спільнокореневі іменники та прикметники.

Зразок. Навчати — навчання, навчальний.

Редагую. На одній книжкова полиці нерозташуєш усі Книжки світу.

3 Доповни таблицю.

Переваги та недоліки читання електронних книжок.

Переваги 	Недоліки
1. Можна взяти із собою одночасно кілька книжок, вони не займатимуть багато місця. 2. ... 3. ...	1. Більше втомлюються очі під час читання. 2. ... 3. ...

4 Склади історію про паперову й електронну книжки. Чи зможуть вони потоваришувати?

1

2

3

Читання з розумінням

Анотація — це стислий текст про зміст книжки, щоб ти зрозумів / зрозуміла, хочеш її читати чи ні.

1 Прочитай анотацію. Про що ти дізнався / дізналася?

Анна, якій невдовзі виповниться десять років, страшенно любить читати. Якось вона дізнається, що стається з тими книжками, яких ніхто не позичає в бібліотеці. Їх просто знищують! А це значить, що всі її улюблені друзі, яких вона знайшла в книжках, теж можуть зникнути. Чи зможе дівчинка знайти спосіб, як цьому зарадити? І чи вдасться їй розкрити таємницю зачарованого лісу та загадкового автора? Любов до книжок має їй допомогти.

- Чи допоможе тобі анотація вибрати цю книгу для читання? Чому?

2 Уривок повісті. Проблема. Персонажі. Театралізуємо.

- Які книжки ти любиш брати в бібліотеці? Чому?

ДІВЧИНКА, ЯКА РЯТУВАЛА КНИЖКИ (Уривок, скорочено)

зачин

Ця історія почалася в бібліотеці. Анна часто ходила туди після уроків. Пані М'онсен, яка там працювала, й Анна були добрими подругами.

головна частина

Зав'язка. Одного разу, коли Анна прийшла в бібліотеку, пані М'онсен була засмученою.

— Чому ви сумна? — запитала Анна.

— Через книжки, які ніхто не позичає.

— А чому їх ніхто не позичає?

— Бо чимало людей не здогадується про їхнє існування.

Тієї миті за спиною Анни хтось чхнув. Вона озирнулася. На ослінчику біля полиці стояв маленький худорлявий чоловічок зі стосиком книжок у кошику.

— Вибачте, що завадив, — прошепотів він, зліз із ослінчика й пошкутильгав геть із кімнати.

— Хто це? — запитала Анна.

— Мільтон Берг, який працює внизу, у ф'ондах.

— Він такий сумний, — промовила Анна.

— Йому боляче знищувати книжки, котрі ніхто не читає.

— Він знищує книжки? — обурилася Анна.

— Йому зовсім не хочеться, але він мусить. Директор бібліотеки каже, що зайві книжки займають багато місця. Якщо він їх не знищуватиме, його звільнять із роботи.

Розвиток дії. Анна замислилася. Якщо книжки, які ніхто не читає, знищать, то зникнуть і люди в них. Страшно про таке й думати. Анна ледь не розплакалася.

- Про що ти дізнався / дізналася? Яку проблему порушено в тексті? Як її розв'яжуть?

— Ми повинні врятувати книжки. Тож мусимо подбати, щоб книжки читали. Це єдиний спосіб їх урятувати.

Анна вибрала п'ятдесят книжок і читала днями й ночами. За чотири тижні вона втомилася, захотіла відпочити та прочитати маленьку книжечку «Зачарований ліс». У ній ішлося про хлопчика, який втратив бабусю. Він пішов у зачарований ліс і побачив дерево, яке розмовляло, як бабуся. Бабуся сказала, що хоче розповісти хлопчику про фантастичну пригоду, яка чекає на нього в майбутньому. Але наступна сторінка була порожньою. Анна вирішила, що кінець розповіді зник, і почала його шукати.

Уранці Анна принесла книжку до класу. Ніхто її не читав. Усім кортіло довідатися, про що фантастичне в ній ішлося.

У шкільній бібліотеці й у жодній книгарні міста цієї книжки не було. Усі почали її шукати. Пізніше книжки закупили, але в жодній із них не було написано, про що розповіла хлопчикові бабуся.

І тоді Анна зрозуміла, що той, хто написав книжку, не хотів цього розповідати. Ніхто не знав і письменника на ім'я Вальдемар Саєр.

Анна пропонує однокласникам дописати кінцівку книжки. Поступово про книжку дізнається все місто, а згодом і вся країна. Усі починають придумувати свою кінцівку книжки, але ніхто не знає, що мало бути насправді, ніхто не знає автора. Анна запитує в бібліотекарки про автора книги. Пані Мόνсен говорить, що не може розкрити таємницю. Дівчинка здогадується, що зможе познайомитися з автором лише тоді, коли відгадає, якою має бути остання сторінка книжки.

Тієї ночі Анна не могла заснути, думала про «Зачарований ліс» і фантастичну пригоду, про яку мав знати Вальдемáр. Вона не могла довідатися, що ж це була за пригода, не дочитавши книжки.

«Так само й зі мною, — подумала Анна. — Я ж не знаю, що станеться завтра. Я ще не жила у “завтра”».

Вона глянула у вікно. Сонце вже встало. Почався новий день. «Завтра мені виповниться десять років, — думала Анна, — і мені страшно. Але як можна боятися того, чого не знаєш? Ні, не хочу про це думати. Хочу думати про „Зачарований ліс”». Анна встала з ліжка. Узяла чистий папір. Сіла за письмовий стіл і втупилася в білий аркуш.

Кульмінація. Спершу їй нічого не було видно. Але за дві хвилини вона почала бачити. Те, чого ніколи не бачила раніше. Папір на столі немов ожив. Він тягнув її донизу, притягував до себе. Анна заплющила очі й почала думати. Про те, що її очікує в майбутньому.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому Анна боїться дня народження? Яку проблему порушено в тексті?

— Я не боюся свого десятого дня народження. Навпаки, я радію. Тепер я знаю, як закінчиться книга.

Розв’язка. Анна приїхала до бібліотеки, щойно та відчинилася. Дівчинка вийняла з торбинки конверт і простягнула його пані Мόνсен:

— Зможете передати листа Вальдемáрові Са́еру?

кінцівка

- Це закінчення «Зачарованого лісу»?
- Мабуть, за відповіддю я прийду завтра.
- Не треба чекати до завтра. Я зараз передам автору твій лист.

За кілька хвилин Анна спустилася з пані Мёнсен довгими сходами вниз. Це був він! Мільтон Берг.

- Ти мала рацію. Саме так завершується ця історія. І Мільтон Берг простягнув Анні чистий аркуш.

*За Кла́усом Гаґеру́пом
Переклад Наталі Іваничук*

- Що ти відчуваєш після читання тексту? Чому?
- Постав запитання до тексту за схемою. Відшукай у тексті відповіді на ці запитання.

Хто?

Що?

Де?

Коли?

Який?

- Яку проблему порушено в оповіданні? Чому дівчинка здогадалася про чистий останній аркуш? Чому аркуш був чистим?

Пишу для себе. Яким ти уявляєш своє майбутнє?

Мова і мовлення. Усне та писемне мовлення

Учися розрізняти поняття «мова» і «мовлення». Коли знайомишся зі звуками й буквами, із частинами слова та частинами мови, з будовою словосполучень і речень, ти вивчаєш мову.

Ти спілкуєшся з друзями, слухаєш чи говориш

читаєш

або пишеш

. Це усне та писемне мовлення.

1

Розкажи про слова **мова** й **мовлення** за схемою на ф́ор-заці.

2 Запиши речення в таблицю.

Усне мовлення	Писемне мовлення
Я з мамою обговорюю похід до зоопарку.	Я пишу діалог для вистави.

1. Сестра записує слова на диктофон. 2. Я з друзями спілкуюсь у чаті. 3. Брат записує інформацію про тварин. 4. Бабуся розповідає рецепт пирога. 5. Тато записує доповідь.

3 Створи діаграму Венна. Порівняй усне та писемне мовлення. Запиши в діаграму слова з довідки.

Довідка. Жести, міміка, інтонація, емо́дзі, розділові знаки, правопис, вимóва, наголос, правила.

4 Що таке «культура мовлення»? Перебудуй неправильні поради так, щоб вони стали правильними. Запиши.

Культура мовлення

Усне мовлення

1. Викрикуй усі речення. Хай звучать з однаковою інтонацією.
2. Наголошуй слова так, як сам / сама придумаш.
3. Удавай, що слухаєш.

Писемне мовлення

1. Пиши речення з малої букви, щоб не можна було побачити їхні межі.
2. Пиши речення без розділових знаків.
3. Пиши нерозбірливо й неохайно.

- Як говорить і пише людина, яка володіє культурою мовлення?

5 Прочитай і спиши. Підкресли дієслова.

У тебе є твоє внутрішнє мовлення . Ти можеш «говорити про себе», коли думаєш, розмірковуєш, не вимовляючи думки вголос, коли читаєш мовчки.

Пишу для себе.

1. Про що я розмовляю сам із собою?

2. Чому люди розмовляють?

Ситуація спілкування. Стилi мовлення

- 1 Розглянь малюнок. Хто спілкується? Де і коли спілкуються? Про що говорять? Як говорять?

Щоразу, коли ти з кимось розмовляєш, читаєш чи пишеш повідомлення, ти потрапляєш у ситуацію спілкування.

5 СХОДИНОК СИТУАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ

2 Пригадай різні ситуації спілкування. Доповни таблицю.

Хто спілкується? <i>Відправник й отримувач</i>	Де і коли спілкуються? <i>Місце й час</i>	Про що спілкуються? <i>Тема і мета</i>
Учень і бібліотекарка	Удень, бібліотека	З'ясувати вподобання

Зразок. Учень спілкується з бібліотекаркою вдень у бібліотеці. Вони обговорюють улюблені книжки.

3 Розглянь різні ситуації спілкування. Подумай, який стиль мовлення доречно використати в кожній з них.

діловий
стиль

розмов-
ний стиль

науковий
стиль

художній
стиль

публіцис-
тичний стиль

Я роблю
оголошення

Я роблю наукову
доповідь

Я читаю
новини

Я розмовляю
з другом /
подругою

Я записую презентацію
для блогу

Я дискутую

Я пишу казку

- Перебудуй 3 речення так, щоб вони стали питальними й спонукальними.

Зразок. Я читаю новини. Що я читаю? Читай новини.

4 Досліджую медіа. Новина. Читаю і спілкуюсь онлайн.

- Яких блогерів ти знаєш? Про що вони розповідають?

БЛОГ ПРО КНИЖКИ

Софія Павлівська з Луцька — наймолодша українська блогерка, яка в ютубі

Блог — веб-сайт, що має вигляд «щоденника подій».

розповідає про прочитані нею книжки (у неї вже 47 відео!). Зазвичай щомісяця дівчина читаєдесь сім книжок.

Як виникла ідея створення блогу? Софія прочитала цікаву книжку та вирішила дізнатися думку інших дітей про неї. Але не знайшла ні жодного відеоогляду, ні допису в соцмережах. Тоді дівчина вирішила записати власне відео, щоб розповісти про книжку і зацікавити нею інших. Спочатку відео знімала мама. Потім Софія поставила телефон на мольберт, який використала як штатів.

Тепер юна блогерка продовжує знімати відео про книжки, які їй подобаються, а не розчаровують. Дівчинка стверджує, що про книжку, яка не подобається, розповісти складніше.

Софія хоче зацікавити однолітків читанням і переконана, що діти, які кажуть, що не люблять читати, ніколи не розгортали справді цікавої для них книжки.

За матеріалами Наталії Климко

- Проаналізуй новину за питаннями.

Хто створив блог? З якою метою? Чим блог може мене зацікавити? Чи хочу я щось зробити після читання новини у блозі? Чи дійсно мені потрібно робити те, що радять блогери?

- 5 Напиши відгук про свою улюблену книжку та зроби відеоогляд. Поділися текстом і відео з друзями онлайн.

- 6 Порівняй текст і відео. У яких ситуаціях краще записувати текст, а в яких — відео?

Дискусія. Т-схема. Точка зору.

Чи варто довіряти всьому, що говорять і показують блогери?

- Запиши по 3 думки для двох точок зору.

 Так	 Ні
1.	1.
2.	2.
3.	3.

- 7 Спиши один з абзаців тексту на вибір. Підкресли дієслова.

Ситуація спілкування. Діалог і монолог

— Що таке **діалог**?
— Це розмова двох осіб.

А **монолог** — це висловлювання однієї особи.

1 Прочитай. Визнач, де діалог, а де — монолог.

1. — Чи боїшся ти виступати перед класом?

— Так, дуже. Бо я можу помилитися.

— Ти ж навчаєшся в школі, а коли навчаєшся, то, буває, робиш помилки.

— Так, а ще я червонію та плутаю слова.

— Чи вдається тобі хоч колись бути спокійним?

— Так, я буваю спокійним, але коли я виступаю перед класом, я зовсім один. Я хвилююся.

— Невже всі неодмінно проти тебе?

2. Я не виступаю перед класом щодня. Виступати буває приємно, а буває і лячно. Тому що слухачів багато, і мені не байдуже, що вони про мене будуть думати. Мені хочеться їм сподобатися. Іноді я так хвилююся, що й слова не вимовлю. Я не хочу ставитися до себе занадто суворо. Я ж можу помилятися. Буду тренуватися виступати перед класом. Навчитися можна, якщо тренуєшся.

За ідеєю Оскара Бреніф'є

а Чим схожі, а чим відрізняються тексти?

б Спиши діалог або монолог на вибір. Чим відрізняється запис діалогу й монологу?

Пишу кожну репліку діалогу з нового рядка. Перед кожною реплікою ставлю тире.

2 Досліджую медіа. Новина. Читаю і спілкуюсь онлайн.

БУЛІНГ ЗА КНИГИ

Англійського школяра, що страждав через булінг за любов до книг, підтримали відомі письменники, зірки та книгарні.

Каллум Мєннїнг вїв блог «Книжковий акаунт Калла», у якому розповідав про прочитані книги. Коли хлопець почав відвідувати нову школу в місті Саут-Шилд, діти в класі створили груповий чат, у якому почали глузувати з нього. Сестра Каллума написала в соцмережах допис про це. За її словами, однокласники брата створили чат, у якому сміються з його розповідей. Вони спеціально додали Каллума, щоб він міг це читати. Хлопець також написав, що особливо неприємно, коли ти читаєш жарти про себе, але не маєш можливості відповідати, бо заблокований.

Допис одразу став вірусним і викликав бурхливу реакцію аудиторії.

Багато людей почало підтримувати хлопця. Працівники книгарні написали: «Розповідати про книги — це чудовий спосіб мати друзів та дізнаватися про нові книжки. Продовжуй і надалі розповідати про книги». Книгарня вирішила подарувати Каллуму книжку.

Про хлопця дізналися й письменники. Одна з його улюблених авторок написала підбадьорливий лист, у якому запропонувала вислати свою нову книжку для рецензії. А письменник-фантаст Метт Гейґ написав, що пам'ятає, як йому самому в дитинстві доводилося приховувати любов до книг, щоб деякі його товариші не насміхалися з нього.

Після такої підтримки хлопець сказав: «Як добре знати, що є небайдужі люди».

За матеріалами сайту новин BBC News Україна

а Проаналізуй новину за питаннями.

Хто створив блог? Із якою метою? Чим блог може мене зацікавити? Чи хочу я щось зробити після читання новини в блозі?

б Розповідь хлопця про книги є діалогом чи монологом? Чому?

3

Склади монолог про улюблену книгу. Розкажи його в класі.

Писемне мовлення. Роди літератури

- 1 Розкажи, що ти знаєш про роди літератури.

- 2 Прочитай тексти. Подумай, до творів яких родів вони належать. Поясни свою думку.

1. Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

Іван Франко

2. ЯК ПОДРУЖИТИСЯ З ЧАКАЛКОЮ

Дія друга
Сцена 4

Клас Чакалчиної школи. Парти, дошка, учительський стіл. На партах купами навалено різноманітні штучні наїдки й напої: сухарики, чипси, шоколадні батончики, газована вода в пластикових пляшкях.

Оріна, Сіяр, Ірця і Стéфа все це з великим апетитом поїдають.

Орина (з повним ротом, періодично запиваючи газованою водою просто з пляшки):

Дива та й годі! Оце так обід! Сухарики, чипси, кола, батончики... Саме те, що я найдужче

- люблю! І те, що батьки дозволяють хіба зрідка і з великою неохотою. Чака́лка, виявляється, молодець!
- Ірця: Ти обе-е-лезно! Батончики — се така дитяся хволо-о-ба...
- Орина: Ага! Є ще кашлю́к, кір і скарла́тіна. Краса! І всі — шоколадні батончики. Ням-ням! Наїмося і похворіємо Чака́лці на зло. Ми будемо лежати й балуватись, а Чака́лку вхопить інфа́ркт!
- Сіяр: А що таке цей... ін-факт?
- Орина: Хвороба така.
- Сіяр: Ні, це недобре. Тоді й ми захворіємо, і Чака́лка захворіє. І ніякої від цього не буде користі. Не школа, а лазаре́т.
- Стефа: Якщо ми захворіємо, то балуватися не будемо. Тоді не хочеться балуватися. Але їсти все одно хочеться...

Заходить Чакалка.

Чакалка: Наїлися? Тепер усі за парти! Починаємо перший урок!

З твору Івана Андрусяка

- а Спиши уривок поезії. Підкресли слова, які створили картинку у твоїй уяві. Придумай власне порівняння книги з іншими предметами, явищами.
- б Прочитай уривок п'єси в особах. Про яку проблему йдеться? Як ти гадаєш, що буде далі?

.....

- 3 Створи список корисних продуктів і страв. Запиши їх за абеткою. Склади речення зі словами, які називають твої улюблені продукти.

Завдання на вибір. Поясни письмово, що означає вислів:

1. «Говориш до нього, як до стіни».

2. «Говорить, мов шовком гапту́є».

3. «Торохтіть, як порожня бочка».

Писемне мовлення. Есей

- 1 Прочитай, які тексти писав хлопчик. Визнач їхні типи: текст-опис, текст-розповідь, текст-міркування.

Я переконую всіх, що життя в Кольоровій країні щасливе. Наводжу докази й приклади.

Я описую, які будинки, дерева, річки й небо в Червоній країні.

Я розповідаю історію, яка відбулася в Жовтій країні.

Я висловлюю свої думки та почуття щодо Синьої країни. Ніби розмовляю з усіма про те, що мене хвилює.

- Скільки текстів-міркувань написав хлопчик? Чим вони відрізняються?

- 2 Текст про жителів Синьої країни називається **есе**, або **есей**. Розглянь схему. Розкажи про особливості есе.

Есе = Есей

Особливий текст-міркування

Моя точка зору на проблему, подію

Пишу, ніби розмовляю з кимось

Наводжу приклади

Порівнюю ситуації, думки, ідеї

Пишу, щоб описати та пояснити свої думки

Добираю влучні слова

Кожний текст-есе складається з трьох частин.

Поясни, чому ти обрав / обрала цю тему. Чому ця проблема тебе хвилює? Чому ти вирішив / вирішила висловитися з цього питання? Дай зрозуміти, про що йтиметься в тексті.

Напиши, що ти думаєш про проблему. Яку маєш точку зору? Чим вона підкріплена? Намагайся, щоб твої думки були впорядковані за змістом. Пиши, наче розмовляєш із кимось.

Підсумуй те, про що ти писав / писала. Зроби висновок.

3 Прочитай есей. Визнач зачин, головну частину і кінцівку. Поясни, чим відрізняються ці частини тексту.

Я думаю, що доброта — найважливіша чеснота людини.

Учора я думав, що таке доброта для мене. Це ж не тільки добрі вчинки. Наприклад, поступитися бабусі місцем в автобусі. Це і добре ставлення до людей, яких я бачу щодня. Учора Оленка з нашого класу була засмучена. Я запитав її, чим я можу допомогти. Вона усміхнулася.

Я знаю, що добре слово зігріває. Коли я роблю щось добре для когось, я відчуваю тепло в серці.

Моя мама каже, що життя іноді буває холодним і сірим. І тільки ми самі можемо додати в нього теплих добрих кольорів. Коли ми добрі одне до одного, ми наче малюємо сонечко в похмурому небі. І воно стає блакитним.

Я вважаю, що якби всі люди на землі були трохи добрішими — не сварилися, не обзивали б одне одного, допомагали — наше життя було б кращим.

Усі хочуть, щоб їх любили, з ними дружили і щоб їм було затишно поруч з іншими людьми. А це можливо, коли всі будуть ставитися одне до одного щиро й з добром у серці.

а Доведи, що цей текст — есей. Використовуй схему із завдання 2.

б Напиши свої думки про доброту за зразком поданого есею.

Розвиток мовлення. Есей

Напиши есей «Чому я читаю книжки?»

1. Подумай, що спонукає тебе читати книжки.
2. Склади список причин, чому ти читаєш.

3. Склади список думок різних людей щодо питання «Чому варто читати книжки?»
4. Знайди інформацію в різних джерелах, запитай у рідних і друзів, знайомих.

5. Порівняй власні думки з думками інших людей. Що в них спільне? Чим відрізняються? Використай діаграму Венна.

6. Запиши свої думки на чернетку. Записуй речення, словосполучення, слова.

7. Напиши так, наче розповідаєш про свої думки комусь.

8. Подумай, як із записів на чернетці створити текст. Запиши його.

10. Прочитай текст другу / подрузі, учителю чи вчительці, рідним. Послухай їхні поради щодо запису думок.

11. Відредагуй текст: перепиши якісь частини, видали зайве чи напиши незрозуміле іншими словами, виправ помилки.

Мій список

1. Мама говорить, що читати корисно.
2. Дідусь щодня читає. Я хочу бути, як він.

Список думок інших людей

1. Дарує задоволення.
2. Дізнаюся багато нового.
3. ...

Я читаю книжки, тому що...
Книжкова шафа
Олесь не читає взагалі
Задоволення
Учителька дає завдання

Моя подруга Оля читає тільки підручник. А я — ні, тому що я отримую задоволення від читання, як і мій тато.
Я читаю, бо мама не дозволить грати в комп'ютерні ігри.

У моїх друзів немає книжкових шаф, а в моєму домі є велика книжкова шафа. І я хочу прочитати всі книжки.

Спочатку я напишу про...
Потім про...
А наприкінці про...

Зачин
Головна частина
Кінцівка

9. Визнач зачин, головну частину, кінцівку. Чи відповідають вони меті?

12. Запиши текст на чистовик і презентуй класу.

Текст. Речення. Однорідні члени речення

Підмет

Присудок

Текст складається з речень. Речення складаються зі слів. Слова в реченні виконують певні ролі. Є ролі головні.

Підмет і присудок — це головні члени речення. Підмет і присудок — граматична основа речення.

Є ролі другорядні. Їх виконують другорядні члени речення, які пов'язані з головними.

- 1 Спиши. Визнач головні та другорядні члени речення.

Кошенята п'ють молоко, вершки.

що роблять? хто? що? що?

Знайди й обведи 2 слова, які:

- ✓ відповідають на те саме питання;
- ✓ пов'язані з одним словом;
- ✓ є одним членом речення;
- ✓ потрібно вимовляти з перелічувальною інтонацією.

У реченні може бути кілька слів, які відповідають на одне питання, пов'язані з одним словом, є одним членом речення. Такі члени речення називають однорідними.

- 2 Назви однорідні члени речення. Який розділовий знак стоїть між ними?

Кіт з'їсть ковбаску, рибку.

що? що?

Кошенята грають клубком, м'ячем.

чим? чим?

Вимовляй однорідні члени речення з перелічувальною інтонацією. Став між ними кому.

Однорідними можуть бути й головні, і другорядні члени речення.

- 3 Порівняй речення. Спиши речення з однорідними членами. Визнач головні та другорядні члени речення.

Кошенята пили молоко.	Кігтик, Нюхтик, Сірик, Дряпик, Лапка пили молоко.
Кошенята спали.	Кошенята спали, гралися, стрибали.
Кошенята гралися іграшками.	Кошенята гралися м'ячиком, клубком, ведмедиком.

- 4 Спиши, розставляючи розділові знаки.

Удома в Руслани живуть хом'як папуга. Папуга кричить свистить говорить. Хом'як їсть зерно насіння яблуко.

- Якими членами речення є однорідні члени? Підкресли їх.

- 5 Визнач слово, від якого ти поставиш питання до однорідних членів речення. Запиши за зразком.

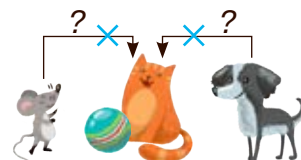
У бабусі жили кошеня, цуценя, козеня. Уранці, удень, увечері вони грали на подвір'ї. Кошеня ганялося за м'ячиком, клубком. Цуценя тягало пір'їну, палицю, кістку. А козеня буцалося.

Зразок. Жили (хто?) кошеня, цуценя, козеня.

- Чи можеш ти поставити питання від одного однорідного члена речення до іншого? Чому?

Від одного однорідного члена речення до іншого не можна поставити питання. Ці слова є рівноправними (тобто серед них не можна виокремити головне та залежне слова). Тому однорідні члени речення не є словосполученням.

Миша, кіт, цуценя грають м'ячем.

6 Прочитай. Що тебе здивувало?

ПРО ДИВА І ДИВАКІВ
(Уривок)

Жив десь-то на світі фіалковий кіт.
Мав спину фіалкову, лапи, живіт.
Фіалкову мордочку, вуха і вуса.
Лиш хвостик мав чорний, як щіть сажотруса.
І очі жовтющі, як двійко кульбаб.
Кіт мешкав у хатці. А з ним — Баобаб.
Вірніше — маленький вазончик кімнатний
з незвичним ім'ям: Баобаб Котохатній.

Катеріна Міхаліцина

Інтерв'ю в парах.

1 учень / учениця

Якого кольору був кіт?

Чому фіолетовий кіт здається дивним?

2 учень / учениця

Якого кольору коти можуть також бути дивними?

Хто жив разом із котом?

7 Спиши. Обведи однорідні члени речення.

Баобаб — це дерево, яке росте в Африці.

Стовбур баобаба товстий, роздутий.

Баобаб схожий на пляшку, діжку, глечик.

Чому в баобаба такий товстий стовбур? Щоб зберігати воду! В Африці дуже спекотно. Дощі йдуть рідко. Баобаб запасав воду у стовбурі в сезон дощів, як верблюд у горбах.

8 Доповни речення. Обведи однорідні члени.

1. У фіолетового кота були (що?) фіолетові вухка, ..., ...
2. Фіолетовий кіт пив (яке?) синє, ..., ... молоко.
3. Кошеня (що робило?) гралося, ..., ... з баобабом.

Пишу для себе.

1. Придумай історію про фіолетового кота й баобаба.

2. Придумай тварину незвичайного кольору. Опиши її.

Однорідні члени речення, з'єднані сполучником і

- 1 Порівняй речення. У якому випадку між однорідними членами речення кому ставити не потрібно?

Софія і Тарас читають журнал.

Софія, Тарас читають журнал.

Якщо ти поєднуєш однорідні члени речення сполучником і, кому між ними ставити не потрібно.

○ і ○

Став кому	Не став кому
○ , ○	○ і ○

- 2 Спиши, поєднуючи однорідні члени речення сполучником і.
 Мирослава, Богдан проходять квест. Дідусь, бабуся розв'язують ребуси, кросворди. Мама, тато читають новини. У пеналі лежали ручки, олівці.
 Зразок. Мирослава і Богдан проходять квест.

- 3 Доповни й запиши речення. Визнач головні члени речення.

Двері скригнули і ...	Дзвінок дзеленчав і ...	Склянка впала і ...
--------------------------	----------------------------	------------------------

Зразок. Двері скригнули і відчинилися.

- 4 Запиши 3 речення з однорідними підметами, присудками, другорядними членами речення на вибір. Використовуй схему.

Однорідні підмети

Хто? Що?

Олеся
Святослав
журнал
блог

Однорідні присудки

Що робити?

читати
знаходити
обирати
писати

Однорідні другорядні члени речення

Який?

червоний
жовтий
зелений
синій

Коли?

уранці
удень
увечері
уночі

Як?

старанно
сумлінно
наполегливо
ретельно

Зразок. Олеся і Святослав знайшли новий блог. Я читаю книжки вдень й увечері.

5

Прочитай. Запиши до кожного речення схеми однорідних членів.

Ти говориш добрі і злі, ласкаві і грубі, сумні і веселі слова. Важливо відчувати і розуміти їх. Учитися спілкуватися ввічливо і привітно з рідними і друзями, знайомими і незнайомцями.

а Спиши. Обведи сполучник і одним кольором, коми — іншим.

б Розглянь схему. Поясни, у яких випадках між однорідними членами речення потрібно ставити кому.

○ і ○, ○ і ○, ○ і ○

6

Склади речення, поєднуючи однорідні члени сполучником і.

Зразок. Газета і книжка лежать на столі.

Однорідні члени речення, з'єднані повторюваним сполучником і

- 1 Порівняй речення. Як потрібно ставити розділові знаки?

Кіт, миша співають.	 	Кіт і миша співають.	 	І кіт, і миша співають.	
○, ○		○ і ○		і ○, і ○	

Якщо ти будеш поєднувати однорідні члени речення кількома сполучниками і, які повторюються, став між ними кому.

і ○, і ○, і ○

- 2 Спиши, поєднуючи однорідні члени речення сполучником і, який повторюється.

Олесь запросив на день народження Олю, Тараса, Артема, Алісу. Діти подарували Олесеві конструктор, робота, книгу. Хлопчик пригощав друзів тортом, цукерками, чаєм.

Зразок. Олесь запросив на день народження і Олю, і Тараса, і Артема, і Алісу.

- 3 Склади 2 речення про себе, використовуючи схеми.

○ і ○

і ○, і ○

- 4 Запиши речення, замінюючи виділені слова однорідними членами. Уживай сполучник за зразком.

Підготуйся до святкування дня народження. Склей різнокольорові капелюшки. Виріж із паперу прапорці різної форми. Принеси вази для квітів із різного матеріалу.

Зразок. Склей і червоні, і жовті, і зелені капелюшки.

- Підкресли однорідні члени речення.

5

Вірш. Тема і головна думка. Мета створення. Персонажі. Читаємо в особах. Переказуємо історію. Театралізуємо.

МИШКА

Завелася в домі мишка,
шурхотіть вона з-під ліжка:
якщо мишка завелась —
то хоч з ліжка не вилазь.

Я кричу:

— Застряг у ліжку,
терміново кличте кішку,
як не кішку — то kota,
тут котяча смакотá!
Кіценькоооооо, врятуй
нега́йно!

Киця ж мовила:

— Чека́й-но.

Раптом там під ліжком слон?

Чи пітон? А чи дракон?

Чи вовчісько?

Чи удав?

Ти хоч — хто там є — пита́в?

— Хтось! — вимáнюю.

— Вилазь, бо пожежа

почалась,

і пахтіть,

і куріть,

скоро ліжко все згоріть!

І тоді,

від пилу сірі,

повискакували звірі:

і вовчисько,

і дракон,

і пітон,

і навіть слон,

і удав,

і камбалá.

Ну, і мишка теж була.

Оле́ся Ма́мчич

Інтерв'ю в парах.

1 учень / учениця

Хто завівся в домі?

Що вирішив робити
хлопчик?

2 учень / учениця

Що відповіла кішка хлопчику?

Чому тварини повискакували
з-під ліжка?

6

Доповни речення словами з вірша і запиши. Познач одно-
рідні члени речення. Обведи сполучник і.

З-під ліжка повискакували і вовчисько, і...

Однорідні члени речення, з'єднані сполучниками **а, але**

- 1 Розглянь малюнок. Що відбувається? Доповни речення.

По вулиці йдуть і кухар, і ... , і ..., і

- 2 Прочитай. Поясни зміст речень.

Кухар несе каструлю, **а** не глобус.

Кухар варить борщ, **але** не навчає дітей.

- Назви однорідні члени речення. Якими сполучниками їх поєднано?

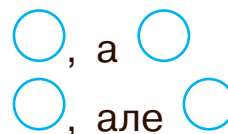
Коли ти використовуєш сполучник **а**, ти показуєш, що це щось інше чи протилежне за змістом.

*Я люблю морозиво, **а** не йогурт.*

Коли ти використовуєш сполучник **але**, ти показуєш, що слова після цього сполучника додають щось несподіване чи обмежують.

*Лимонне морозиво було кислувате, **але** смачне.*

Однорідні члени речення можуть поєднуватися сполучниками **а, але**. Перед ними завжди став кому.

Чайник зелений, а не жовтий. Чай холодний, але смачний.

- 3 Запиши за малюнком до завдання 1 речення з однорідними членами, які б поєднувалися сполучниками **і, а, але**.
Зразок. Художниця тримає в руках палітру і пензлики. Художниця тримає палітру, а не мікрофон. Художниця малює, але не співає.

- 4 Подумай, хто що тримає, хто до чого торкається. Склади речення з однорідними членами, з'єднаними сполучниками **а, але**.

Єва

Сергій

Артем

Аліса

Софія

Мирон

Зразок. Єва гладить поні, а не котика.

- 5 Запиши речення, поєднуючи по черзі однорідні члени речення сполучниками **і, але**.

Байки нас (смішать, навчають).

- а Порівняй речення. Чим вони схожі? Чим відрізняються? Якого значення надають реченню сполучники **і, але**?
- б Як потрібно записувати кожне з речень? Чому?

- 6 Склади речення. Підкресли однорідні члени. Обведи сполучники.

Кицька спить
Олег кинув м'яч
Ранок був похмурий
Місяць світить

а

але

теплий
мишку бачить
не гріє
не потрапив у ворота

Зразок. Кицька спить, а мишку бачить.

Повторення. Однорідні члени речення

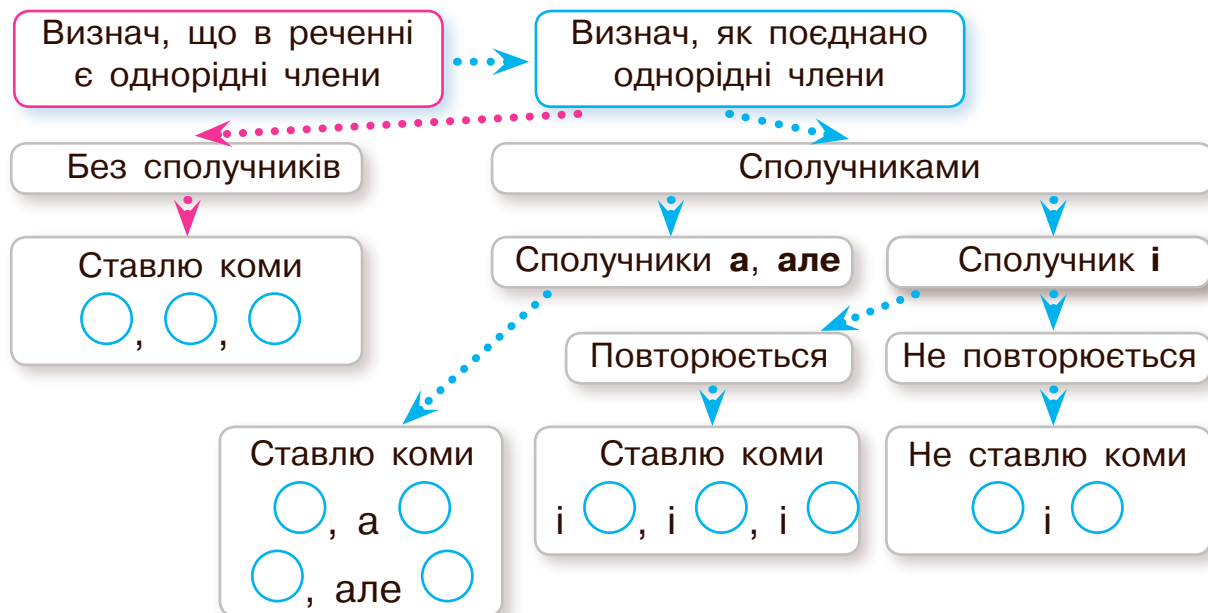

- 1 Порівняй речення. Що в них спільне? Чим вони відмінні?

Мама читає книгу.	Мама і тато читають книги.	Мама, тато, брат читають книги.
І мама, і тато, і брат, і сестра читають книги.	Мама читає книгу, а не гортає її.	Мама читає книгу, але не розповідає про неї.

- а Запиши речення з однорідними членами. Обведи коми й сполучники різними кольорами.
- б Склади й запиши схеми однорідних членів кожного речення.

- 2 Розглянь схему. Розкажи про розділові знаки в реченнях з однорідними членами. Склади речення до кожної схеми.

- 3 Заміни виділені слова однорідними членами речення і запиши їх, з'єднуючи інтонацією та сполучником і. Використовуй схему із завдання 2.

Ми прибираємо вдома. Ми чистимо килим пилососом. Ми витираємо пил ганчіркою. Ми поливаємо квіти. Ми розкладаємо речі у шафі. Ми виносимо сміття.

Зразок. Тато і мама готують обід. І сестра, і брат, і бабуся, і дідусь складають речі.

4 Порівняй речення.

У шафу діти складають шкарпетки і рукавички.

У шафу діти складають **нові** шкарпетки і **чисті** рукавички.

При однорідних членах речення можуть бути залежні слова. *Наприклад.* Ми приготували **український борщ, сирну запіканку, яблучний компот.**

5 Прочитай текст. Знайди речення з однорідними членами. Випиши речення з виділеними словами, обведи в них однорідні члени речення та підкресли залежні слова.

ШКІДНИКІЙ У НАШІМ ДОМІ

У наших домах іноді з'являються непрохані гості — шкідники. Вони шукають собі **смачну їжу, чисту воду, затишні схованки.**

Домашні таргани, маленькі мурашки, надокучливі мухи, сірі миші, харчова міль шкодять у домі.

Таргани люблять тепло й вологу. Вони живуть у кухні й ванній. Таргани ховаються у **темних куточках, маленьких тріщинах.**

Мурашки швидко знаходять шлях до **солодких пиріжків, смачних тістечок.** А харчова міль відкладає яйця в манній, рисовій, гречаній крупах. Харчова міль псує продукти.

Таргани, мурахи, міль шкодять твоєму здоров'ю й речам. Наш головний захист від шкідників — прибирання. Витирай крихти і воду зі столу. Ховай їжу у **щільні контейнери, скляні банки.** Викидай **старі газети, зайві коробки.** Тоді шкідники не зможуть відшукати собі схованку.

Прибирати вдома — це робити дім чистим і безпечним для здоров'я.

- Розкажіть у парі, як ви допомагаєте дорослим прибирати дім.

6 Склади 3 речення про свої обов'язки по господарству. Уживай однорідні члени речення.

7

Вірш. Рима, ритм. Настрій. Гумор. Запитання до автора.

ШКІДНИКІ У НАШІМ ДОМІ

• Кого називають шкідниками в домі? Чому?

Достемénно нам відомі
Шкідникі у нашім домі.
Ясна річ, це — гризуни.
Мухи, міль і таргани.
А над ними головний —
Таємничий Домовий.
Безумóвно, це вони,
Навіть влітку й восени,
Мають **ка́посні** манéри:
Розмальовують шпалéри,

Б'ють нечу́тно тарілкí.
Нíшком палять сірникí.
Остатóчно, до кінця,
Доламали нам стільця́,
Й навіть зранку до сніданку
З'їли джему майже банку,
Й знов поставили за скло —
Наче так воно й було!
Достемénно нам відомі
Шкідники у нашім домі.

Григорій Фалькович

а Кого автор вважає шкідниками в домі? Чому?

б Запитання до автора. Дай відповіді на запитання.

На яке запитання
автор шукає відповідь?

Як її доводить?

Яку висловлює думку?

Який робить висновок?

в Прочитай вірш, замінюючи виділені слова синонімами.
Ка́посний — непри́ємний; достемénно — дійсно; нíш-
ком — по́тай, та́ємно.

г Доповни речення словами з вірша.

У домі живуть шкідники: мухи,

Шкідники розмальовують шпалери,

Що я знаю / умію?

- 1 Запиши речення, розставляючи розділові знаки. Установи зв'язок між словами. Обведи однорідні члени речення.

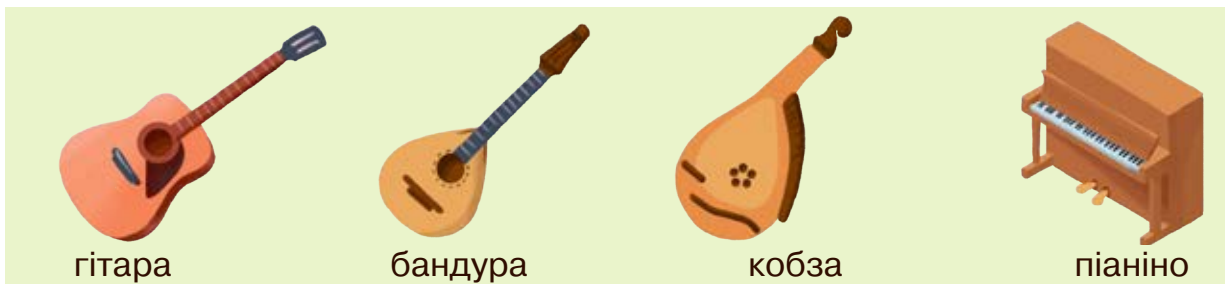
У зошиті Поліна пише ручкою олівцем фломастером.

- 2 Спиши, розставляючи розділові знаки. Визнач головні та другорядні члени у виділеному реченні.

На уроках учні читають пишуть малюють співають. На уроці музики Анна не танцювала а співала. На фізкультурі Андрій бігав стрибав. На уроці математики Дарина розв'язувала складну задачу але цікаву. На уроці малювання Ігор намалював і слона і верблюда і крокодила.

- 3 Заміни виділені слова однорідними членами речення.

Риби живуть у річці. **Дерева** ростуть у парку. Учні грають на **музичних інструментах**. Дідусь готує **страви**.

Зразок. Риби живуть у річці. Щука, карась, сом живуть у річці.

- 4 Склади речення з частин і запиши.

Ми писали швидко

ми читаємо вголос і мовчки

На уроці читання

і олівцями, і фарбами

Ми малювали

але охайно

Пишу для себе. Напиши, що ти робиш на уроках української мови. Уживай однорідні члени речення.

Орфограма. Поняття про міфи

1 Прочитай діалог. Розкажи про орфограму.

Я у пастці. Не знаю, яку букву — **е** чи **и** — писати у слові **медовий**.

У деяких словах легко зробити помилку. Це орфограма — місце у слові, яке не знаєш, як записати. Майже як калюжа, у яку можна вступити.

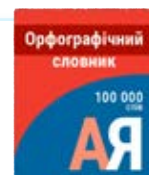
Що ж робити?

Коли бачиш калюжу, тобто орфограму, пригадуй правило.

Тобто орфограма — це написання слова за правилом? Спробую. Перевірне слово — **мед**. Пишу **е**, отже, і в слові **медовий** пишу букву **е**.

Орфограма — це правильне написання слова. Ти можеш перевірити орфограму за орфографічним словником.

2 Назви орфограми в усіх словах поданого речення.

Кошеня Нюх сховалося за м'який диван.

ОРФОГРАМА

Ненаголошені
е/и

Велика буква
у кличках тварин

Префікси
З-, С-

Велика буква на
початку речення

Правопис
прийменників

Апостроф '
у коренях слів

- Добери приклади до кожної з поданих орфограм.

3 Прочитай. Розкажи своїми словами, що таке міфи.

ПРО МІФИ

У давнину наші предки не могли пояснити закони природи. Вони думали, що у світі все залежить від богів чи духів. Боги — безсмертні, наділені чудодійною силою. Одне одному переповідали люди історії про богів, духів, героїв. Такі оповіді називали **міфами**.

4 Прочитай про слов'янських богів.

Перун — наймогутніший бог, володар грому, блискавки та небесних сил. Люди вірили: коли гримить грім — це Перун їде небом на своїй колісниці, а блискавки — це його стріли, якими він проганяє темні сили та зло. Священа рослина Перуна — дуб, тварина — ведмідь.

Сварог — могутній велетень, бог-коваль з величезним молотом у руках. Люди вірили, що він живе на небі у своїй небесній кузні. Сварог «скував» світ: створив гори, річки та навчив людей користуватися металом. Він навчив людей орати землю та вирощувати хліб. Його символ — колесо, що нагадує Сонце, яке обертається. Також ковадло та молот.

Даждьбог — син Сварога, бог Сонця й світла, достатку. Наші пращури вірили, що він щоранку виїжджає на небо в золотій колісниці, запряженій білими кіньми, і везе із собою день. Увечері він спускається за обрій, щоб наступного ранку знову принести світло. Мав золотий щит.

Мокош — це Велика Мати, покровителька жінок, родючості та домашнього затишку. Мокош від слів «мокнути» і «мокра». Мокош вважали богинею джерел, колодязів та дощу. Люди вірили: якщо Мокош дасть достатньо води, то буде багатий урожай. Вчила жінок прясти, ткати та вишивати. Її символ — веретено.

Велес — бог достатку, покровитель свійських тварин. У давнину багатство вимірювалося кількістю зерна та худоби. Його символ — ріг достатку. Велес дарував натхнення музикантам, поетам і казкарям.

- Назви орфограму до виділених слів. Яке правило потрібно пам'ятати, щоб їх написати правильно?

- 5 Назви однакові орфограми для кожної пари слів. Поясни правопис.

Перу́н — Вéлес, гримі́ти — блища́ти, розгні́ваний — безсме́ртний, спали́ти — зберегті́, слов'я́ни — дерев'я́ний, житт́я — зі́лля, ма́льований — ко́льоровий, мі́ф — бог.

Ідол — статуя, що зображує бога.

- Як перевірити правопис слів? Пара яких слів не пов'язана однаковою орфограмою? Чим ці слова схожі?

- 6 Текст. Визначаємо ключові слова в кожному абзаці. Переказуємо.

ПЕРУ́Н

Перу́н — верховний бог давніх слов'ян, бог грому та блискавки, родючості, покровитель хліборобів.

У давнину люди вірили, що високо в небі Перун мчить у своїй **коліснійці**, **запряжений** вогнегрівими кіньми.

Днем Перуна вважали четвер, а його священним деревом — дуб. Перед ідолом Перуна розпалювали вогнище з дубових гілок. Біля підніжжя ідола воїни розкладали зброю. А в походах попереду війська возили фігуру дерев'яного Перуна, щоб захищав військо від ворога.

- а Перекажи текст за ключовими словами.
- б Про сильний дощ кажуть, що він **періщить**. Чому?
- в Як пов'язаний вислів **після дощичу в четвер** із Перуновим днем?

- 7 Спиши другий абзац тексту із завдання 6. Зроби звукобуквений аналіз виділених слів.

- 8 Склади абетку зі слів одного тематичного ряду.

Абетка богів

Абетка кольорів

Абетка тварин

Абетка предметів

Абетка квітів

Правопис слів з орфограмою ненаголошені е та и. Міфи слов'ян

- 1 Запиши слова за абеткою. Поділи їх на склади. Постав наголос.

- а) Який склад у словах є наголошеним?
б) Назви слова з ненаголошеними е та и. Як перевірити правопис цих слів?

Як дізнатися, яку букву писати в словах — е чи и

Щоб дізнатися, яку букву — е чи и — писати в ненаголошеному складі, треба змінити або дібрати споріднене слово так, щоб ненаголошений звук став наголошеним.

- 2 Спиши, уставляючи букви е чи и. Допиши історію.

В(е,и)ликий кл(е,и)новий л(е,и)сток плив ш(е,и)рокою гл(е,и)бокою річкою. На ньому примостився з(е,и)мляний ч(е,и)рв'ячок. Ч(е,и)рв'ячок плив повз в(е,и)шневі сади, гр(е,и)чані поля, в(е,и)сокі, ще з(е,и)лені дерева. Раптом попер(е,и)ду щось заш(е,и)лестіло, забл(е,и)щало. «Що це?» — подумав ч(е,и)рв'ячок.

- Знайди речення з однорідними членами. Обведи однорідні члени речення.

Читання з розумінням

1 Тема. Мета створення. Порівнюємо міф і казку.

ПРО ПЕРУНА І СТРИБОГА

Жили на Росі чи Славуті славні поляни Жітий і Добріна. У них було дві доньки. Перша з'явилася на світ у полі, тож нарекли вóлхви² її Поляною, або Пóлею. А друга народилася тоді, коли Добріна пішла прати до води у долину. Тож дівчину назвали Додóлою. Була старша така гарна, що навіть старі вóлхви не могли відвести́ од неї погляду. Переможець молодéцьких змáгів, Стріба, багато подвигів учинів на честь красуні й дістав право взяти Полю собі в жони.

Та чарівну Поляну **вздрів** із небес сам Перун. І розтопилося серце громовéржця. Уперше у своєму вічному житті закохався грізний бог блискавки й грому.

- Як звали доньок Життя та Добрини? Хто хотів узяти старшу доньку в жони? Як ти гадаєш, що буде далі?

— Бути Поляні богинею! — вигукнув громовéржець так, що слова його почули всі поляни. І зраділи, що матимуть такого могутнього, всесільного родича, який щедро поливатиме їхню землю дощами, а ще, дивись, вогняними стрілами відганятиме ворогів.

Убра́ли Поляну в найкращий одяг, заплели косу до п'ят. Подруги подарували їй розкішний вінок, у який вплели найбарвистіші стрічки.

² Волхви — у давні часи були наймудрішими людьми. Спостерігали за природою, щоб підказати людям, коли сіяти хліб або йти у похід. Вміли готувати цілюще зілля та лікувати хвороби. Волхви пам'ятали всі легенди й казки.

Міф

У золотому осяянні, з пучком вогняних стріл у руці з'явився Перун. Аж раптом Стриба розпачливо скрикнув: «Прощавааай, кохана моя Полі!» Вихопив короткий мисливський меч і встромив собі в серце.

- Чого прагнув Перун? Що зробив Стриба? Що буде далі?

Жа́хно скрикнув на́товп. Жа́лібно зойкнула Поля. Спомурнів Перун.

— Ні, не хочу, щоб на шлюбі моєму замість меду кров лилася. Хай же ти, прегарна Поляно, нікому не дістанешся! — прорік громовержець і змахнув своїми стрілами. Сяйну́ли блискавки, вдарив страшний грім. У неймові́рному стра́хові люди припали до землі. А коли підвели голови, то не побачили красуні Полі. Замість неї стояло дивовижне дерево — високе й тонке та струнке, як дівчина.

— То наша Поляна! — закричав хтось, показуючи рукою на дерево.

— То Поля, — відгукнулися інші.

— Що то за дерево? — допитувалися задні.

— Топо́ля, — відповіли їм.

Так і пристала до дерева назва — топо́ля, що поширилася по всій землі полянській.

- Що зробив Перун? Чому? Що буде далі?

А Перун за мить злітав у Ві́рій, приніс звідти прі́горщу живої води. Бризнув на лице мертвому Стрибі, й ожив юнак.

— Будь моїм побраті́мом, Стрі́бо! — сказав Перун. — Адже обоє ми осиротіли без нашої Полі. Чи готовий на це?

— Готовий! — твердо мовив Стриба.

Вони перетворилися на соколів і полетіли до Вирію, де живуть слов'янські боги. Перун зірвав із Пра́дуба — вічного дерева слов'ян — молоді́льне яблуко і дав з'їсти Стрибі, який одразу став **невмиру́щим**.

Тоді попросив у всемогу́тнього діда свого Рода міцні крила для побратима й прикріпив їх до ніг Стриби. І благословив Род, аби Стриба став Стрибогом — володарем вітрів.

Відтоді нерозлучні Перун і Стрибог. Стриба щодуху дме, ганяє хмари по світу, а Перун їх розпанáхує стрілами, пускаючи життеда́йний дощ на землю в потрібному місці.

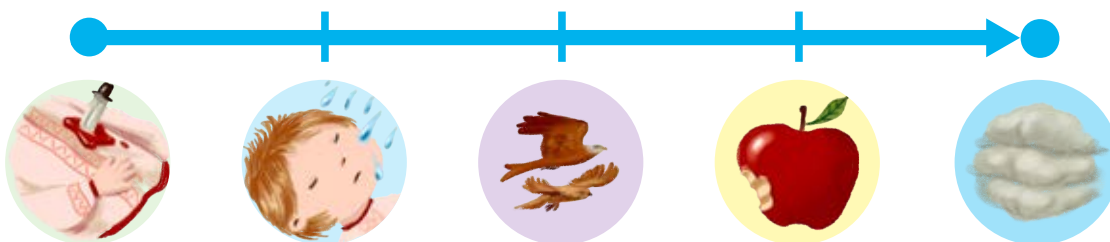
За твором Сергія Плачинди «Київські фрески»

- Поясни виділені слова.

Інтерв'ю в парах.

 1 учень / учениця	 2 учень / учениця
Куди полетіли Перун і Стриба?	Що Перун попросив у діда свого Рода?
Що Перун зірвав із Прадуба?	Яким богом став Стриба?

- 2 Розкажи, як Перун урятував Стрибу — і той став Стрибогом. Використовуй лінію часу.

- 3 Запиши слова правильно. Знайди їх у тексті.

В(е,и)сняних робіт, вздрів з н(е,и)бес, запл(е,и)ли косу, припали до з(е,и)млі, в(е,и)соке дер(е,и)во, міцне кр(е,и)ло.

Пишу для себе.

1. Читати міфи складно / легко, тому що...

2. Читати міфи цікаво / нецікаво, тому що...

Завдання на вибір.

1. Придумай, як записати слова з малюнком, щоб запам'ятати в них наголос.

Зру́чний, ра́зом, житло́, мере́жа, тризу́б, спі́на.

2. Запиши слова за абеткою. Поясни правопис слів.

Пере́можець, бере́зень, бе́рег, де́рево, се́редній; о́желедь, ше́лест, те́резі, се́реда, велетень, пере́мога.

- Добери споріднені слова до двох слів.

Правопис слів з орфограмою ненаголошені е та и. Міфи

- 1 Заповни таблицю, уставляючи букви. Поясни, чим відрізняються способи перевірки слів із ненаголошеними **е** та **и**.

Слова з е чи и , які можна перевірити наголосом	Слова з е чи и , які не можна перевірити наголосом
Вишневий, ...	Велосипед, ...

М..довий, к..піти, гр..чаний, з..лений, кл..новий, к..шеня, кр..ниця, м..даль, ап..льсин, абр..кос.

Якщо ти не знаєш, яку букву писати в слові, пропусти її. Перевір слово за словником і встав пропущену букву.

- 2 Діти перевіряли орфограму в слові **л..мон**. Вони не знайшли слово **л..мон** в орфографічному словнику між словами **лев** і **лелека**. Чому? Що порадити дітям?

- Як в орфографічному словнику перевірити слова з ненаголошеними **е** та **и**?

- 3 Текст. Ключові слова в кожному абзаці. Переказуємо.

МІФІЧНІ ІСТОТИ. ЛІСОВИК

У давнину люди вірили, що захисником лісу є лісовик — дух лісу. У нього є *чарівний ріг*. За його допомогою він скликає лісових мешканців чи збиває перехожих зі шляху, заманюючи їх углиб лісу.

Подейкували², що в нього є лише ліве *вуха*, яке все чує. А ще зелені *очі*, волосся, схоже на хвою, а *одяг* — як кора дерева.

Лісовик міг стати *велетнем*, вищим за найвище дерево, або манюсінською *мурахою*.

² Подейкували — переказували чутки. Чутки — це те, що люди говорять, але ніхто не знає, чи правда це.

Він об..ртався п..ншком, ялинкою, гр..бом, мохом, в..дмедем, вовком, людиною. Він р..вів, як в..дмідь, п..щав, як комар, скр..котів, як сорока, г..лготів, як гусак.

Будеш уночі св..стити в лісі — *розбудиш лісовика*. Прокинеться він і заведе свистом у незнайоме місце, зар..гоче, заляскає в долоні.

Як *ут..кти*? Виверни одяг наспід² або взуй правий чобіт на ліву ногу, тоді відчепиться. А краще пригости хлібом та яйцем.

Інтерв'ю в парах.

 1 учень / учениця	 2 учень / учениця
Хто такий лісовик?	Що лісовик умів робити?
Який вигляд мав лісовик?	Як від нього втекти?

а Перекажи текст за ключовими словами.

б Добери спільнокореневі іменники до виділених слів.

Зразок. Ревів — рев,

Довідка. Писк, скрекiт, свист, регiт, гелгiт, втеча.

в Спиши четвертий абзац, уставляючи пропущені **е** чи **и**.

4 Запиши споріднені слова. Познач корені слів.

Кишеня, кишеньковий, кишенька. Джерело, джерельний, джерельце. Апетит, апетитно, апетитний.

5

Запиши слова за абеткою, уставляючи пропущені букви.

Д..сципліна, т..мпература, пос..редині, д..ректорський, т..пер, ок..ан, т..атральний, т..атр, ок..анічний, кор..дор.

Завдання на вибір.

1. Знайди в медіа новину про ліс. Запиши її своїми словами. Напиши про причини й наслідки описаної події.

2. Знайди вірш про ліс. Запиши кілька рядків вірша. Підкресли слова, якими автор / авторка описує ліс.

² Наспід — навиворіт, внутрішньою стороною назовні.

Правопис слів з орфограмою ненаголошені е та и. Міфи

1

Текст. Визначаємо ключові слова. Переказуємо.

МІФІЧНІ ІСТОТИ ВОДОЙМ

У далекому м..нулому **водянік** жив в оз..рі, болоті, річці. Схожий був на діда з в..ликим чéревом та с..нюватим обличчям, убраного в білу або ч..рвону сорочку. З довгою з..леною бородою та риб'ячим хвостом, якого не показував.

Водяник обертався на сома, качура, пса, кота, цапа, коня. Міг затягну́ти на дно того, хто купається під ко́лесом млина́, бо там купатися заборонено. Люди боялися опині́тися в царстві водяника́ й не купалися в небезпечних місцях.

- У яких випадках водяник був небезпечний?
- Спиши перший абзац, уставляючи букви **е** чи **и**.
- Випиши речення з однорідними членами.

Розповідали, що **болотя́ник** сидів на дні болота й майже не рухався. Був товстий і вкритий вóдоростями, дрібними му́шлями, риб'ячою луско́ю. А ще описували болотяника як дідка з жаб'ячими ручками й порося́чим хвостиком, жовтим обличчям, довгим волоссям і брудною бородою. У нього є чарівна квітка латаття та оч..ре́тяна палиця.

У водяних джерéлах, коло́дязях жили **крини́ці**. Вони не любили поганих слів й негарних людей. А добрих частувáли чистою дж..ре́льною водою.

- а) Розкажи про міфічних істот водойм за ключовими словами. Порівняй їх.
- б) Випиши слова з ненаголошеними **е** та **и**. Добери перевірні слова там, де це можливо.

- 2 Запиши слова в тій послідовності, у якій вони розташовані в словнику. Постав у словах наголос. Познач корені слів.

Великий, величезний, велич, превеликий, величати, великуватий, велетень, велетенський.

- 3 Встав потрібні букви — е або и. Добери перевірні слова, де це можливо.

У болоті під старим млином жив водяник. Його ч..рево було вел..ке, а борода — з..лена, мов водорості. Водяник об..ртався на коня, kota або сома, міг затягнути сміливця на дно.

Правопис слів з апострофом. Міфи

- 1 Прочитай. Випиши слова з апострофом. Запиши споріднені слова до цих слів.

МаВПа БуФ, МаВПа БуФ
знайшла м'який, м'якенький пуф.
Мавпа Буф на пуф присіла,
м'ятний чай без цукру пила.
МаВПа БуФ, посунься трішки,
Я ховаюся від кішки, —
З'явилась Мишка біля пуфа,
З зеленим реп'яшком у вуха.
МаВПа БуФ, пусти на пуф, —
хом'ячок прибiг, — **УФ-УФ!**
Раптом в пуф в'їхав Кабан
Плюхнувся, як на диван,
Пуф роздувся, затремтів,
Втримати усіх хотів...
— **УФ-УФ-УФ!** — І всі невдовзі
Опинились на підлозі.
МаВПа БуФ, МаВПа БуФ
Пішла шукати новий пуф.

Інна Більшакова

МаВПа БуФ

- Продовж речення, уживаючи однорідні члени.
На пуфі сиділи мавпа Буф, ... , ...,

Пиши апостроф після букв **б, п, в, м, ф і р** перед **я, ю, є, ї**, які позначають два звуки [йа], [йу], [йе], [йі]. Щоб не забувати букви, після яких пишеться апостроф, запам'ятай слова **МаВПа БуФ**.

- 2 Спиши слова з апострофом. Зроби звуко-буквений аналіз двох слів на вибір.

Солов..й, солов..ї, гілл..я, ш..ють, в..ють, б..ють, п..ють, рум..яний, духм..яний, морк-в..яний, бур..як, бур..ян, м..який, зар..ядка, п..ять, дев..ять, корінн..я.

духмяний
морквяний

- 3 Прочитай. Визнач ключові слова в кожному абзаці.

- Що таке мох? Де росте мох?

МІФІЧНІ ІСТОТИ. МОХОВИК

Хто такий Моховик?

У давнину було повір'я, що в лісі живе Моховик — дух лісу, помічник Лісовика.

Де жив Моховик?

Схованка Моховичка була не дерев'яна чи кам'яна, не торф'яна чи солом'яна, не олов'яна, а з м'якого моху. Там пахло м'ятою та зів'ялим листям.

Яким був Моховик? Що робив?

Моховик був крихітним, вкритим зеленим мохом, тому його майже неможливо було побачити на землі. Моховик з любов'ю дбав про мох, тому що мох — дім для багатьох лісових мешканців. Він також піклувався про гриби та лісові ягоди.

Як Моховик карав людей і допомагав їм?

Іноді люди галасували й смітили. Тоді Моховик стелив м'якенький мох на стежку. І стежечка зникала. Люди в'язнули в моху, блукали в лісі, повертаючись п'ять, дев'ять чи п'ятнадцять разів на те саме місце. Для людей, які дбали про ліс, Моховик прибирав мох із місць, де

ростуть гриби. Люди швидко назбирували кошики грибів та пам'ятали про добро Моховика.

Яка родина у Моховика?

У Моховика дружна сім'я. Дружина Моховика — зелена Моховиця, а дітки — зеленюсінькі моховички. Вони допомагали Моховику доглядати за лісом.

Моховик і цар Ох — це різні міфічні істоти?

У деяких місцевостях Моховика і царя Оха — володаря підземного царства — сприймали як того самого духа лісу. А в інших розрізняли Моховика й царя Оха.

- Дай відповіді своїми словами на питання, які є в тексті.

- 4 Випиши слова з апострофом у 3 стовпчики: іменники, прикметники, дієслова.

Пиши апостроф після префіксів, які закінчуються на твердий приголосний перед я, ю, є, ї, які позначають два звуки [йа], [йу], [йе], [йї].

5 Завдання на вибір.

1. Запиши слова за абеткою. Бери до уваги другу, третю, четверту букви в словах.

Роз'яснення, роз'єднання, без'язикий, беззубий, зробити, об'єднати, з'їсти, з'їхати, з'ясувати, з'єднати, роз'їхатися.

- Познач префікси.
Назви орфограми.

2. Запиши слова за абеткою. Бери до уваги другу, третю букви в словах.

М'ята, м'ясо, м'яч, м'який, рум'яний, солов'їний, слов'яни, комп'ютер, черв'як, хом'як, б'є, в'є, пір'їна, інтерв'ю, п'ятниця.

- Підкресли орфограми в словах.

- 6 Придумай історію про Моховика, який потрапив у сучасне місто. Використай у тексті всі словосполучення.

Правопис слів з орфограмою м'який подовжений приголосний

Щоб позначити м'який подовжений приголосний, пиши дві однакові букви: **нн**, **сс**, **лл**. Наприклад: **життя**, **знання**.

1 У якому з двох речень є подовжений м'який приголосний?

1. На **павутині** висів павук.
 2. Борода Домовика була в **павутинні**.
- Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

2 Прочитай. Визнач ключові слова в кожному абзаці.

МІФІЧНІ ІСТОТИ. ДОМОВИК

У давнину люди вірили, що **життя** в хаті неможливе без Домовика — духа дому, який захищав його від злих духів, хвороб і лиха.

Домовик був невидимим для людей. Про його **існування** дізнавалися за звуками **зітхання**, **сопіння**, **пихкання**, **дзеленчання** посуду або за переставленими речами. Люди думали, що тільки кішки бачать **обличчя** Домовика.

Вірили, що він маленький, схожий на старого дідуся із сивою бородою. А його **волосся** світиться.

Домовики любили котів і часто самі перетворювалися на чорних або сірих. За давнім звичаєм в новий дім першим має зайти кіт для **встановлення** зв'язку з Домовиком.

Якщо люди дбали про свій дім, Домовик непомітно допомагав по господарству. Якщо в хаті мешкали ті, хто залишав **сміття**, то Домовик псував худобу та рослини, **насіння** та **знаряддя**. Він шумів уночі, **спросоння** господарі лякалися.

Для **збереження** добробуту й злагоди в домі люди задобрювали Домовика. Залишали йому **пригощання**: хліб-сіль, кашу з молоком чи шматочок цукру.

Під час **переселення** в новий дім люди просили Домовика їхати з ними в горщику з **вугіллям**. Або родина забирала із собою старий віник, як річ, де живе Домовик.

Інтерв'ю в парах.

 1 учень / учениця	 2 учень / учениця
Де жив Домовик?	Як Домовик ставився до людей?
Як Домовик ставився до котів?	Що робили, щоб забрати Домовика із собою в новий дім?

- Випиши з тексту слова з м'яким подовженим приголосним. Склади словосполучення з трьома словами.

3 Запиши в таблицю слова, які називають звуки. Познач м'який подовжений приголосний.

Шипіння, кашляння, дзижчання, говоріння, дзеленчання, цвірінчання, балакання, шепотіння, мовлення, сопіння.

Немовні звуки	Мовні звуки
Кашляння, ...	Балакання, ...

- Утвори й запиши дієслова від 5 слів на вибір.

4 Утвори пари споріднених слів. Визнач корінь.

Прати, варити, смажити, прання, миття, взуття, солити, мити, соління, чистити, варення, чищення, взувати, смаження.

Зразок. Прасувати — прасування, чистити — чищення,

- Напиши 2 речення про роботу по господарству, яку ти виконуєш удома.

Що я знаю / умію?

- 1 Визнач орфограми в словах і запиши слова в таблицю.

Ненаголошені е/и	М'який подовже- ний приголосний	Апостроф '

Написання, читання, дерев'яний, солом'яний, риб'ячий, велосипед, верблюд, лисиця, завдання, рум'яний.

- 2 Запиши за абеткою слова, у яких потрібно писати апостроф.

Бур..як, бур..ян, св..ято, в..язкий, кам..яний, сім..я, м..ятний, м..ята, в..яз, р..юкзак, в..ють, п..ята.

- Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

- 3 Запиши словосполучення, замінюючи дієслова в дужках іменниками з м'яким подовженим приголосним.

Радісні (відчувати), цікаве (читати), складне (задати), правильне (розв'язувати).

Зразок. Радісні відчуття,

- 4 Запиши слова з тексту на с. 57–58 в таблицю відповідно до орфограм. Поясни правопис слів.

Апостроф '	Ненаголошені е/и	М'який подовжений приголосний

- 5 Запиши словосполучення іменників із прикметниками.

Бриль із соломи, п'єдестал із каменю, суп із кропиви, пиріг із моркви, чай із м'яти, юшка з риби.

Зразок. Бриль із соломи — солом'яний бриль,

- 6 Підготуй для своїх друзів диктант із 10 слів на відому вам орфограму. Продиктуй і перевір диктант.

Значення слова.

Однозначні та багатозначні слова

Більшість слів щось означає. Слова мають лексичне значення, яке ти можеш уточнити за тлумачним словником.

1

Оповідання. Тема та головна думка. Мета створення. Проблема. Читаємо в особах.

БРІФ, БРУФ, БРАФ

- Що означають ці слова? Чи можна знайти їх у тлумачному словнику? Як ти гадаєш, про що йтиметься в оповіданні? Чому?

Два хлопчики гралися у дворі, вигадуючи свою таємну мову, що її ніхто інший не зрозумів би.

— Бріф, браф, — мовив перший.

— Браф, броф, — відповів другий.

І обидва зареготали.

На балконі другого поверху сидів старий синьйор і читав газету, а з вікна, що навпроти, виглядала синьйора.

— От нерозумні хлоп'ята, — сказала синьйора.

— Я з вами не згоден, — відповів старий синьйор.

— Невже ви зрозуміли, що вони говорять?

— Авжеж, зрозумів. Перший сказав: «Який сьогодні гарний день!», а другий відповів: «Завтра буде ще кращий».

Хлопчики знову заговорили своєю мовою:

— Мараскі, барабаскі, піпірімоскі, — сказав перший.

— Бруф, — відповів другий.

І обидва зареготали.

— Невже ви й це зрозуміли? — сердито вигукнула стара синьйора.

— Авжеж, зрозумів, — відповів, усміхаючись, старий синьйор. — Перший сказав: «Як добре жити на світі!», а другий відповів: «Який гарний світ!»

— А світ дійсно гарний? — допитувалася синьйора.

— Бріф, бруф, браф, — відповів старий синьйор.

За Джанні Родарі
Переклад Івана Дзюба

Чому?

- Чому слів **бріф, бруф, браф** немає в тлумачному словнику? Як би ти пояснив / пояснила лексичне значення цих слів?
- Чому хлопчики вирішили придумати таємну мову?
- Чому синьйора не зрозуміла хлопчиків, а старий синьйор був упевнений, що зрозумів?

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.

2

Придумай 5 своїх слів. Напиши, що вони означають. Склади з них речення та скажи його друзям. Чи зрозуміли вони тебе? Чому? Чи можна просто так вигадувати слова?

Дискусія. Чи можеш ти спілкуватися, уживаючи тільки «свої» слова?

Є слова **однозначні** (мають одне значення) і **багатозначні** (мають багато значень). Багатозначні слова вживають у прямому та переносному значеннях.

3

Розподіли однозначні слова на 3 групи. Дай їм назви. Запиши слова однієї з груп за абеткою.

Понеділок, вересень, іменник, середа, п'ятниця, листопад, прикметник, дієслово, числівник, неділя, березень, червень, четвер, липень, прийменник.

Зразок. Дні тижня: понеділок,

- Склади список назв професій. Чи є однозначними ці слова?

4 Прочитай. З'ясуй значення виділених слів.

1. Нявчик підняв **вушко** та прислу́хався. Аліса взяла чашку за **вушко** й поставила на блюдце. На вулиці Данило опустив **вушко** шапки.
2. Діти радісно **сміялися**. Дід **сміявся** з безглуздих слів. У небі **сміялося** сонечко.

Довідка. Частина тіла, шапка, чашка; насміхатися, світило, радіти.

- а Якими є виділені слова: однозначними чи багатозначними? Чому?
- б Спиши. Підкресли слова, ужиті в переносному значенні.

Редагую.

Із дзьоба чайника виходила пара.

Багатозначні слова й омоніми

- 1 У кожному реченні назви слово, яке вимовляють і пишуть однаково. Поясни його значення.

В Анни довга коса. У діда Богдана гостра коса. Ігор назвав фото «Морська коса».

Слова, які вимовляють і пишуть однаково, але які мають різне значення, називають **омонімами**.

У тлумачному словнику омоніми записують так:

КОСА 1.
Заплетене
волосся.

КОСА 2.
Знаряддя для
косіння трави.

КОСА 3. Вузька смуга
суходолу в морі, річці тощо,
сполучена одним кінцем
із берегом.

Розрізняй омоніми та багатозначні слова.

Багатозначні слова й омоніми вимовляють і пишуть **однаково**.

Багатозначні слова мають **схоже значення**. Одне з них є **основним**, а інші — **допоміжні**.

Омоніми мають **різне, несхоже значення**.

2 Упізнай слова за їхнім значенням.

1. Невеликий літературний твір повчального змісту з персонажами-тваринами, які зображують людей. М'яка бавовняна тканина.
2. Весняна обрядова пісня. Дрібні жовтуватو-коричневі плямки на обличчі людини, які стають помітними навесні.
3. Липкий папір. Трав'яниста рослина, яка чіпляється до одягу чи шерсті тварин.
4. Посудина, у якій зберігають сіль. Густа м'ясна чи рибна юшка.

Довідка. Байка, вірш, солянка, щедрівка, цукорниця, оповідання, клей, липучка, веснянка.

- Які це слова — багатозначні чи омоніми? Чому? Як ти можеш перевірити свої припущення?

Деякі омоніми можуть відрізнятися у вимові чи написанні або збігатися лише в одній із форм слова.

3 Запиши пари словосполучень у таблицю.

Читати роман — хлопчик Роман, професія гончар — учень Гончар, дорого́га каблучка — широка доро́га, дверний за́мок — царський за́мок, малювати плака́ти — тихо пла́кати, три моркву — три моркви́ни, ніс коши́к — кирпа́тий ніс, журавли́ний клич — клич бабусю́, яблу́неві сади — сади дере́во.

Омоніми

Відрізняються вимовою	Відрізняються написанням	Збігаються в од- ній формі слова
Дверний зам о к — царський за ́ мок	Читати р оман — хлопчик Р оман	Журавлиний ^{ім.} клич — ^{дієсл.} клич бабусю

- Прочитай словосполучення з третього стовпчика таблиці. Зміни їх так, щоб слова перестали бути омонімами.

Зразок. Три моркву — терти моркву.

4 Спиши. Обведи омоніми.

У склянці чаю трохи м'яти,
Ми її не будем м'яти.

Цуценя побачить ґав —
Галасує: «Гав-гав-гав!»

Власне українські й іншомовні слова. Застарілі й нові слова

Ти вживаєш власне українські слова та

запозичені з інших мов . Якісь слова були
запозичені давно, деякі — нещодавно.

1 Розглянь схему. Розкажи, як в українській мові з'явилося слово **барвінок**.

- 2 Досліди походження слів — назв предметів, які ти використовуєш на уроці: зошит, олівець, гумка тощо.

Про походження слова ти можеш дізнатися за етимологічним словником. Уточнити значення запозичених слів — за словником іншомовних слів.

- 3 Запиши слова парами. Обведи власне українські слова.

Алфавіт, вподобайка, чемодан, повідомлення, аплодисменти, абетка, світлина, рюкзак, наплічник, візит, лайк, оплески, фейк, неправда, валіза, фотографія, м'єсєдж.

- Підкресли слова, які ти вживаєш частіше. Чому?

- 4 Прочитай слова, які були запозичені з інших мов.

Французька	Італійська	Іспанська
Жест, журнал, реклама	Аварія, помідор, ракета	Єнот, карамель, ананас

- Склади словосполучення з трьома словами на вибір.

- 5 Спиши, замінюючи виділені слова словами з довідки. Порівняй речення. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

Любомир **завантажив** **аватáрку**. Вероніка **гúглить** в інтернеті. Лариса **забанила** **акáунт** **гéймера**. Максим розмістив **пост** у своєму **блoзі**. Софія надіслала **мéсєдж**. Ігор змінив **нік**. Тетяна зробила **скриншóт**. Данило видалив **спам**.

Довідка. Знімок екрана, розмістити, непотрібна інформація, гравець, повідомлення, щоденник в інтернеті, зображення, шукати інформацію, обліковий запис, заборонити доступ, прізвисько в чаті, допис.

Читання з розумінням

- 1 Народна легенда. Тема. Головна думка. Мета створення. Місце і час подій. Переказуємо.

Легенда — народна поетична оповідь, у якій переплітаються вигадка та реальність. Легенда пояснює походження певних речей чи явищ, описує історичні події, життя людей, надприродних чи вигаданих істот. У легенді є припущення, що так могло бути.

ЯК ЧУМАКИ ВІНАЙШЛИ СКЛО

Легенда

- Чи знаєш ти, як виготовляють скло?

Везлі якимось чумаки разом із сіллю кілька шматків селітри, і довелося їм ночувати на такому місці, де був суцільний пісок. Заходилися вони варити вечерю. Один чумак зняв зі свого воза два шматки селітри, поклав їх на пісок, розпалив між ними вогнище, а зверху поставив казанок. Повечерявши, лягли всі спати.

Рано-вранці прокинулися чумаки. Бачать: де було розкладене вогнище, лежить щось зовсім не таке, як селітра.

Старій чумак торкнувся пальцем тієї штуки та й каже: — Скло!

Той чумак, бачте, бував у Греції та й навчився там деяких грецьких слів і при нагоді любив їх уставити в розмові. А «скло» грецькою означає «твердий».

Підійшли інші чумаки й почали роздивлятися. А потім і здогадалися, що селітра й пісок дуже розпеклися від жару і з них утворилося те, що їх так здивувало.

— Так нехай же воно так і зветься — скло! — сказав той чумак, який першим побачив його.

З того часу люди й навчилися робити скло.

Інтерв'ю в парах. Поставте всі запитання одне одному в парі по черзі.

 1 учень / учениця	 2 учень / учениця
Про кого йдеться в легенді?	Що чумаки робили?
Що везли із собою чумаки?	Що означає слово скло ?
З чого утворилося скло?	

2 Утвори пари слів і запиши. Обведи застарілі слова.

Скіпка, ху́ра, світильник, ка́діб, діжка, ко́зуб, ко́стур, палиця, віз, гаплі́к, гудзик, кошик, дзі́глик, сті́льчик.

- Чому є слова, які ми вже не вживаємо в спілкуванні?

3 З'єднай назви професій з їхнім тлумаченням. Склади список професій за абеткою.

Той / та, хто керує дронами

логіст / логістка

Людина, яка організовує доставку товару та його складування

Той / та, хто допомагає розподіляти час

оператор / операторка дронів

копірайтер / копірайтерка

Фахівець / фахівчиня з написання текстів реклами

таймменеджер / таймменеджерка

- Чому з'являються нові назви професій?

4 Фейк — від англ. «підробка, фальшивка». Це неправдива інформація, яку в медіа подають як правдиву. Факт — це те, що є правдою, і це можна довести. Визнач, які твердження є фактами, а які фейками.

1. Чумаки возили сіль на возах, запряжених волами.
2. Професія чумака була небезпечною.
3. Галактику, до якої належить наша планета Земля, назвали Чумацький Шлях.
4. Чумак — популярна професія в сучасному світі.

Синоніми

Синоніми — різні за звучанням і написанням, але однакові чи близькі за значенням слова. Добирай синоніми за словником.

- 1 Спиши. Визнач «головне» слово в ряду синонімів.
Горизонт, обрій, видноколо, небосхил, небозвід, крайнебо.

- 2 Прочитай синоніми до слова **говорити**.

Доповідати, звітувати, казати, мовити, висловлюватися, подейкувати, балакати, гомоніти, базікати.

- У яких стилях мовлення краще вживати кожне зі слів? Заповни таблицю.

Розмовний	Науковий	Публіцистичний
Я розмовляю з другом	Я виступаю з доповіддю	Я читаю медіатекст
Цвенькати, ...	Доповідати, ...	Казати, ...

- 3 Заміни повторювані слова синонімами.

Брудна вода, брудна кімната, брудне обличчя, брудна гра. Добра людина, добрий учень, добрий урожай.

Довідка. Замурзаний, неприбраний, нечистий, каламутний; багатий, чуйний, старанний, щирий.

- Вибери 3 словосполучення, які ти утворив / утворила. Склади з ними речення.

Редагую. Що не так? Запиши правильно.

Череда овець, табун вовків, зграя корів; заплющувати підручник, зачиняти очі, загортати двері.

- 4 Спиши, вилючаючи зайве слово. Склади речення з трьома словами.

- Кричати, горлати, галасувати, репетувати, співати.
- Пахучий, запашний, духмяний, веселий, ароматний.
- Дбати, піклуватися, бігати, турбуватися.
- Хата, дім, будинок, нора, житло.

Розвиток мовлення. Діалог

- 1 Прочитай. Поясни різницю між чернеткою і чистовиком. Розкажи, чому важливо користуватися і чернеткою, і чистовиком.

Чернетка — чорновий текст. Текст, який ти пишеш спочатку. Потім вносиш зміни: змінюєш речення, закреслюєш зайві слова, дописуєш слова, які точніше передають твою думку, виправляєш помилки тощо. Коли текст готовий, ти переписуєш його набіло, без помарок і виправлень. Це чистовик. Такий текст готовий для оприлюднення.

.....

- 2 Уяви, що зустрілися Чернетка і Чистовик та посперечалися, хто з них важливіший. Склади діалог.

1. Намалюй Чернетку і Чистовик. Опиши, який вигляд вони мають. Користуйся чернеткою.
2. Напиши, яку «роботу» виконує Чернетка. Чим вона може вихвалитися? Користуйся чернеткою.
3. Напиши, яку «роботу» виконує Чистовик. Чим він буде хизуватися? Користуйся чернеткою.
4. Подумай, хто важливіший — Чернетка чи Чистовик. Запиши свої думки. Користуйся чернеткою.
5. Обговоріть і складіть діалог у парах. Користуйся чернеткою. Почніть так:
— Вітаю, Чернетко!
— Привіт, Чистовику!
6. Прочитайте діалог у парі. Відредагуйте записи.
7. Запишіть діалог у чистовик.
8. Розіграйте діалог у класі.
9. Опублікуйте чистовик, на якому записано діалог на класній дошці, на шкільному сайті тощо.
10. Обговоріть, чому Чернетка і Чистовик важливі і мають «дружити» з письменниками.

Читання з розумінням

1 Народна байка. Тема. Проблема. Мораль. Застарілі слова.

- Чи робив / робила ти щось разом з іншими людьми?
Як ви домовлялися про спільні дії?

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

Байка

зачин

Лебідь плавав понад берегом, зігнувши шию, дивився у воду.

головна частина

Пропливала повз нього щука і питає:

— Скажи, будь ласка́вий, де ти буваєш, коли річка замерза? Я хотіла на зиму куди-небудь утекти, а то під льодом задихаюся без свіжого повітря.

— Я на зиму лечу у вирій², там і живу до весни.

— Візьми і мене із собою! — сказала щука.

— А чого ж; **пода́ймося**, ра́зом веселі́ш буде.

І рак каже: «Візьміть і мене».

— Якщо хочеш — **одправля́йся** з нами, гурто́м веселі́ш буде; **діждемо́ся** осені, я вам скажу, коли летіть.

Лебідь думав, що вони як плавають по воді, так і уміють літати в повітрі.

- Про що ти дізнався / дізналася?

Мину́ло літо, наступила осінь, лебідь каже:

— Ну, братики, пора летіть у вирій, **лаго́дьтесь** на завтра, після обід ру́шим у дорогу.

Щука опові́стила рака. Рак подумав і каже:

— А як же ми, се́стро, будем на **сухопу́тті** жити без їжі? Давай візьмем із собою на дорогу харчі́в.

— Та давай ми загру́зим харчами возок, упряжемо́ся в його і пода́ймося. Утрю́х із лебедем потя́гнем.

Рак і щука **добу́ли** воза, **насука́ли** з трави пострóмок³ і ждали лебедя.

² Вирій — теплі краї, куди птахи відлітають зимувати.

³ Постромки — мотузки, які з'єднують віз і того, хто його тягне.

Кульмінація. Прилетів лебідь:

— Ну, ви тут готові, а то я вже лечу!

— Готові, тільки ти підсобі́ нам віз везти.

— Добре, чіпля́йте пострóмку мені за ногу.

Рак прив'язав лебедя. Свою пострóмку взяв у клешні, а щука за третю учепі́лась зубами.

— Ну, хлопці, ра́зом трогай!

Рак поп'я́вся назад, хвостиком замелька́в, щука стрілою розігна́лась на глиб у воду, а лебідь замахав крилами, піднявсь угору. Обі́рвались постромки, не дали возові ходу.

Мораль. Хто з них був винуватий, а хто пра́вий — цього ніхто тоді не знав. І судити ні́кого не став. Одні тільки жаби до́сить насміялись і немало дивувались, чого рак і щука не за своє діло бра́лись.

Інтерв'ю в парах. По черзі дайте відповіді на запитання.

1 учень / учениця

Хто вирішив вирушити у вирій? Чому?

2 учень / учениця

Для чого друзям був потрібен віз?

Чому вони не змогли потягнути віз?

- Добери синоніми до виділених слів. Запиши їх парами. Які слова ми частіше вживаємо у мовленні? Чому?
Зразок. Подаймо́сь — відпра́вимося,

Довідка. Відпра́вимося, помандру́ємо, руши́мо, поче́каємо, готуйте́ся, суході́л, землі́я, знайшли́, виготови́ли, скрути́ли, допомо́жи.

2

Перекажи байку за схемою.

Спочатку

Потім

Далі

Насамкінець

Антоніми — це слова з протилежним значенням.

1 Утвори пари антонімів і запиши їх у таблицю.

Ставлення	Розмір	Час
Гарний — поганий		

Розумний, чужий, низький, великий, дурний, рідний, високий, широкий, пізній, денний, ранній, шкідливий, корисний, минулий, майбутній, маленький, вузький, нічний.

2 Літературна байка. Тема. Проблема. Мораль. Театралізуємо.

- Пригадай байку про лебедя, щуку і рака. Що з ними сталося? Чому? Покажи на малюнку віз. Великий віз у давнину називали хура.

ЛЕБІДЬ, ЩУКА І РАК

У товаристві лад — усяк тому радіє;
Дурне безладдя лихо діє,
І діло, як на гріх,
Не діло — тільки сміх.
Колись-то Лебідь, Рак та Щука
Приста́вить² ху́ру узя́лись.
От троє разом запрягли́сь³,
Смикну́ли⁴ — катма́⁵ хóду...
Що за морóка⁶? Що робить?
А й не велика, бачся, штука, —
Так Лебідь рветься підлетіть,
Рак упира́ється, а Щука тягне в воду.
Хто винен з них, хто ні — судить не нам,
Та тільки ху́ра й досі там.

Леонід Глібов

Байка

² Приставить (тут) — доправити, довести.

³ Запряглись — одягнули на себе те, що допоможе тягнути віз.

⁴ Смикнули — потягнули рвучким різким рухом.

⁵ Катма — зовсім немає. Катма ходу — зовсім не їде.

⁶ Морока — клопіт; неспокій, хвилювання, зумовлені чим-небудь.

- Лад — це коли люди розуміють одне одного і добре взаємодіють між собою. Чому всі радіють, коли у товаристві лад? Що таке безладдя? Безладдя лихо діє — немає порядку, плутанина. Чому в безладді діло є сміхом? Бо діло в безладді нікудишнє, викликає лише посмішку.

а Що робили Лебідь, Рак і Щука, щоб тягнути хуру? Чому?

б Прочитай мораль байки. Поясни, як ти її розумієш.

Текст для мене

Текст для тексту

Текст для світу

Чи бували у твоєму житті випадки, коли спільна з друзями справа завершувалася невдачею?

Чим схожі та чим відрізняються народна та літературна байки «Лебідь, Щука і Рак»?

Пригадай успішні спільні проєкти видатних і знайомих тобі людей. Чому їм udało бути командою?

в Уяви, що дійові особи байки стали іншими. Запиши антоніми до прикметників у таблицю. Розкажи байку, у якій діють ці персонажі.

Лебідь 	Рак 	Щука
Білий, величний, крилатий, пихатий	Повільний, мокрий, товстий, розумний	Зубаста, хижа, швидка, смілива

3 Запиши парами синоніми до слів із байки: приставить, запряглись, смикнули, морока.

Зразок. Приставить — доправить,

Довідка. Узялись, потягнули, клопіт.

4 Запиши антоніми до виділених у байці слів.

Зразок. Лад — безладдя,

Довідка. Безладдя, сумує, розумне, щастя, плач, окремо, маленька.

- 1 Науково-популярний текст. Тема і мета. Факти й думки.

ЛЕОНІД ГЛІБОВ — «КВІТЧАСТИЙ КОРОЛЬ»

Леонід Глібов народився в селі Веселий Поділ на Полтавщині майже 200 років тому.

У дитинстві хлопчик охоче доглядав за квітами, за що його прозвали «квітчастим королем». Його жартівливо вітали: «Здоров був, Льолику, квітчастий корوليку!»

Леонід навчався вдома, його першою вчителькою була... його мама Орина Гаврилівна. З 13 років юнак почав учитися в Полтавській гімназії.

Під час навчання він написав книжку віршів й опублікував її. Замість похвали його насварили й пригрозили ув'язненням у кáрцері (це таке спеціальне приміщення для порушників).

Через хворобу майбутній письменник не завершив навчання в Полтавській гімназії. Після одужання продовжив навчання в ліцеї в Ніжині. Саме тут він почав писати байки. Потім працював учителем історії та географії.

Крім учителювання, письменник був ще й видавцем. У Чернігові він щотижня друкував власну газету. Тут, крім місцевих новин, публікувалися невеликі твори українських письменників, народні казки та пісні.

Влада заборонила видання цієї газети, тому що її друкували українською мовою. Байки письменника (500 книжок) навіть спалили, а його звільнили з роботи!

Леонід Глібов продовжував писати байки та вірші. Він публікував їх під псевдонімами (вигаданими іменами). Найпопулярнішим із них був **Дідусь Кенир**.

Інтерв'ю в парах.

1 учень / учениця

Де і коли народився Леонід Глібов?

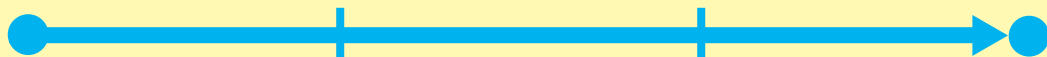
2 учень / учениця

Де навчався письменник?

1 учень / учениця	2 учень / учениця
Як письменника називали в дитинстві?	Хто навчав хлопчика в дитинстві?
Де і коли написав першу книжку?	Де почав писати байки?
Ким він працював?	Який псевдонім був найпопулярнішим?

- 2 Розглянь лінію часу. Порівняй її з текстом. Знайди в тексті факти, якими можна її доповнити.

Полтавська
гімназія

Ніжинський
ліцей

Учителювання,
видання газети

Збірки
байок

Акрівірш — вірш, у якому перші літери рядків утворюють слово або речення.

- 3 Акрівірш. Тема. Мета створення. Ритм і рима.

Акрівірш

ХТО ДОНЯ?

Мати доні молодій
Огородик наділила.
Розкошує доня мила,
Каже неньці — тісно їй:
«В земляній сиджу коморі,
А коса моя надворі».

Хочу цей раз штуку втнуть:
Не скажу, як доню звуть;
Ви ж до загадки верніться,
З краю пильно придивіться.

Леонід Глібов

- Знайди у вірші 2 частини: саме акривірш і пояснення до нього. Чому автор вирішив додати пояснення до акривірша?
- Напиши акривірш про себе, будь-який предмет, рослину, тварину, явище природи на вибір.

Поняття про фразеологізми

1 Порівняй речення.

Роман купив блокнот і не роздивився його як слід.
Роман купив блокнот як kota в мішку.

- Що означає вислів купити kota в мішку?

Купити kota в мішку — це вислів, який складається зі слів, які мають такі значення: кіт — тварина, мішок — зшите з тканини вмістище для зберігання чогось, купити — придбати за гроші. Тобто в буквальному значенні **купити kota в мішку** — придбати тварину, яка сидить у мішку.

У фразеологізмі значення кожного слова не розглядають окремо. **Купити kota в мішку** — означає зробити покупку, не розглядаючи її.

Фразеологізм — стійке поєднання слів, що є в мові неподільним і цілісним за значенням висловом.

2 Між словосполученнями та фразеологізмами є різниця. Подумай, яка.

Словосполучення		Фразеологізм
Не вішай пальто		Не вішай ніс
		

Словосполучення **не вішай пальто** означає: прохання не вішати пальто у певному місці.

- Що означає фразеологізм **не вішати носа**: не журитися, не засмучуватися, втрачати надію, не радіти, не веселитися, ображатися?

- Склади речення з фразеологізмом і звертанням.

Зразок. Аліно, не вішай носа, ти розв'яжеш задачу.

.....

3 Поясни значення фразеологізмів: водити за ніс, тикати носом, клювати носом, втерти носа.

4 Факти й думки.

Деякі фразеологізми виникли тоді, коли люди спостерігали за поведінкою тварин.

Усі риби живуть у воді. Це їхнє природне середовище існування. Тож фразеологізм **як риба у воді** означає почуватися природно у своєму середовищі. Ти настільки вільно, невимушено, упевнено відчуваєшся вдома, наче риба плаває у воді.

Чи поливав ти коли-небудь гуску водою? Ні? Тоді ти не знаєш, що вода з гусячого пір'я стікає, не намочивши його. Чому? Пір'я гуска рясно змащує жиром, який виробляє залоза, розташована біля хвоста. Гуска плаває у воді, тож їй потрібно бути «сухою». Про людей, які байдужі до справедливих зауважень інших, говорять, що їм **як із гуски вода**.

Чи знаєш ти, що люблять їсти собаки? А чи їстиме песик цибулю? Фразеологізм **як собаці печена цибуля** означає те, що зовсім непотрібне. Навіть голодний собака ніколи не буде їсти печену цибулю.

а) Які факти про тварин допомогли людям створити фразеологізми?

б) Склади речення з кожним фразеологізмом.

5 Спиши фразеологізми в тому порядку, у якому наведено їхнє значення.

1) Зробити щось нерозумне, недоладно; 2) що-небудь, що швидко зникає; 3) коли роботу, яку необхідно виконати, ще й не починали; 4) про людину, яка зовсім не розбирається в чомусь; 5) сердитися на кого-небудь.

Фразеологізми: кúрям на сміх, як свиня в апельсинах, дивитися вовком, і кіт не валявся, як корова язиком злизала.

- Склади речення з одним із фразеологізмів на вибір.

6 Доповни речення фразеологізмами із завдання 5.

Любомир розізлився й Данило змайстрував гніздо, наче Оленко, ти виконала вправу? Уже п'ята година, а ще Морозиво зникло швидко, як Ти розбираєшся у дронах, як

- Перебудуй 2 розповідні речення на спонукальні й запиши.

7 Дізнайся про значення фразеологізмів за словником. Склади з ними речення.

Кіт наплакав, ведмежа послуга, собаку з'їсти, як муха в окропі, біла ворона.

Словник
фразеологізмів

АБВ

Уживання фразеологізмів

1 Прочитай вірш.

Чи не знаєте ви Петі Мимову́ха,
що ніколи і нікого він не слуха?
Всі поради **пропускає мимо вух**.
Через те його прозвали — Мимовух.
Всі заслухались: урок новий іде.
Мимовух собі і **вухом не веде**.
Коли щось йому у **вухо і влітає**,
То одразу в **друге вухо вилітає**.

Вірш

Дмитро Білоус

Чому?

- Чому Петрика назвали Мимовухом?
- Чому він не зважає на те, що йому говорять?
- Чому для запам'ятовування інформації потрібно зосереджуватися? Які ти знаєш прийоми запам'ятовування?

а Випиши з вірша фразеологізми. Поясни їхнє значення.

б Склади 2 речення, уживаючи фразеологізми з вірша.

Пишу для себе.

1. Я (не) пропускаю інформацію повз вуха, тому що...

2. Я (не) топчу воду в ступі, тому що...

- 2 Поясни значення фразеологізмів, використовуючи довідку. Чому у фразеологізмах уживають слова — назви частин тіла людини?

В одне вухо влітає,
а в інше вилітає

Молоти язиком

Закопилити губу

Куди ноги несуть

Тримати себе
в руках

Голова варить

Повісити носа

Ноги на плечі

Довідка. Неуважно слухати, йти в будь-якому напрямку, намагатися бути спокійним, вести порожні розмови, неприємно звучати, розумний, почати швидко йти, зазнаватися, ображатися, засмучуватися, тікати.

- Спиши речення, замінюючи виділені слова фразеологізмами.

Євген **неуважний**. Ліна веде **порожні розмови**. Єгор **засмутився**. Тато **йшов швидко**. Мама **намагалася бути спокійною**. Іванко **йшов невідомо куди**. Ганна **розумна**. Артем **образився**.

Зразок. У Євгена в одне вухо влетить, а в інше — вилетить.

- 3 Уяви, що ти виконуєш дії, зображені на малюнках. Яким буде результат? Чому?

Носити воду
решетом

Писати вилами
по воді

Товкти воду
в ступі

- Запиши парами: фразеологізм і його значення.

Марно витрачати час; займатися чимось непотрібним; про щось малоймовірне, таке, що може й не відбутися.

- 4 Доповни речення фразеологізмами із завдання 3.

Давайте одразу до діла, немає чого Переконувати Івася, як Я не вірю, що це можливо, як

Розвиток мовлення. Розв'язую проблему

- 1 Прочитай. Продовж розповідь.
Друзі грали у футбол. М'яч потрапив на колючки їжачку і...

- 2 Опиши проблему і запропонуй шляхи її розв'язання.

Зачин

Опиши проблему, яка сталася. Напиши, що відчувають учасники подій.

Головна частина

Напиши поради, як розв'язати проблему.

Кінцівка

Заверши текст прислів'ям про дружбу.

Що я знаю / умію?

- 1 Випиши однозначні слова.
Українець, голова, лопата, урок, понеділок, корінь, команда.

- 2 Випиши словосполучення, у якому виділені слова вжито в переносному значенні.

Хвіст кота, **хвіст** комети; **летить** птах, **летить** час;
сплять діти, **сплять** дерева; **крило** літака, **крило** птаха;
залізний цвях, **залізний** характер.

- 3 Запиши синоніми до слів **іти**, **говорити**, **радісний**, **смілива**, **вуста**.

- 4 Запиши антоніми до слів **великий**, **мало**, **майбутня**, **високо**.

- 5 Запиши фразеологізм, у якому згадано частину тіла. Також запиши значення цього фразеологізму.

- 1 Розкажи про будову слова за схемою і ключовими словами.

префікс

корінь

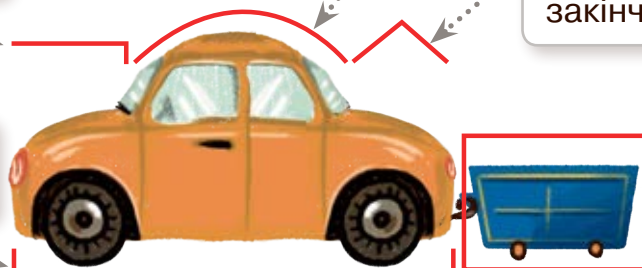
суфікс

закінчення

основа

частина слова
перед коренем

головна частина слова

частина слова
після кореня перед
закінченнямчастина слова
без закінченнязмінна
частина
слова

- 2 Визнач закінчення, основу і корінь слів. Які слова допомогли тобі визначити закінчення, а які — корінь? Чому?

Слово	Форма слова	Споріднені слова
Машина	Машини, машиною	Машинка, машиніст
Кóлесо	Колеса, колесом	Колісний, колесити

- 3 Випиши споріднені слова. Розбери їх за будовою.

Широка дорóга, дорожня сумка, вузьенька доріжка, дорогá валіза, придорожній стовп.

Як розібрати слово за будовою

1. Назви
слово2. Постав питання
(зміни форму
слова)3. Добери
споріднені
слова4. Визнач пре-
фікс і суфікс,
якщо вони єВизнач
закінчення ☐Визнач
основу Визнач
корінь

Редагую.

По широкій дороги їхати електромобіль. По вузькій доріжка їхати віз. Уздовж дороги стоять придорожній стовп.

- 4 Визнач у словах корінь. Чому корені слів вимовляють і пишуть по-різному?

Дорога — доріжка — у дорозі.

Муха — мушка — на мусі.

Молоко — молочний — у молоці.

Г — Ж — З

Х — Ш — С

К — Ч — Ц

- 5 Назви споріднені слова. Розкажи про чергування приголосних у коренях слів.

У молочному бідоні свіже молоко. Муха сіла на варення, розправила мушині крильця і завмерла. У книгарні купують книжки. На моїй руці ручний годинник.

- Відредагуй і запиши речення. Чи варто вживати споріднені слова в одному реченні?

6 Завдання на вибір.

- Розбери слова за будовою.

1. Вода, підводний, водяний, водичка.

2. Пісенька, підсніжник, проліска, безпорадний.

Творення слів за допомогою префіксів і суфіксів

Нові слова утворюють різними способами.

Робити це можна за допомогою:

префіксів, *наприклад*: йти — пройти;

суфіксів, *наприклад*: кобза — кобзар;

одночасно префіксів і суфіксів, *наприклад*:

вухо — навушник.

- 1 Утвори слова за допомогою запропонованих префіксів. Поеднай дієслова з іменниками. Запиши словосполучення за зразком.

Летіти, пливти, носити, возити, читати, малювати, фарбувати, думати.

Зразок. Полетіти за хмари,

по-, пере-, за-,

до-, від-, на-

- 2 Утвори та запиши нові слова за допомогою префікса без-. Розкажи про правопис префікса без-. Познач префікси.

Без захисту — ..., без меж — ..., без слави — ..., без краю — ..., без сорому — ..., без шуму —

Зразок. Без честі — безчесний,

- 3 Від наведених слів утвори нові, додаючи префікс роз-. Запиши їх, доповнюючи іменниками так, щоб утворилося словосполучення.

Гортати, чистити, хитати, стелити, фарбувати, писати, малювати, клеїти, єднати, лити.

Зразок. Розпитати в тата,

- 4 Розглянь малюнок. Розкажи правила правопису префіксів з-, с-. Спиши, розкриваючи дужки.

(з, с)формувати, (з, с)цідити,
(з, с)ховати, (з, с)кинути, (з, с)чесати,
(з, с)казати, (з, с)хотіти, (з, с)шивати.

- 5 Запиши в один стовпчик слова з апострофом після префіксів, а в інший — інші слова з апострофом.

Після префіксів перед я, ю, є, ї	Після б, п, в, м, ф і р перед я, ю, є, ї
Роз'їхатися, ...	М'яч, ...

Без'язікий, б'ю, сузір'я, роз'їзд, з'їсти, роз'яснення, полум'яний, м'ята, п'ятдесят, об'єднання, пір'я.

- 6 Утвори нові слова за допомогою суфіксів. Як змінюється значення слова після додавання суфіксів?

	<u>-ок, -ик, -к</u>	<u>-ище</u>	<u>-ин-, -яч-</u>
Їжак, вовк, ведмідь, кіт, павук, риба, жаба	Їжачок, ...	Їжачище, ...	Їжачиний, ...

Творення складних слів. Авторська казка

- 1 Подумай, чому рослини мають такі назви. Як утворені ці назви?

Котячі лапки

Мати-й-мачуха

Росичка, мухоловка

Нові слова можна утворювати поєднанням двох коренів чи двох основ слова. Наприклад, мухоловка — муха і ловити. Такі слова називають складними.

- 2 Запиши пояснення значень слів за зразком.

Книголюб, лісоруб, водолаз, мишоловка.

Зразок. Скле^лаз — той, хто ^{ла}зить по ^{скел}ях.

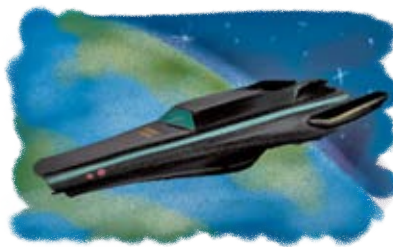
- 3 Утвори складні слова, використовуючи підказки.

Місяць +
ходити

Сніг +
збирати

Зорі +
літати

Вогонь +
гасити

Довідка. Місяцехід, вогнегасник, зореліт, снігозбирач.

- Склади речення з кожним зі слів.

Редагую.

На виставці я бачив місяце хід, зоре льот, сніго кат.

- 4 Розглянь малюнки. Що не так? Придумай назви для тварин так, щоб вони склалися з двох коренів або основ.

Зразок. Зебр**о**лев,

- 5 Склади й запиши історію про незвичайну тварину.

Читання з розумінням

- 1 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

- Чи був у твоєму житті випадок, коли ти збрехав / збрехала, а потім усі дізналися правду?

ФАРБОВАНИЙ ЛИС

(Скорочено)

Казка

зачин

головна
частина

Жив собі в однім лісі Лис Микіта, хитрий-прехитрий. Йому здавалося, що нема нічого неможливого для нього.

Зав'язка. — Досі я ходив по селах, а завтра в білий день піду до міста й просто з торгóвиці² курку вкраду.

— Ет, іди, не говори дурниць! Там пси купами по вулицях ходять, то вже хіба б ти *перекинувся на блоху*, щоб тебе не побачили й не роздёрли, — уговкували його товариші.

— От же побачите: і на блоху не перекинуся, і не роздеруть мене! — товк своє Лис.

- Що пообіцяв Лис Микита? Чи вдасться йому це зробити?

Розвиток дії. Але сим різом бідний Микита таки прорахувався. Поміж коноплі та кукурудзи він заліз безпечно аж до передмістя; огородами дістався аж до середмістя. Але тут біда! Треба було хоч на коротку

² Торговиця — базар, ярмарок або спеціальне місце для торгівлі.

хвильку вискочити на вулицю, збігати на торговицю й вернути назад. А на вулиці й на торгівці крик, шум, гармідер. Вози скриплять, колеса туркочуть, коні гримлять копитами, свині квічуть, селяни гойкають — одним словом, клекіт такий, якого наш Микита й у сні не бачив, і в гарячці не чував. Позбувшись першого страху, а надто роздивівшись потроху, куди і як найліпше бігти, Лис Микита набрався відваги, розбігся й одним духом скочив через пліт на вулицю. Але не встиг він добігти до торгівці, коли йому назустріч біжить пес, з іншого боку надбігає другий, там бачить третього. Псів уже наш Микита не обдурить. Зараз занюхали, хто він, загарчали та і як не кинуться до нього! Господи, яке страхіття! Куди дітися?

- Що сталося з Лисом Микитою? Що буде далі?

Шмигнув він у найближчі відчинені сіни, а із сіней — на подвір'я. Бачить Лис, що на подвір'ї стоїть якась діжка. От він, недовго думаючи, скік у діжку та й сховався.

Лис Микита був урятований. Урятований, але як! У діжі, що так несподівано стала йому в пригоді, було більше як до половини синьої, густо на олії розведеної фарби. Ускочивши в сей розчин, Лис Микита в першій хвилині занурився в нього з головою й мало не задушився. Усе його тіло було затоплене у фарбі, а тільки морда, також синьо помальована, трішечки стирчала з неї. Отак він вічекав, поки минула страшна небезпека.

Уже добре стемніло, коли Микита добіг до лісу. Він ускочив у першу-ліпшу порожню нору, розгорнув листя, зарився в ньому з головою й заснув.

- Де сховався Лис Микита? Чому схованка була небезпечною? Що буде далі?

Устав він на другий день, виліз із нори. Глип-глип! Нюх-нюх! Усюди тихо, спокійно, чисто. У тій хвилині де не взявся Вовчик-Братик. Він, побачивши нечуваного синього звіра, завив з переляку, і ну утікати!

Зустрів Вовчик-Братик у лісі Вовчицю, Ведмедя, Кабана, Оленя — усі його питають, чого так утікає, а він лепоче:

— Он там! Ой, та й страшне ж! Та й люте ж!

Зібралось довкола чимало звіра, заспокоюють його, дали води напиться. Звірі присудили йти всім у той бік, де показував Вовк, і подивитися, що там таке страшне. Підійшли до того місця, де все ще крутився Лис Микита, зіркнули собі ж та й кинулися врзтїч. Де ж пак! Такого звіра ні видано, ні чувано, відколи світ світом і ліс лісом.

«Гей, — подумав собі хитрий Лис, — та се не кепсько, що вони мене так бояться! Так можна добре виграти». І, піднявши вгору хвіст, надувшись гордо, він пішов у глиб лісу, де було місце східин для всієї лісової людності.

• Як звірі сприйняли появу синього звіра? Що зробить Лис Микита далі?

Тим часом гомін про нового нечуваного й страшного звіра розійшовся геть по лісі. Усі звірі, що жили в тім лісі, хотіли хоч здалека придивитися до нового гостя, але ніхто не смів приступити ближче.

Тоді Лис перший заговорив до них ласкаво:

— Любі мої! Не бійтеся мене! Приступіть ближче, я маю вам щось дуже важне сказати. Слухайте, любі мої, — говорив Лис Микита, — і тіштесь! Сьогодні рано Святий Миколай виліпив мене з небесної глини — придивіться, яка вона блакитна! І мовив: «Звіре Остромісле! У звірячїм царстві запанував несправедливий суд і неспокій. Іди на землю й будь звірячим царем, суди по правді й не допускай нікому кривдити моїх звірів!» Почувши се, звірі аж у долоні сплеснули.

— Так се ти маєш бути наш добродій, наш цар?

— Так, дітоньки, — поважно мовив Лис Микита.

Нечувана радість запанувала у звірячїм царстві.

Лис Микита був добрим царем, справедливим і м'якосердним, тим більше, що тепер не ходив на лóви. Усе готове приносили йому услужні міністри. Тільки одного

боявся він, щоб фарба не злізла з його шерсті, щоби звірі не пізнали, хто він є по правді. Для того він ніколи не виходив у дощ, не йшов у гущавину, не чухався й спав тільки на м'якій перині.

- Що розповів про себе Лис Микита? Чому звірі зрадили? Як змінилося життя Лиса Микити? Що буде далі?

Так минув рік. Надходили роковини того дня, коли Лис став на царство. Звірі надумали святкувати той день і справити великий концерт. Зібрався хор із лісів, вовків, ведмедів, і ввечері на честь царя почав співати хор. Ведмеді ревли басом, аж дуби тряслися. Вовки витягали соло, аж *вухо в'януло*. Але як молоді лисички задзявкотіли тоненькими тénорами, то цар не міг витримати. Його серце було переповнене, його *обережність заснула*, і він, піднявши морду, як задзявкає й собі по-лісячому!

Кульмінація. Господи! Що стало? Усі співаки відразу затихли. Усім міністрам і слугам царським відразу мов *полудна з очей спала*. Та се — Лис! Простісінький фарбований Лис!

- Що святкували звірі? Як? Чому Лис Микита почав співати? Що зрозуміли звірі? Що буде далі?

Розв'язка. І, не тямлячи вже ані про його добродійства, ані про його величну мудрість, а люті тільки за те, що так довго давали йому дурити себе, усі кинулися на нещасного Лиса Микиту й розірвали його на шматочки.

І від того часу пішла приповідка: коли який пройди-світ² *отуманить* нас, обдерé, оббрéше й ми робимося хоч дрібку мудрішими, то говоримо: «Е, я то давно знав! Я на нім пізнався, як на фарбованім лисі».

За Іваном Франком

Чому?

- Чому Лис вирішив піти до міста й опинився в діжці?
- Чому Лис назвався Остроміслом? Від яких двох слів утворене це слово?
- Як звірі упізнали Лиса? Чому ставлення до нього відразу змінилося?

2 Розкажи про Лиса за схемою.

Який має вигляд?

Що і як говорить?

Як ти ставишся до персонажа?

Що робить?

Про що думає? Чому?

3 Перекажи казку за лінією часу.

Текст для мене

Текст для тексту

Текст для світу

Про що я думав / думала, читаючи казку?

Чим схожі й чим відрізняються казки «Пан Коцький» і «Фарбований Лис»?

Як події в казці можуть бути пов'язані з подіями у твоєму місті / селі?

4 Запиши споріднені слова групами та розбери їх за будовою.

Фарба, лис, ліс, фарбований, лисичка, пофарбувати, лисячий, лісовий, лисеня, лісник.

5 Запиши споріднені слова до виділених у тексті слів.

² Пройдисвіт — хитра, спритна у своїх учинках людина.

1 Науково-популярний текст. Тема і мета. Факти й думки.

ІВАН ФРАНКО — АКАДЕМІЯ² В ОДНІЙ ОСОБІ

Понад 150 років тому в селі Нагуєвичах, що неподалік від Львова, народився Іван Франко.

Спочатку хлопчик навчався в початковій школі сусіднього села. Він був здібним учнем: за два роки навчився читати українською, німецькою та польською мовами.

Згодом Іван учився в школі в Дрогобичі, пізніше — у гімназії в цьому ж місті. Викладали в гімназії польською мовою. Юнак за підсумками навчального року став найкращим учнем.

Я не геній,
я звичайний
чоловік.

Пам'ять у мене була така, що лекцію з історії, котру вчитель цілу годину говорив, я міг опісля продиктувати майже слово в слово!

Зі шкільних років Іван Франко мав гарну пам'ять, здібності до письменництва та унікальну працездатність. Він вивчив напам'ять вірші з «Кобзаря» Тараса Шевченка, домашнє завдання з польської мови робив у віршах.

Іван Франко гарно вчився, тому ще коли був студентом, він міг давати приватні уроки. Це дозволяло йому заробляти гроші, а не брати їх у батьків. На зароблені гроші він купляв книжки й ще більше вчився.

На момент закінчення гімназії молодий Франко мав у своїй особистій бібліотеці понад 500 книжок (у Дрогобичі на той час не було жодної бібліотеки й лише деякі з викладачів мали власні невеличкі книгозбірні).

Іван Франко закінчив два університети — Львівський і Чернівецький. Згодом він здобув почесне звання доктора філософії у Харківському та Віденському (Австрія) університетах.

Іван Франко писав вірші, прозу, п'єси, наукові статті. Залишив 100 томів власних творів різними мовами.

² Академія — найвища державна наукова установа, завданням якої є розвиток науки, освіти, літератури та мистецтва. Авторство захищено.

У Івана Франка був гарний музичний слух і голос, тому композитор Микола Лисенко записував народні пісні у його виконанні.

Ми пам'ятаємо Івана Франка як людину — академію в одній особі, тому що він був різнобічно обдарованою людиною, яка все життя розвивала українську культуру.

Інтерв'ю в парах.

 1 учень / учениця	 2 учень / учениця
Де і коли народився Іван Франко?	Які риси Івана Франка були надзвичайними?
Де навчався?	Хто навчав хлопчика в дитинстві?
Ким працював письменник у студентські роки?	Що писав Іван Франко?

2 Склади речення про Івана Франка. Використай факти.

Особиста бібліотека —
12 000 книг

Любив носити
вишиванку

Любив ловити рибу
та збирати гриби

3 Прочитай. Перекажи. Від виділених слів утвори нові за допомогою суфіксів і префіксів.

Здавна існував звичай називати **дитину** іншим, «домашнім» іменем, щоб захистити її від нечистої сили. Івана Франка в дитинстві **кликали** Мироном. Письменник був «малим Мироном» приблизно до навчання в початковій **школі**. Згодом це **ім'я** стало улюбленим псевдонімом Івана Франка. Воно існувало в різних варіантах: Мирон, Мирон Сторож, Мирон Ковалишин, Мурон тощо.

4 Прочитай казки зі збірки Івана Франка «Коли ще звірі говорили» за вибором. Напиши відгук до казки, яка сподобалася найбільше.

Розвиток мовлення. Казка про тварин

- 1 Придумай головного персонажа казки.

Опиши, який вигляд має тварина зазвичай.

Напиши, як вона зміниться. Це може бути колір, розмір, окремі частини тіла, те, що вона навчиться робити. Наприклад, вона почне говорити, як людина, чи знайде одяг і поміряє його.

- 2 Заповни таблицю.

Де відбуватимуться події?	Коли відбуватимуться події?	Що трапиться?		
		З чого все почнеться?	Що буде далі?	Чим закінчиться?

- 3 Напиши казку, використовуючи опорні слова.

Зачин. Жили собі... Жив собі... Жила собі...

Головна частина.

- *Зав'язка.* Якось... Одного разу...
- *Розвиток дії.* Спочатку... Потім...
- *Кульмінація.* Аж раптом... Аж ось... Несподівано...
- *Розв'язка.* Усі зрозуміли... Стало очевидним...

Кінцівка. З того часу... І від того часу...

Що я знаю / умію?

- 1 Спиши групи споріднених слів. Які слова не є спорідненими?

Дорога, дорожній, дорогий, доріженька. Вуха, вушенько, навушник, безвухий. Вода, водний, заводнений, водити.

- 2 Від поданих слів утвори нові слова за допомогою суфіксів або префіксів.

Осінь, гарна, зима, ліс, ходити, школа, дуб, сісти.

- 3 Утвори складні слова, використовуючи підказки.

Свині + пасти, земля + трусити, ясний + очі, місяць + ходити, хліб + робити.

Самостійні та службові частини мови

Усі слова в мові поділено на групи — частини мови. Частини мови бувають самостійні, службові, одна частина мови — особлива.

- 1** Діти пояснювали, як вони розуміють, що таке частини мови. Чиє пояснення поняття частин мови ти вважаєш найбільш повним?

Частини мови — це слова, які відповідають на те саме питання.

Частини мови — це слова, які однаково змінюються.

Частини мови — це слова, які називають щось одне: предмет, ознаку, дію або служать для зв'язку слів у реченнях.

- Поясни, що таке частини мови своїми словами.

- 2** Розглянь малюнок. Розкажи, що ти знаєш про частини мови.

6 самостійних

3 службові

1 особлива

Слова, які належать до самостійних частин мови, мають лексичне значення, тобто щось означають. Також кожне слово має граматичне значення. Воно вказує на те, що слово належить до якоїсь частини мови, та позначає його граматичні ознаки.

Лексичне значення

Тварина, що живе в Африці біля річок й озер.

Бегемот

Граматичне значення

Іменник чоловічого роду однини.

- 3 Порівняй значення слів у парах. Накресли в зошиті таблицю та запиши в неї слова. Які слова ти не записав / не записала?

Однакове лексичне значення	Різне лексичне значення	Однакове граматичне значення	Різне граматичне значення
Щеня — цуценя	Кошеня — цуценя	Кошеня — цуценя (іменники середнього роду однини)	П'є — п'ють (дієслова в однині та множині)

Будинок — будівля, кит — кіт, дзвенить — дзвеніли, веселий — радісний, сумний — печальна, дім — будинок.

- 4 Прочитай. Що у вірші незвичне? Чи розумієш ти його зміст?
- Був смажень, і швимкі яски І марамульки йшли в псашки,
Спіралили в кружві, Як трулі долові.

Льюїс Керол, переклад Миколи Лукаша

- а Яке значення — лексичне чи граматичне — мають слова у вірші?
- б Запиши вірш, перетворюючи його на «звичайний» за допомогою відомих тобі слів.

Зразок. Був липень, і швидкі зайці ...

- 5 Випиши з книжки, яку ти зараз читаєш, 10 слів однієї частини мови й спробуй записати 10 слів різних частин мови за абеткою.

Слова однієї частини мови	Слова різних частин мови

Іменник як самостійна частина мови

Іменник — самостійна частина мови, яка називає предмет і відповідає на питання *хто?* *що?*

Назви людей і тварин відповідають на питання *хто?*

Це істоти. Інші назви відповідають на питання *що?*

Це неістоти.

- 1 Випиши іменники. Познач корінь.
Сміятися, сміх, смішний, смішинка, усмішка, посмішка.
- Склади подібне завдання для однокласників й однокласниць.

Редагую. Що не так? Запиши правильно.

Стіл пройшов поруч із татом. Книжка захотіла мене прочитати. Олівці намалювали Денисом.

- Визнач головні члени в кожному реченні.
-

- 2 Заповни таблицю. Доповни своїми прикладами.

Назви матеріалів	Назви ігор	Назви свят	Назви дій, станів

Схованки, іменини, Різдво, спів, тканина, шахи, масло, сум, радість, доброта, біг, папір, піжмурки, залізо.

- Визнач число й рід іменників. У яких іменниках ти не можеш визначити рід? Чому?
-

- 3 Випиши з тексту іменники. Напиши, на які питання вони відповідають. Зазнач, які з іменників є назвами істот, а які — неістот.

ПОРАДИ ДІТЯМ

Якщо за різних обставин ти відчуваєш страх, це не означає, що ти боягуз. Іноді кожен боїться. Сміливість полягає в подоланні страху. Людина, яка не боїться, — нічого не долає й не є сміливою.

Відмовся, якщо друзі чи подруги підмовляють тебе на щось нерозумне — наприклад, віддертися на підвіконня чи високий паркан. Щоб відмовитися, потрібно багато сміливості, іноді це до снаги лише героям.

Якщо ти розіллєш суп, порвеш одяг або якщо потрапиш іще в якусь халепу, не приховуй цього від батьків, а сміливо скажи їм правду. Саме так би вчинив герой.

*За Гжегожем Касденке
Переклад Ярослави Івченко*

Зразок. Поради (що?) — неіст., дітям (кому?) — іст.

4 Запиши іменники до поданих слів.

Сміливий, добрий, мужній, хоробрий, охайний, ввічливий, чесний.

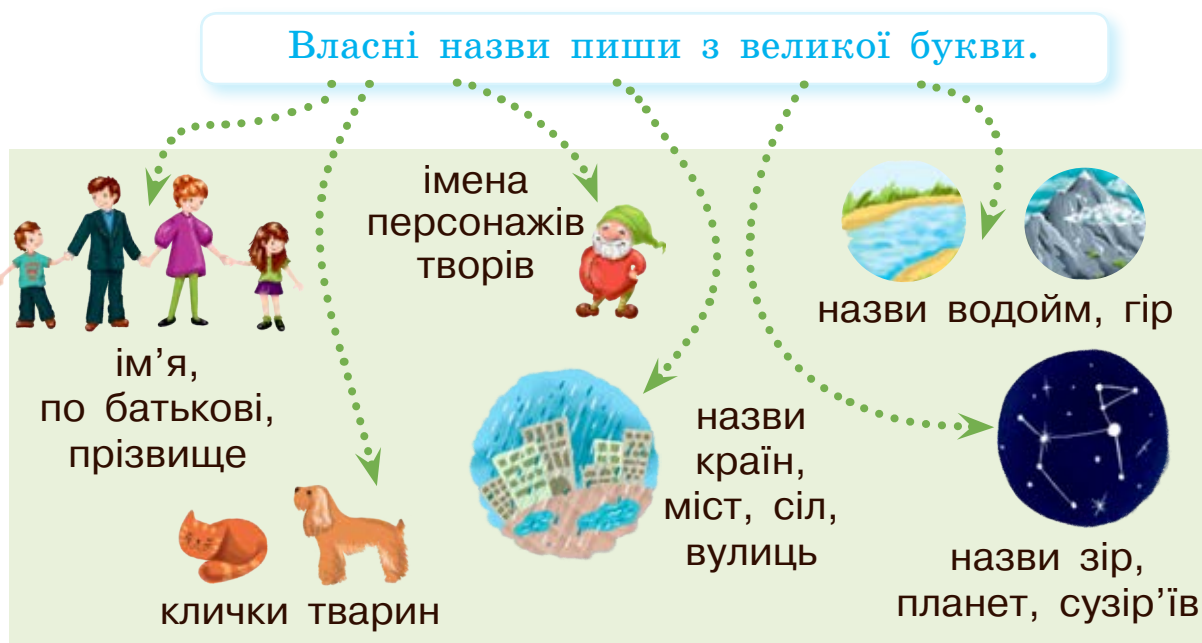
Зразок. Сміливий — сміливість.

5 Випиши в перший стовпчик іменники — назви істот, у другий — назви неістот.

Ранок, годинник, сестра, брат, школа, собака, доброта, корм, радість, дім, друг, обіцянка.

- Склади й запиши коротку історію, використовуючи ці слова.

6 Утвори сполучення слів. Яке слово потрібно писати з малої букви, а яке — з великої? Чому?

Загальні назви	Власні назви
Дідусь, бабуся, хлопчик, дівчинка, кіт, собака, гном, чудовисько, країна, місто, село, річка, гори, зоря, планета	Андрій, Любомир, Любава, Рудик, Пудик, Дніпро, Змій, Карпати, Україна, Валерія, Чернігів, Веселе, Сонце, Буркотун, Земля

Зразок. Дідусь Андрій,

- Запиши імена своїх рідних, указавши, ким вони є для тебе.

Іменники змінюються за числами. В однині іменники бувають чоловічого, жіночого і середнього роду.

 Іменники чоловічого роду	 Іменники жіночого роду	 Іменники середнього роду
Він, мій	Вона, моя	Воно, моє

- 7 Запиши назви правильно. Визнач число й рід іменників.
Місто дніпро, країна україна, вулиця хрещатик, селище ворохта, село северинівка, річка дністер, чорне море.

- 8 Напиши іменники, які вжито в однині, у множині, а іменники, що вжито у множині, — в однині. Які слова ти не зміг / не змогла поставити в однині чи множині? Чому?
Учні, двері, Україна, батько, діти, ручка, олівці, золото.

Зразок. Парта (одн.) — парти; ножиці — лише в множині; Київ — лише в однині.

- 9 Склади словосполучення з іменниками. Визнач число й рід.

Уживаються тільки в однині	Уживаються тільки у множині
Молоко, масло, сметана, морозиво	Ножиці, обценьки, санчата, шахи, окуляри

Зразок. Смачне молоко (одн., с. р.), нові ножиці (мн.), ...

- 10 Діти вигадували слова, яких не існує.

Турмбук, драбт, глив, дарашка, керло, щаравель.

- Чи можеш ти визначити рід поданих слів? Чому? Вигадай свої слова і визнач їхній рід.

Редагую.

Тітка ганна і Дядько максим живуть у києві. У них є Собака мушка і Кіт квашик. На вулиці шкільній є зоомагазин і ветеринарна Лікарня.

Відмінювання іменників

1 Спиши, змінюючи виділені слова.

У мене є червона квітка, але немає помаранчевої квітка. Я приніс воду жовтій квітка. Я бачу зелену квітка і милуюся блакитною квітка. Фіалкова квітка, зацвітай.

Довідка. Квітка, квітки, квітці, квіткою, квітку, квітко.

- Чому в реченнях змінюється форма слова квітка?

У словосполученнях і реченнях слова зв'язуються за змістом і граматично. Для зв'язку між словами ти можеш змінювати форми слів. Іменники змінюються за відмінками. Це називають відмінюванням. В українській мові сім відмінків.

2 Розглянь веселку. Назви відмінки іменників.

3 Розглянь таблицю. Провідміняй за зразком іменники брат, диван.

Відмінки	Допоміжні слова	Питання	Іменники чоловічого роду	
Називний	є	хто? що?	друг	ліс
Родовий	немає	кого? чого?	друг	ліс
Давальний	даю	кому? чому?	друг / другов	ліс / лісов
Знахідний	бачу, знаходжу	кого? що?	друг	ліс
Орудний	орудую	ким? чим?	друг	ліс
Місцевий	перебуваю на	на кому? на чому?	на другов	на ліс
Кличний	—	—	друж	ліс

- а Коли ти змінюєш іменники за відмінками, то змінюєш форму слова чи утворюєш нове слово?
- б Чому у відмінків два питання, а не одне?
- в У яких відмінках однакові закінчення?

Як визначити відмінок іменників

1. Знайди слово, від якого ти поставиш питання до іменника

Х
Читає з другом

2. Постав питання від головного слова до залежного

Х з ким?
Читає з другом

3. Визнач відмінки за питанням і закінченням

Ким? Чим? — (Ор. в.)
Читає з другом (Ор. в.)

- 4 Спиши. Визнач відмінки іменників.

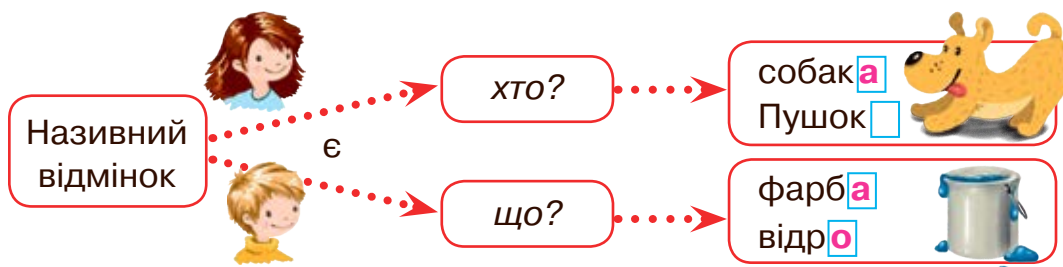

Їде автобусом, лежить на тротуарі, сигнал для водія, віддав пасажиру, побачив світлофор, підійшов до тролейбуса, мчав проспектом.

Називний відмінок іменників

- 1 Розкажи про називний відмінок. Склади речення за малюнками.

- Діти назвали цей відмінок **головним**. Як ти думаєш, чому?

Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
нульове ☐ , -а, -о, -я ([а])	-а, -я([а]), нульове ☐	-о, -е, -а, -я ([а])
Кіт ☐ , собак ☐ , Ілля ☐ , батько ☐	Миш ☐ , мрія ☐ , любов ☐	Село ☐ , море ☐ , дівча ☐ , кошеня ☐

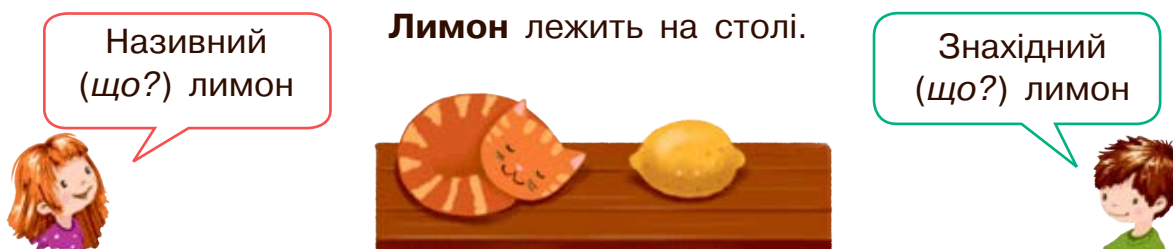
Називний відмінок є початковою формою іменника.

- 2 Випиши іменники, ставлячи їх у початкову форму — однина, називний відмінок. Придумай кінцівку тексту.

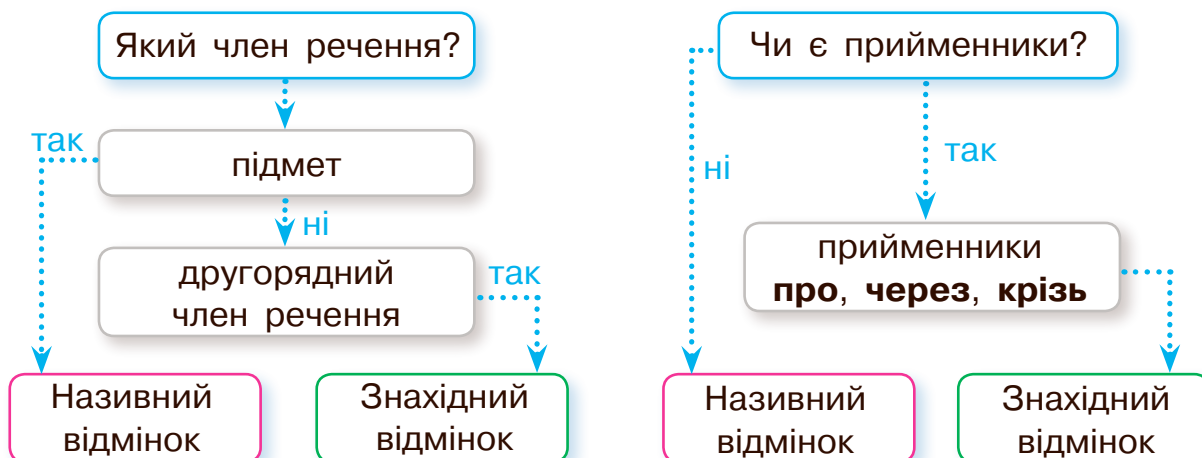
У нашого собаки Пушка є дивна звичка. Він їсть лимони. Жовті, великі, кислі-прекислі. А Пушку байдуже. Лежить лимон на столі в кухні. Песик його скотить додолу. Принесе лимон у кімнату, покатає на килимі й починає гризти. Гарчить, зубами ляскає. З'їсть лимон і, вдоволений, біжить до миски — воду пити.

- Чи знаєш ти про дивні звички свійських тварин? Розкажи про це.

- 3 Подумай, хто правильно визначив відмінок іменника **лимон**.

Як розрізнити називний і знахідний відмінки іменників неістот чоловічого роду однини з нульовим закінченням

Н. в.

Лимон лежить на столі. Лія розповідала про лимон.

Зн. в.

Називний відмінок уживають без прийменників.

- 4 Спиши. Визнач відмінок виділених іменників.

Лимон росте на лимонному дереві. **Запах** лимона ви-
кликає **відчуття** свіжості. А жовтий **колір** нагадує **сонце**.

.....

- 5 Доповни речення однорідними членами. Визнач відмінок.
У небі летять У лісі ростуть В озері плавають
-

- 6 Переглянь в інтернеті трейлер улюбленого мультфільму.
Склади й запиши текст (зніми відео) власного трейлера.

Розвиток мовлення. Описую різні погляди

- 1 Знайди інформацію про лимонад із різних джерел. Зано-
туй факти.
-

- 2 Добери аргументи, які б підтри-
мували протилежні точки зору.
Запиши їх у Т-схему.

Лимонад — корисний напій.

 Так		Ні 	
1.		1.	
2.		2.	
3.		3.	

.....

- 3 Склади текст, пояснюючи різні погляди щодо вживання
лимонаду.

Зачин. Назви питання, яке розглядатимеш.

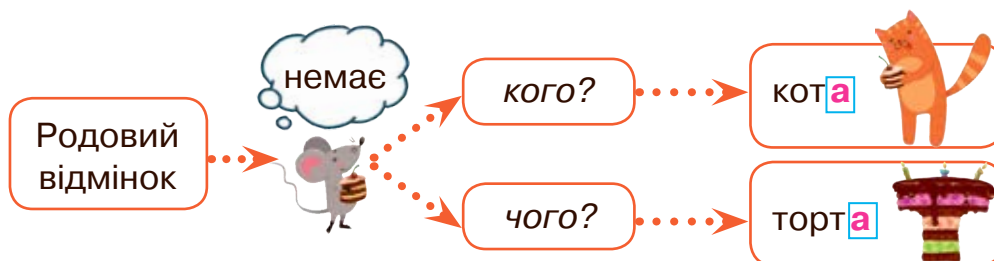
Головна частина. Наведи аргументи.

Кінцівка. Зроби висновок.

Родовий відмінок іменників

- 1 Розкажи про родовий відмінок. Склади речення за малюнками.

- Діти назвали родовий відмінок **сімейним**. Як ти думаєш, чому?

- 2 Спиши словосполучення. Визнач закінчення і познач відмінок виділених слів.

Онук діда Андрія, онучка бабусі Ярини, племінник тітки Ольги, племінниця дядька Валерія, сестра тата, брат мами, вітчим дівчинки, мачуха хлопчика.

- Напиши, ким ти є для кого у своїй родині, а також ким ти є для друзів. Наприклад, донька мами, онука дідуся, подруга Дмитра, син мами, онук бабусі, друг Ганни.

- 3 Розглянь таблицю. Які закінчення мають іменники в родовому відмінку однини?

Відмінок	Питання	Іменники в однині		
		Ч. р.	С. р.	Ж. р.
Родовий (немає)	кого? чого?	друга, лікаря	мишенят	подруги, миші
		лісу, краю	яблука, сонця	сливи, вишні, мрії

- 4 Діти шукали лимон. Хто з них правильно ужив слово **лимон** у родовому відмінку?

У нас немає
лимон**а**.

Немає (чого?)
лимон**а** чи лимон**у**?

У нас немає
лимон**у**.

Іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини мають закінчення **-а(-я)** або **-у(-ю)**. Перевірй їхнє закінчення за орфографічним словником.

Перевіряю за словником:
Родовий відмінок — лимон**а**.

- 5 Прочитай уривок анотації до книги Алли Гутніченко «Незвичайні професії».

У хлопчика Андрія — незвичайна родина. Кожен у ній має улюблену роботу і незвичну професію. Мама — флористка, тато — палеонтолог, сестра — обіймачка панд, дідусь — титестер, а бабуся — сурдоперекладачка. У родині є складув і повітроплавець, архітектор і піцайболо та кінолог. Хлопчик ще не знає, ким стане, коли виросте, але вже знайомиться з професіями дорослих.

- а Розкажи, що ти знаєш про названі професії.
б Запиши назви професій у родовому відмінку однини.
Зразок. (Немає кого?) Флористики,

Дискусія.

Чи існують нецікаві професії?

Пишу для себе.

1. Я мрію бути...

2. Є дуже важливі професії.
Наприклад...

Іменники жіночого роду на **-а(-я)** в родовому відмінку однини мають закінчення **-и, -і, -ї**.

- 6 Порівняй основи іменників із різних стовпчиків та їхні закінчення. Запиши іменники в родовому відмінку. Познач закінчення.

Іменники жіночого роду			
Називний відмінок — родовий відмінок			
Основа на твердий приголосний дорог<u>а</u> — дорог<u>и</u>	Основа на шиплячі ж, ш, ч, щ груш<u>а</u> — груш<u>і</u>	Основа на м'який приголосний вулиц<u>я</u> — вулиц<u>і</u>	Основа на [й] мрі<u>я</u> [мр'ійа] — мрі<u>ї</u> [мр'ійі]
Білка, зима, весна, ромашка	Вежа, круча, миша, тиша, межа	Земля, лисиця, синиця, вишня	Лінія, лілія, анотація

- 7 Спиши, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників із дужок.

Насіння (кульбаба), хвіст (лисиця), ручка (чашка), куртка без (кишеня), задля (мрія), ваза без (лілія), біля (лінія).

- 8 Запиши іменники в родовому відмінку. Обведи **-ості**.

Радість, гордість, сирість, щедрість, щирість.

Зразок. Радості, ...

- 9 Склади кумедні словосполучення. Познач суфікси й закінчення іменників.

Дієслова

Співали, грали, танцювали,
спекли, сплели,
сфотографували, звели

Іменники у Р. в.

Мишеняти, кошеняти,
цуценяти, ягняти, каченя-
ти, гусеняти, білченяти,
вовченяти, лисеняти

Зразок. Сфотографували для гусеняти.

Прийменники, які уживають тільки з іменниками в родовому відмінку: **без, біля, близько, від, для, до, з-за, з-під, коло, проти, серед.**

- 10** Спиши, розкриваючи дужки. Обведи прийменники. Визнач відмінок іменників.

Кімната без (шафа), лист для (друг), доїхав до (зоопарк), виліз з-під (коробка), зошит для (сестра), з'їхали з (гора), школа біля (дорога), прийшли з (ліс), зупинилися біля (ліс), відплили від (берег), визирнув з-за (паркан).

- 11** Як розрізнити родовий і знахідний відмінки слова **друга** (іменника істоти чоловічого роду)? Хто з учнів правильно визначив відмінок іменника?

Я зустріла **друга**.

Я думаю, що родовий відмінок (кого?) друга.

Я думаю, що знахідний відмінок (кого?) друга.

А я використовую слово-підказку **лисичка** , тому що цей іменник — істота жіночого роду. Замінюю слово **друг** словом **лисичка**. Я зустріла **друга**. Замінюю: Я зустріла **лисичку**. Закінчення **-и** — родовий відмінок, **-у** — знахідний. Отже, слово **друга** вжито в знахідному відмінку.

Я ставлю 2 питання: **кого? що?**
Я зустріла (кого? що?) друга. **Зн. в.**

- 12** Визнач відмінки виділених іменників.

У **борсука** глибока нора. Ми побачили великого **борсука**. У **зайця** довгі вуха. Учитель розповів про **зайця**. Діти співали пісню для **дідуся**. Ми турбуємося про **дідуся**.

Читання з розумінням

1

Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Театралізуємо.

МАЛИЙ ТА КАРЛСОН, ЩО ЖИВЕ НА ДАХУ (Уривок, скорочено)

- Торік ти вже читав / читала одну з історій із цієї повісті. Як ти гадаєш, про що може бути цей уривок?

Мала відбутися одна дуже важлива подія — Малому виповнювалося вісім років. О, як довго він чекав на свої іменини! Чи не від самого того дня, коли йому минуло сім років. Дивно, як багато часу минає між днями народження. Майже стільки, як між різдвяними святами!

Увечері напередодні іменин Малий мав розмову з Карлсоном.

— Завтра в мене день народження, — сказав Малий.

— А чим нас пригощатимуть? — спитав Карлсон.

— Звісно, тортом, — відповів Малий. — Мені спечуть іменинний торт із вісьмома свічечками.

— Оце добре! — утішився Карлсон. — Слухай, знаєш, що мені спало на думку?

— А що? — спитав Малий.

— Попроси маму, нехай вона краще спече тобі замість одного торта з вісьмома свічечками вісім тортів з однією свічкою.

Малий не думав, що мама на таке згодиться.

— А подарунки ти якісь дістанеш? — спитав Карлсон.

— Не знаю, — відповів Малий і зітхнув.

Він був певен, що однаково не одержить того, чого найбільше у світі бажає.

— Собаки мені, мабуть, довіку не подарують, — сказав він. — Але, звичайно, я матиму багато інших подарунків.

ПОВІСТЬ

Тому я вирішив бути веселим цілий день і зовсім не думати про пса.

— Крім того, ти маєш мене, — сказав Карлсон. — А я ж, сподіваюся, трохи **кращий за собаку!**

Він схилив набік голову й глянув на Малого.

— Цікаво було б мені знати, які ти одержиш подарунки. Чи був би ти радий цукеркам? Якщо вони будуть, то, я гадаю, їх треба зразу віддати на благодійну справу.

— Добре, коли я дістану цукерки, то віддам їх тобі.

Більше вони не говорили про день народження Малого, бо було вже пізно й Малий мусив якнайшвидше **лягати в ліжко**, щоб не проспати своїх іменин.

- Як почувався Малий напередодні свого дня народження? Про який подарунок він мріє? Що означає вислів «віддати на благодійну справу»? Які справи бувають благодійними?

Настав ранок. Малий, прокинувшись, лежав і чекав, що ось-ось відчиняться двері й усі зайдуть вітати його. Хвилини спливали страшенно довго. Та ось у передпокої почулася хода й із-за дверей долинув спів: «На многії літа». Двері відчинились, і на порозі з'явилися всі: мама, тато, Боссе й Бетан. І перед Малим **поставили тачу**. На ній був торт із вісьмома свічечками та інші подарунки.

Подарунків було багато — хоч, здається, менше, ніж він зазвичай отримував на іменини. Тільки чотири пакуночки. У них виявилися: коробка кольорових олівців, іграшковий пістолет, книжечка й нові сині штанці. Усе йому страшенно сподобалося.

Тато **поторсав** Малого за плече.

— Чуєш, на тебе в передпокої чекає один приятель! Його звуть Бімбо.

— Я не знаю ніякого Бімбо! — пробурмотів Малий.

— Ти його справді не знаєш, — сказала мама. — Але він дуже хоче познайомитися з тобою.

Тієї миті в передпокої тоненько заскавчало щеня.
— То пес? — спитав Малий. — Справжній живий пес?
Тоді Боссе кинувся до передпокою й за мить повернувся, несучи на руках — о, мабуть, це все тільки сон! — маленьку таксу.

— Тепер ти радий, Малий? — запитав тато.

Малий тільки зітхнув. Як можна таке питати!

Він був такий щасливий, що йому аж защеміло десь усередині — чи то в душі, чи в животі. А може, так завжди буває, коли ти по-справжньому щасливий?

*За Астрід Ліндгрен
Переклад Ольги Сенюк*

- Як почувався Малий у день народження? Чи кожен може бути щасливим? Чи існує однакове щастя для всіх, чи в кожного воно своє? Намалюй щастя, як ти його уявляєш.

.....

- 2** Випиши виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

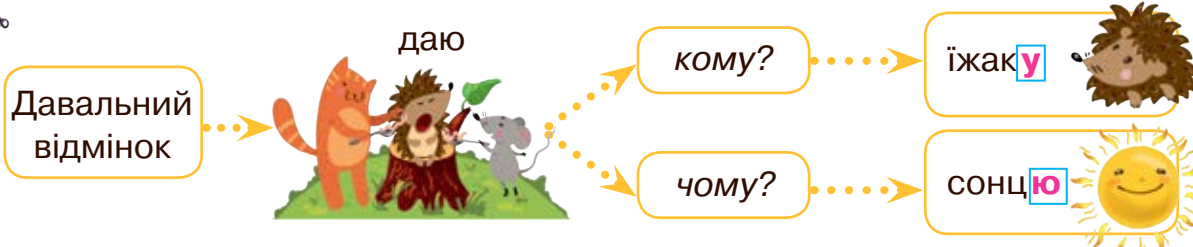
Редагую.

Подарунок своїй подрузі я обирала довго. Миколка подарував Даринці букет квітів. Соломійці було складно догодити з подарунком.

Давальний відмінок іменників

- 1 Розкажи про давальний відмінок. Склади речення за малюнками.

- Діти назвали цей відмінок **щедрим**. Як ти думаєш, чому?

Д. в.

Д. в.

Ми дали **їжаку** черв'яка. Дякуємо **сонцю** за тепло.

Чоловічий рід	Жіночий рід	Середній рід
-у, -ю, -і, -ові, -еві, -єві	-і, -ї ([i])	-у, -ю ([y]), -і
Батьк <u>у</u> , геро <u>ю</u> , Ілл <u>і</u> , батьк <u>ові</u> , геро <u>єві</u>	Миш <u>і</u> , мрі <u>ї</u> , любов <u>і</u>	Сел <u>у</u> , мор <u>ю</u> , дівчат <u>і</u> , кошенят <u>і</u>

- 2 Спиши, доповнюючи речення однорідними членами. Визнач відмінок іменників. Познач їхнє закінчення.

Я дарую квіти (*кому?*) мамі, татові, бабусі, дідусю. Я віддаю (*кому?*) ... книжки. Я розкажу (*кому?*) ... про пригоди в парку. Я пропоную тістечко (*кому?*)

- 3 Запиши іменники **друг**, **товариш**, **герой** у давальному відмінку, уживаючи закінчення **-ові**, **-еві**, **-єві**, **-у**, **-ю**.

- 4 Порівняй сполучення іменників. Яке краще сприймається на слух?

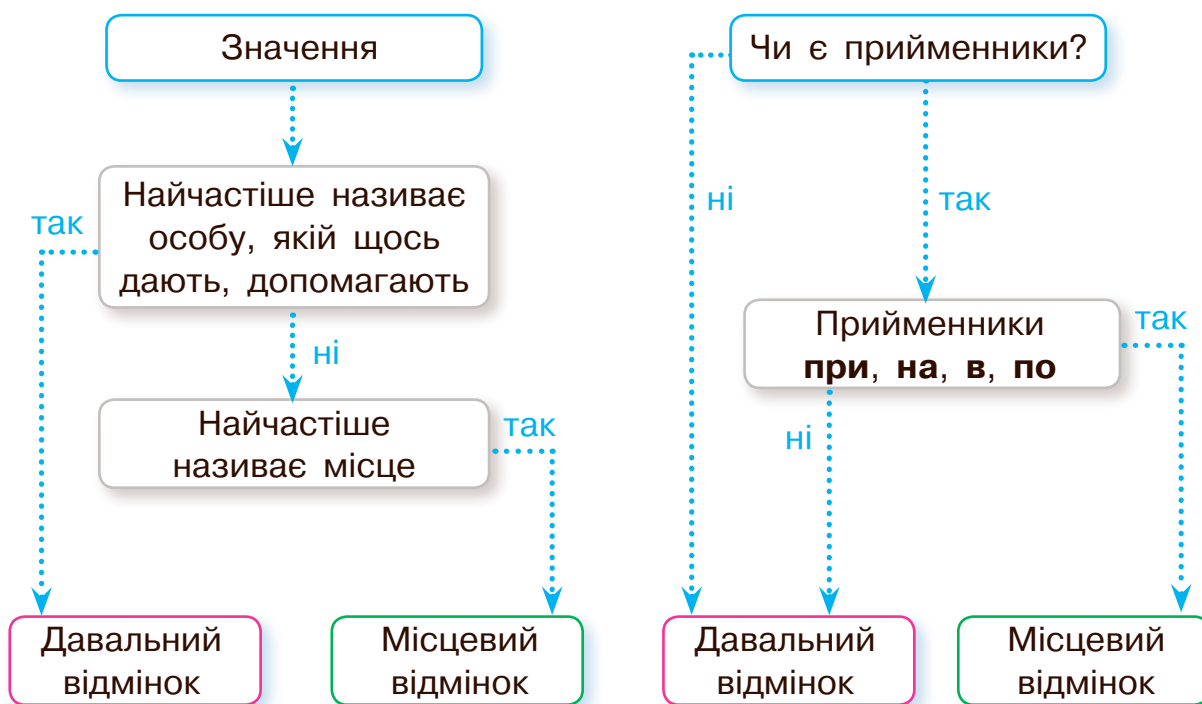
- Учню Андрію, учневі Андрієві, учневі Андрію.
- Дядьку Ігорю, дядькові Ігореві, дядькові Ігорю.

- Спиши. Познач закінчення іменників.

- 5 Запиши слова в давальному відмінку. Розкажи про чергування приголосних.

Г – З	К – Ц	Х – С
Дорога, подруга, нога, перемога	Ручка, гуска, мотуз-ка, річка, бджілка	Муха, комаха, мура-ха, черепаха, птаха

Як розрізнити давальний і місцевий відмінки іменників

- 6 Спиши. Визнач відмінок іменників.

Упіймав щуку, ішов стежкою, мандрував річкою, летять до гнізда, висить на стіні, світить із-за полиці, зустрівся з другом, сиджу на дивані, зайшов у кімнату, книга для вчительки, прочитали про динозавра, сховався під ліжку, подарунок діда, даю коту.

Зн. в.

Зразок. Упіймав (кого?) щуку,

7

Досліджуємо медіа.

- Прочитай рекламу із сайту подарунків. Проаналізуй її за запитаннями.

Хто створив рекламу? З якою метою? Чим вона мене приваблює? Що хочу зробити? Чи справді мені потрібні ті речі, які рекламують?

«Комусь» —

інтернет-магазин яскравих подарунків

Раніше ми сестрі дарували ляльку, братові купляли іграшкову машинку, бабусі вибирали посуд, діду замовляли шахи, мамі привозили праску, а татові готували набір інструментів. Але світ такий різнобарвний!

ЖИТТЯ НЕ ДЛЯ НУДНИХ ПОДАРУНКІВ!

Ми завжди готові запропонувати приголомшливі речі з кумедними написами й принтами для святкового настрою твоїх рідних, друзів, знайомих!

Реклама — це поширення інформації про когось або щось для привертання уваги. Рекламу завжди звернено до людини, вона прагне вплинути на прийняття рішення (перекопати в чомусь, купити якийсь продукт тощо).

Дискусія.

- Напиши по 3 аргументи на захист позицій **Так** і **Ні**.

Чи варто довіряти рекламі?

Так

1.
2.
3.

Ні

1.
2.
3.

Знахідний відмінок іменників

- 1 Розкажи про знахідний відмінок. Склади речення за малюнками.

- Діти назвали знахідний відмінок **відмінком-детективом**. Чому?

- 2 Досліди, які закінчення мають іменники чоловічого, жіночого та середнього роду в знахідному відмінку. Заповни таблицю.

Іменники — назви істот Бачу <i>кого?</i>	Іменники — назви неістот Бачу <i>що?</i>
Слон а , ...	Дерев о , ...

Верблюд, ведмідь, барліг, нора, білка, хом'як, папуга, дельфін, рись, гніздо, хатка, бобер, пенал, олівець, м'яч.

- 3 Спиши. Визнач відмінки виділених іменників.

Футболіст ударив **м'яч** ногою.
М'яч залетів у ворота. **Стіл** стояв посеред кімнати. Ми поставили **стіл** біля вікна.
 У зоопарку діти бачили **слона**. Діти принесли банан для **слона**.

- Як розрізнити називний і знахідний відмінки іменників — назв неістот? родовий і знахідний відмінки іменників — назв істот?

Читання з розумінням

1

Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажів. Читаємо в особах. Переказуємо за планом.

Детектив — це різновид художнього твору, у якому персонажі розкривають певну таємницю, зазвичай пов'язану зі злочином.

МАРІЙКА І ЖАДІБНИЙ ГРАБІЖНИК (Скорочено)

Детектив

Була собі дівчинка, звали її Марійка Михайлова. Марійка вміла відгадувати таємниці, розплутувати загадки, розв'язувати кросворди та викривати злочини. Тому до неї часто зверталася поліція — по допомогу.

Якось Марійка сиділа за столом і **робила уроки** — саме завтра вона мала контрольну з математики. Коли це у двері задзвонили. Марійчина мама спершу спитала «Хто там?», потім **відчинила двері**, і з'ясувалося, що це прийшов Майор Поліції, Марійчин знайомий. Він уже не вперше до неї приходив — і увесь час із якимось проханням.

— Добридень, — сказав Майор Поліції. — Марійко! Потрібна твоя допомога.

— Але ж у мене завтра контрольна, — мовила Марійка. — А я ще не зробила уроки.

Майор розхвилювався ще дужче:

— Хіба можна говорити про якусь там контрольну, коли в місті **скоєно жахливий злочин**?!

— То що трапилося? — спитала Марійка.

— **Пограбовано банк!** — Майор Поліції геть **почервонів від хвилювання**. — Злочинець забрав усі гроші. А завтра в усіх бібліотекарів — день зарплатні, вони прийдуть до банку по гроші. А грошей і немає!

Марійка спохмурніла. Їй стало шкода бібліотекарів. До того ж вона сама була **записана в три бібліотеки** одночасно — бо любила читати.

— Злочин слід викрити сьогодні ж! — мовив Майор Поліції.

Марійка зрозуміла, що доведеться їхати.

• **Що сталося?**

Поліцейська машина проїхала всім містом і **зупинилася біля банку**. На ганку стояв головний касир і плакав.

— Пограбування здійснили жахливо, — сказав він крізь сльози.

— Який вигляд мав злочинець? — спитала Марійка.

— Він був як свиня, — відповів касир. — Тому що він був у масці поросяти.

— Таке трапляється з грабіжниками, — сказав Майор Поліції. — Вони **надягають маску**, аби **приховати справжнє обличчя**.

— Маю **оглянути місце злочину**, — сказала Марійка. Вона **витягла з портфеля велике збільшувальне скло** й довго **розглядала килим**, на якому стояв злочинець. Відтак відгорнула край паласу — під ним був **гудзик**.

— Це доказ, — сказала Марійка. — Тобто річ, що допоможе **знайти злочинця**.

— Таких гудзиків повнісінько у кожній крамниці, — промовив касир. — Як ви знайдете злочинця за гудзиком?

— Побачимо, — відповіла Марійка. Вона **вийшла на вулицю** й заходилася **розглядати тротуар** перед банком.

— Наше щастя, що не було дощу, — мовила Марійка, ховаючи пакетика та збільшувальне скло. — І що тут не проїжджала поливальна машина. — Маю деякі міркування. Ось що. Відвезіть-но мене на вулицю Сирецьку.

На вулиці Сирецькій було чимало будинків. Поперед одним будинком був дитячий майданчик, а в ньому пісочниця, а в пісочниці було стільки піску, що він **просипався на стежку** перед першим під'їздом. Марійка **залізла в пісочницю**, витягла з портфеля відерце й совок і задумливо заходилася робити бабки. Урешті-решт Марійка встала, склала відерце й совок і **зайшла до першого під'їзду**. Там над списком мешканців горів тьмянний ліхтар. Марійка **витягла з портфеля блокнот і ручку** й переписала прізвища усіх мешканців.

— А тепер, — сказала вона Майору Поліції, — відведіть мене, будь ласка, до Маріванівни.

Маріванівна була вихователькою. Вона стільки років пропрацювала у дитячих садках, що, здається, не було в цьому місті дорослого, якого вона не виховувала.

— Маріванівно... А чи у вас у групі були коли-небудь жадібні хлопчики?

— Скільки завгодно, — відказала Маріванівна.

— Якийсь колишній жадібний хлопчисько **пограбував банк**, — сказала Марійка.

— Чим я можу тобі допомогти?

Марійка витягла з портфеля список мешканців першого під'їзду будинку на вулиці Сирецькій.

— Маріванівно, хто з цих людей... із цих колишніх дітей був найжадібнішим у своїй групі?

Маріванівна **прочитала список** і одразу сказала:

— Звичайно, Петько Бджолярчук. Це був найжадібніший жадюга із тих, кого мені довелося бачити.

— Чи не пам'ятаєте ви, яке вбрання було в нього на святі? — швидко спитала Марійка.

— Авжеж, пам'ятаю, — здивовано проказала Маріванівна. — **Вбрання зайця**. Він мав шорти з круглим заячим хвостом і білу шапку з довгими вухами.

— Десь я помилилася, — сумно мовила Марійка. — Доведеться починати все із самого початку...

— Зачекай, — сказала Маріванівна вже на сходах. — Я пригадала... Петькові Бджолярчуку ніколи не подобалося його карнавальне вбрання. Щороку він просив у мами костюм поросяти. І щороку мама відповідала, що їй і без того вистачає вдома свинства.

● **Чому Марійка звернулася до Маріванівни? Що буде далі?**

* * *

Марійка Михайлова подзвонила у двері квартири номер тридцять один. Двері відчинив здоровезний дядечко в спортивному костюмі.

— Ви **загубили гудзика**, — сказала Марійка і простягла гудзик на долоні. — Ось він. Це ваш?

— О, дякую, дівчинко! — вигукнув Бджолярчук. — Як вдало все склалося! Якби не ти, довелось би мені змінювати всі гудзики на куртці, а це такі збитки.

— Ти пограбував цілісінький банк, а **заощаджуєш на гудзиках**, — дорікнула йому Марійка.

Тієї ж миті з-за її спини з'явилася озброєна поліція на чолі з Майором. Не встиг Петько Бджолярчук й оком змигнути, як у його квартирі знайшли пістолет, мішок із грішми, куртку з відірваним гудзиком і маску поросяти.

* * *

— Марійко... але як? — розпитував Майор Поліції. — Як ти здогадалася?

— Дуже просто, — напівсонно бурмотіла Марійка на задньому сидінні поліцейської машини. — Пісок... Це лишень здається,

ніби в усіх пісочницях він однаковий. Але він різний... Аби це зрозуміти, треба зліпити не одну сотню бабок. На черевиках Бджолярчука був пісок, тому що він мешкав у першому під'їзді та ходив повз переповнену пісочницю. Але справа в жадібності, бо розумний грабіжник не став би зізнаватися, що гудзик — його!

Машина зупинилася біля Марійчиного будинку.

— Дякую тобі, Марійко, — мовив Майор Поліції.

— А математику я таки не доробила, — сказала Марійка сумно.

* * *

Наступного дня бібліотекарі **отримали зарплатню**, а Марійка — «дев'ять» із підсумкової контрольної. Проте вона не засмутилася.

За Мариною та Сергієм Дяченками

Чому?

- Чому Марійка ліпила бабки в пісочниці?
- Чому Марійка запитала Маріванівну про вбрання Петька Бджолярчука на новорічному святі?
- Чому Марійка не засмутилася через «дев'ятку» за контрольну?

2

Схарактеризуй Марійку Михайлову, відповідаючи на запитання.

Який має вигляд?

Що і як говорить?

Як ти ставишся до персонажа?

Що робить?

Про що думає? Чому?

3

Випиши з тексту виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

Зразок. Розглядати (що?) тротуар (одн., ч. р., Зн. в.).

Пишу для себе.

Перекажи оповідання від імені одного з персонажів.

1. Марійки
Михайлової.

2. Майора
Поліції.

3. Петька
Бджолярчука.

Орудний відмінок іменників

- 1 Розкажи про орудний відмінок. Склади речення за малюнками.

Орудний відмінок

ким?

КОТ **ОМ**

чим?

ручк **ОЮ**

- Діти назвали орудний відмінок **працьовитим і творчим**. Як ти гадаєш, чому?

- 2 Поясни значення дієслова **орудую**. Запиши речення, замінюючи слово **орудую** іншим дієсловом.

Я орудую м'ячем.

Я орудую олівцем.

Я орудую ручкою.

Я орудую літаком.

Що значить **орудувати**? **Орудую** — вправно дію, використовую, володію, керую ким-небудь, чим-небудь.

Іменники чоловічого роду в орудному відмінку мають закінчення -ом, -ем, -єм.

- 3 Порівняй основи іменників із різних стовпчиків та їхні закінчення.

Іменники чоловічого роду			
Називний відмінок — орудний відмінок			
Основа на твердий приголосний	Основа на шиплячі ж, ш, ч, щ	Основа на м'який приголосний	Основа на -й
торт — торт ОМ	ніж — нож ЕМ	кін Ь — кон ЕМ	чай — ча ЄМ

- 4 Запиши іменники в орудному відмінку. Познач закінчення.
Рік, сік, горизонт, пенал, зошит; меч, плащ, борщ, дощ,
глядач, слухач, читач, ключ; олівець, горобець; край, чай,
музей, трамвай, водій.

Зразок. Роком, мечем, олівецьем, крайем,

Щоб визначити закінчення іменників чоловічого роду в орудному відмінку з основою на **-р**, використовуй словник.

- 5 Запиши іменники в таблицю. Визнач закінчення.

Іменники чоловічого роду з основою на -р	
Ким? -ом	Ким? -ем

Інженер, маляр, чоботар, столяр, лікар, шофер, тренер,
дизайнер, шахтар, воротар, кухар, звір, комар, пазур.

Іменники жіночого роду в орудному відмінку мають закінчення **-ою, -єю, -єю**.

- 6 Порівняй основи іменників із різних стовпчиків та їхні закінчення. Запиши іменники в орудному відмінку. Познач закінчення.

Іменники жіночого роду			
Називний відмінок — орудний відмінок			
Основа на твердий приголосний дорог <u>а</u> — дорог <u>ою</u>	Основа на шиплячі ж, ш, ч, щ груш <u>а</u> — груш <u>єю</u>	Основа на м'який приголосний вулиц <u>я</u> — вулиц <u>єю</u>	Основа на [й] мрі <u>я</u> [мр'їа]— мрі <u>єю</u> [мр'їейу]
Білка, зима, весна, ромашка, вудка, сокира, скрипка, ложка, виделка	Вежа, круча, миша, тиша, пожежа, каша	Земля, лисиця, синиця, полуниця, вишня, каstrуля	Лінія, лілія, анотація

Зразок. Білкою, вежєю, землєю, лінією,

- 7 Спиши. Визнач закінчення іменників жіночого роду в орудному відмінку.

Орудний відмінок іменників жіночого роду з нульовим закінченням		
Сіль — сіллю, ваніль — ваніллю, карамель — карамеллю, піч — піччю, м'якоть — м'якоттю	Любов — любов'ю, кров — кров'ю	Радість — радістю, гордість — гордістю, щедрість — щедрістю, щирість — щирістю

- Склади й запиши речення з кількома із цих слів.

- 8 Чим пахне на кухні? Спиши, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників.

Пиріжок із (вишня), печиво з (шоколад), тістечко з (груша), вафлі з (кориця), пампушки з (борщ), морозиво з (карамель), сирники з (ваніль), сік із (м'якоть), помідор із (сіль), чай із (мед), сніданок із (яйце), обід із (борщ), вечерея із (каша).

Читання з розумінням

- 1 Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажа.

- Чи був у твоєму житті випадок, коли ти щось готував / готувала? Розкажи про свій досвід.

СМАЧНЮЧИЙ ТОРТ

Оповідання

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так думаєш?

зачин

Коли Софійка залишалася вдома сама, завжди намагалася непомітно допомогти своїм батькам. Вона ж бо була справжньою господинею. Наприклад, одного разу вона висушила щойно випрану й розвішену білизну феном. Після того фен більше не працював, зате ж батьки повернулися — а білизна сухенька. Краса! А якось Софійка попідкувалася, щоб взуття в тата й мами

стало ніжне на дотик і не страждало від змін погоди, тож **почистила** його **кремом** для чутливої шкіри. Різне було...

Зав'язка. Але сьогодні дівчинка надумала випробувати свій кулінарний хист. А що він у неї був, вона не мала жодних сумнівів. Софійка знайшла мамин грубий записник і почала **підбирати рецепт** для смачнющого обіду. Звісно, це міг бути лише рецепт торта. Отож вона знайшла сторінку, на якій акуратним маминим **почерком** було **виведено**:

Медовий торт (смакотинка!!!)

— Упораюся, — вирішила Соня.

— Гав-гав! — погодився Мушка, який надумав допомогти.

• Про що ти дізнався / дізналася? Що буде далі?

Розвиток дії. На кухні вибухла революція: гриміли каструлі, дзвеніли склянки, бухкали шухляди, дзижчав міксер, ложки й виделки вжарили гопака, навіть старезний глиняний горщик — і той навприсядки пішов.

Готувала Софійка все точнісінько **за рецептом**:

1. Розчинити в молоці цукор, соду, додати яйця, 2 ложки масла, 3 ложки меду та старанно перемішати.

Молока в холодильнику не було, тож його замінила розчинена у воді сметана. Сирих яєць Софійка на дух не переносила, тому замість них вона додала яблучного сиропу — він такий же прозорий і тягучий, мов яєчний білок. А ложечка абрикосового джему — чим вам не жовтки?

— Це буде навіть смачніше. Еге ж, Мушко? — звернулася малеча до собаки.

Песик у відповідь двозначно **почухав за вухом**.

— Так, що в нас там далі...

2. Поставити на водяну баню. Постійно перемішуючи, прогрівати 10 хв.

Водяної бані на кухні Софійка не знайшла, тому набрала повну ванну гарячої води. Наче на човнику,

запустила вона на 10 хвилин у вільне плавання каструлю з майбутньою смакотою.

3. *Охолодити, всипати 3 склянки просіяного борошна, замішати, розділити на 6 частин і поставити в холодильник на 1 год.*

Софійка всипала як треба борошна. Але ж цілу годину чекати, поки тісто охолоне в холодильнику, вона не могла. Скоро ж мали повернутися батьки. От і додала до тіста кілька кубиків льоду. Охолело воно навіть швидше, ніж у холодильнику.

4. *Сформувати коржі й випекти в змащеній маргарином формі.*

Софійка побігла **шукати в шафці** стару шкільну форму, із якої вона давно вже виросла. Потім старанно **змастила її маргарином** і запхала з коржами до мікрохвильовки.

5. *Для крему зварити на молоці манну кашу. Додати збите та розтерте з цукром масло.*

Отакої, цього лише бракувало, манну кашу Софійка, скільки себе знає, до рота не брала. З кукурудзяними пластівцями куди ліпше буде!

6. *Обмазати кремом випечені коржі та скласти їх один на один, прикрасити горіхами.*

- Про що ти дізнався / дізналася? Чи все Софійка робила точно за рецептом? Як ти гадаєш, чи вдасться їй приготувати торт? Чому? Що буде далі?

Нарешті смакота готова! Але щось горіхи її не дуже прикрасили... То дівчинка й заходилася вирізати із залишків форми картаті квіти на прикраси.

Кульмінація. За цим заняттям її й застали тато з мамою, коли повернулися додому.

Розв'язка. Сподобався їм торт чи ні — невідомо. Софійка про це нікому не розповідала.

кінцівка

Зате мама після цієї історії щось таки виправила в рецепті смачнющого торта й **заховала записник** так далеко, що й Мушка винюхати не міг.

Дмитро Кузьменко

Чому?

- Чому Софійка змінювала рецепт, коли готувала?
- Чому Софійка нікому не розповідала, чи сподобався батькам її торт?
- Чому це оповідання гумористичне?
- Склади список продуктів із маминого рецепта та тих, якими дівчинка їх замінила.

Текст для мене

Розкажи про свій досвід приготування страв.

Текст для тексту

Розкажи про книжки, у яких діти готували страви, і що з того вийшло.

Текст для світу

Розкажи про новини, у яких розповідається про страви.

543

- Випиши з тексту 5 іменників, 4 прикметники, 3 дієслова.

2

Випиши виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

Пишу для себе.

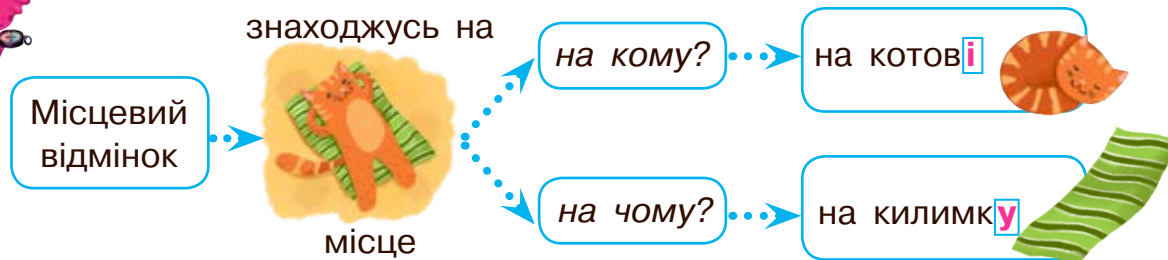
1. Я допомагаю батькам по господарству, тому що...

2. Я вмію готувати такі страви...

Місцевий відмінок іменників

- 1 Розкажи про місцевий відмінок. Склади речення за малюнками.

- Діти назвали місцевий відмінок по-різному: **затишним кімнатним, мандрівним, космічним**. Чому?

У місцевому відмінку однини іменники мають закінчення **-і (-ї [i]), -у (-ю [y]), -ові (-еві, -єві [ев'і])** та уживаються тільки з прийменниками.

- 2 Склади список речей у кімнаті зі вказівкою.

М. в.
на / у
кому?
на / у
чому?

у
в
на
по
при

Зразок. Капелюх^у (на чому?) на бильці^і (М. в.), ...

- 3 Розкрій дужки. Визнач закінчення.

Іменники чоловічого роду в місцевому відмінку на кому? на чому?		
-ові, -еві, -єві	-у, -ю	-і, -ї
На другові, на (товариш), на (герой)	На другу, на (візок), у (парк)	У листі, у (музей), у (трамвай)

В іменників у місцевому відмінку однини кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням -і змінюються на [з'], [ц'], [с'].

4 Запиши іменники в таблицю за зразком.

Урок, нога, рука, вухо, Даринка, комаха, Соломійка, дорога.

Г — З	К — Ц	Х — С
Поріг — на порозі, луг — у лузі, ...	Молоко — на моло- ці, око — в оці, ...	Кожух — у кожусі, вухо — у вусі, ...

5 Порівняй текст і малюнок. Знайди відмінності.

Мій одяг зберігається в шафі. На полиці лежать шарфи й шапки. У коробці зберігається новорічний костюм. У пакеті літнє взуття. У шапці я рятую від холоду пташеня.

На вішаку висить сукня. У шухляді є шкарпетки. Парасоля тримається на залізному гачку. На комоді лежать футболки. На підлозі стоять черевики, капці, кросівки, кеди. У горщику синіє водичка для кошеняти.

а Відредагуй текст так, щоб він відповідав малюнку.

б Визнач відмінок іменників. Назви іменники, ужиті в місцевому відмінку.

в Чому потрібно зберігати речі на своїх місцях?

6 Спиши, розкриваючи дужки. Визнач відмінок іменників. Познач закінчення.

Оленка допомагає (мама, тато, брат, сестра, бабуся, дідусь). Олесь дарує (друг, подруга, товариш, товаришка) свої малюнки. Ми бачили тварин у (ліс, поле, річка, озеро, море, земля, вода, небо).

Читання з розумінням

1

Тема й головна думка. Проблема. Характеристика персонажа. Переказуємо. Дискутуємо.

- Чи доводилося тобі шукати свої речі? Чому? Що ти при цьому відчував / відчувала?

Оповідання

ДЕ МІЙ ХОКЕЙНИЙ СВЕТР?

- Про що йтиметься в оповіданні? Чому ти так гадаєш?

Настала субота. Ніколас радісно ніжився під ковдрами, уявляючи собі новий день. Сьогодні вранці мало бути перше в цьому сезоні хокейне тренування.

Оп-ля! Раптом Ніколас щось пригадав. Він має знайти **форму** та **обладунки**! Блискавкою зіскочив із ліжка, та зашпортався у власних речах і долілиць упав на підлогу.

Так, де ж його хокейний светр? Ніколас почав шукати. Сорочки, шкарпетки, піжами — оце й усе, що знайшов. Еге! От і його наплічники.

Потім він почав шукати шолом. Знайшлася тепла в'язана шапка, бейсболка, чародійський капелюх. Еге! А от і наколінні щитки! А светр — як крізь землю провалився. І шолом — так само. І де ж ті ковзани? Ось Ніколас знайшов гумові чоботи, лижні черевики, шльопанці. Еге! Це ж хокейні шорти! Він обнішпорив усю спальню, та решту свого екіпірування так і не знайшов. А потім Ніколас почав пробиватися крізь завали власних речей та іграшок.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому Ніколасові так складно знайти речі, які йому потрібні?

Мама й тато сиділи на кухні.

— Ти ще тільки вдягаєшся! — скрикнув тато. — Година залишилася до тренування!

— Так, але я не можу знайти светра, шолома та ковзанів.

— Мені здається, що я бачила твої **ковзани в гаражі**, — озвалася мама. — Хто має знати, де лежать твої речі?

Ніколас **вихором метнувся** в гараж. Він переглянув шафи та полиці, перерив усі коробки. І нарешті знайшов ковзани.

Хлопець миттю повернувся на кухню й **пóхапцем з'їв** свою кашу. Ще залишалося знайти хокейний светр і шолом. І ключку!

— Мені здається, що я бачив твій **шолом у підвалі**, — промовив тато. — Хто має знати, де лежать твої речі?

І Ніколас метнувся в підвал. Він заліз там під кожен верстат, зазирнув за кожну валізу, обнишпорив усі коробки з іграшками... І шолом нарешті знайшовся! Бігцем повернувшись на кухню, хлопець жадібно проковтнув тост із арахісовим маслом. Ще залишалося знайти ключку й светр.

— Мені здається, що я бачила твою ключку під ґанком, — озвалася сестра. — Ніколасе, хто має знати, де лежать твої речі?

Час підтискав. Ніколас вибіг надвір і став шукати під ґанком. Там були відра, лопатки, дитячі самоскиди, та от, нарешті, знайшлася його хокейна ключка!

Він знову кинувся на кухню й на ходу змолотив чорничний кекс. Тепер залишалося знайти хокейний светр.

Ніколас жваво взявся до роботи, складаючи речі в шухляди й талуючи їх у шафу. І тоді в одному закапелку, аж на самому дні шафи, він відшукав свої хокейні гетри. І головне — чемпіонський светр! Ніколас стрімко надягнув їх на себе й подивився в дзеркало.

— Я готовий! — гукнув він.

- Про що ти дізнався / дізналася? Чому всі ставлять Ніколасові те саме питання?

Тато з мамою швидко зайшли до кімнати.

— Вітаю! — вигукнула мама.

— Ти маєш вигляд справжнього профі, — зауважив тато.

Ніколас зиркнув на годинник.

— Уже час їхати! Тренування розпочинається за 15 хвилин!

— Зачекай хвильку, — попросила мама. — Не можу згадати, де я поклала ключі від машини...

Жіль Тібо

Переклад Анатолія Сагана

- Що ти відчуваєш після прочитання тексту?

- Знайди в тексті й порівняй поради, які давали Ніколасу.

- Як ти думаєш, чи вчасно Ніколас приїде на тренування? Чому?

2

Випиши з тексту виділені словосполучення. Визнач число, рід, відмінок іменників.

Завдання на вибір.

1. Склади список речей, які знайшов Ніколас, і напиши, де вони мають зберігатися.
Зразок. Ковзани в тумбочці.

2. Напиши 5 речень про те, де зберігаються різні речі у твоїй кімнаті.
Зразок. Светр висить у шафі.

Кличний відмінок іменників

Кличний відмінок не відповідає на питання. Уживай його як звертання.

Іноді кличний відмінок має такі самі закінчення, як й інші відмінки. У таких випадках відмінок визначаємо за контекстом (з'ясовуємо, чи є в реченні звертання — кличний відмінок, чи немає — інші відмінки).

- 1 Прочитай речення. Визнач, у якому з них виділені слова вжито в кличному відмінку.

1. Насипало багато **снігу**. **Снігу**, йди перед святами!
2. **Свято**, прийди! У школі було новорічне **свято**.

- 2 Запиши слова в таблицю. Назви «зайві» іменники.

Називний	Кличний
Вітер, Олег, ...	Вітре, Олеже, ...

Вітер, Олеже, сонце, вітре, зима, зимі, сонцем, Інна, зимо, Ігорю, Інно, Ігор, Олег, Ігоря, сонцю, вітрові, Олега, Інну.

- 3 Запиши своє ім'я в кличному відмінку. Доповни таблицю іменами своїх друзів, рідних, знайомих (у кличному відмінку).

-о	-е	-ю	-є
Тетяно, Миколо, Поліно, Алісо, Анно	Романе, Артеме, Тарасе, Богдане, Іване	Андрію, Сергію, Ігорю, Олю, Юлю	Маріє, Юліє, Софіє, Соломіє, Валеріє

- 4 Склади діалог, уживаючи імена в кличному відмінку.

Відмінювання іменників у множині

- 1 Вірш. Тема і головна думка. Ритм. Рима. Настрій.

МИ СЬОГОДНІ — СНІГОПАДИ

У снігу — дахи і сходи.
Небо — дзвінкомолоде.
Ми сьогодні — **снігоходи**:
Ті, хто вулицями йде.
Славно Києвом гуляти —
Навпрошки і по стежках.
Ми сьогодні — **снігокати**:
І на лижах, й на санках.

Можна, посмішки заради,
Збігти й задом наперед.
Ми сьогодні — **снігопади**:
Всі, хто падає в замет.
Морозенко невеликий.
Не хурделить, не мете.
Крізь заплющені повіки:
Сонце — **теплозолоте**.

Григорій Фалькович

- 2 Випиши іменники з вірша в завданні 1 у таблицю.

Іменники в однині	Іменники в множині
Снігу, ...	Дахи, ...

- а Запиши в множині іменники, які ужиті в однині. Які іменники уживаються тільки в однині? тільки у множині?
- б Випиши з вірша виділені слова. Доведи, що вони складні. Придумай складні слова, у яких першою частиною буде слово **сніг**.

- 3 Розглянь таблицю відмінювання іменників у множині на форзаці.

- Зміни за відмінками іменники **сніги, лижі, трамваї, зими**. Познач закінчення.

- 4 Спиши, розкриваючи дужки. Познач закінчення іменників. Визнач відмінок іменників.

Ти кліпаєш (очі), поводиш (плечі), слухаєш (вуха), збираєш (пальці), плескаєш (долоні), носиш (руки), бігаєш (ноги).

Ми мандрували по пол**ях** (села, міста, гори, озера, моря, океани, вулиці, мости).

-ах
-ях

Розвиток мовлення. Досліджую тему

- Ти, напевно, знаєш про новорічну традицію прикрашати ялинку. Дізнайся про рослини, що їх прикрашають люди на Новий рік у різних країнах світу. Напиши текст про них.

Підготуйся до написання тексту

Знайди інформацію з теми. Занотуй джерело інформації

Напиши заголовок тексту

Наприклад: «Рослини, що їх прикрашають люди в різних країнах світу»

Зачин

Напиши про те, що в різних країнах люди прикрашають різні рослини для святкування Нового року

Головна частина

Опиши 2–3 рослини. Кожну рослину починай описувати з нового абзацу

Кінцівка

Зроби висновок. Чому в різних країнах люди обирають різні рослини для святкування Нового року?

Доповни текст зображенням

Намалюй картинку рослини чи зроби / знайди фото

Що я знаю / умію?

- 1 Випиши з тексту Жіля Тібо «Де мій хокейний светр?» 15 іменників за абеткою. Визнач число, рід, відмінок іменників. Запиши їх у початковій формі.

Пишу для себе. Напиши про традиції святкування новорічних свят у твоїй родині.

ПОВТОРЕННЯ. ЗИМОВІ СВЯТА

- 1 Розглянь інфографіку. Розкажи про українські зимові свята.

- 2 Науково-популярний текст. Тема і мета. Факти й думки. Текст і малюнки.

ЗИМОВІ СВЯТА

СВЯТО МИКОЛАЯ. У ніч на 6 грудня з'являється Святий Миколай з дарунками. Слухняні діти знаходять під подушкою миколайчики, м'ятні й шоколадні цукерки, іграшки. Бешкетники отримують вербову гілочку (різочку), як нагадування, що наступного року варто бути більш чемними. За традицією дітям дарують «миколайчики» — духмяне медове печиво у формі зірок, ялинок, святого. Найкраще в цей день — стати «помічником Миколая» та піклуватися про інших. Ти можеш поділитися чимось із тими, хто цього потребує, або просто зробити добру справу.

СВЯТВЕЧІР і РІЗДВО. Святвечір (або Святий вечір) — це вечір напередодні Різдва. За традицією, на столі має бути 12 страв — за кількістю 12 апостолів (учнів Ісуса). Кутя — найголовніша страва з пшениці, меду, горіхів і маку. Це символ достатку та єдності родини. Раніше замість ялинки головним символом був солом'яний Дідух — сніп із пшениці або жита. Саме після Святої вечері або вже наступного ранку на Різдво діти об'єднуються у ватагу, беруть Різдвяну зірку та колядують.

ЩЕДРИЙ ВЕЧІР. СВЯТО МАЛАНКИ. Щедрий вечір (або свято Маланки) відзначають напередодні Нового року — 31 грудня. Головний обряд — **щедрування**. Молодь переодягається у різних персонажів і ходить по селу чи місту водити Козу. Роль Маланки виконує переодягнений хлопець, що створює комічні ситуації, наче «господарює»: замітає **сміття** у хату, мие піч водою тощо. Один із гурту вдягає вивернутий кожух і маску кози. Спочатку Коза наче «помирає». Щедрувальники мають її «оживити» жартами та піснями. Обряд символізує смерть і **воскресіння** природи. Інші щедрувальники вдягаються у різних персонажів: Баба, Дід, Циган, **Ведмідь**, **Жандарм**, **Смерть** і **Чорт**. Ніч на Маланку вважалася магічною, тому дівчата часто гадали на майбутню долю.

НОВИЙ РІК. СВЯТО ВАСИЛЯ. Новий рік зустрічають в ніч з 31 грудня на 1 січня. У цю ніч прийнято загадувати найзаповітніше **бажання**. Подарунки кладуть під ялинку, щоб знайти їх саме в новорічну ніч або вранці 1 січня. Свято **Василя** відзначають у перший день Нового року — 1 січня. Найголовніший обряд **Посівання (Засівання)**. Із самого ранку хлопчики та чоловіки ходять по домівках. *Вони розкидають пшеницю, жито, ячмінь.* Та бажають господарям достатку й щастя наступного року.

ВОДОХРЕЩЕ. Водохреще — завершальне велике свято різдвяного циклу, яке відзначають 6 січня. Воно присвячене хрещенню Ісуса Христа в річці **Йордан**. Вважається, що в цей день вода набуває цілющих властивостей і стає «святою».

Обряд — це особливі дії, які відбуваються за чіткими правилами в дуже важливі моменти життя. Обряд має символічний зміст.

Традиція — це сімейні або народні правила, які передаються від бабусь і дідусів до батьків, а від батьків — до тебе. Це те, що ми повторюємо, бо так робили раніше.

Цикл — це як замкнене коло. Якщо ти почав у точці А, пройшов шлях і знову повернувся в точку А, щоб почати спочатку. Наприклад, пори року, що повторюються, — це цикл.

а Назви факти, про які ти не знав / не знала до читання тексту.

б Гра «Факти про свята». Назвіть у парі по черзі зимове свято та факт про його святкування.

3 Доповни таблицю. Визнач закінчення, основу, корінь, префікс, суфікс іменників.

Іменник	Прикметник	Дієслово
	ЗИМОВИЙ	
колядка		
		щедрувати

4 Запиши слова, виділені в тексті, у таблицю.

ОРФОГРАМИ

Ненаголошені е / и	М'який подовжений приголосний	Апостроф	Велика буква у власних назвах
Медове, ...	Нагадування, ...	З'являється, ...	Миколай, ...

5 Спиши речення, що виділено в тексті. Підкресли підмет і присудок. Обведи однорідні члени речення.

6 Оповідання. Тема і мета. Персонажі. Читаємо в особах. Театралізуємо.

- Чи колядував / колядувала ти коли-небудь? Розкажи про це.

ЯК МИ ЗБИРАЛИСЯ КОЛЯДУВАТИ

У класі на перерві Сергійко хвалився друзям:

— А я на Різдво йду колядувати з батьками!

— Колядувати? — перепитала Анюта. — Це якась гра?

Вона завжди знала відповіді на всі питання, але зараз чомусь розгубилася.

— Ні, не гра, — авторитетно заявив Максим. — Це як маленький концерт чи театр. Я минулого року зі старшим братом та його друзями колядував. Нічого складного, ходи собі, співай колядки й гостинці отримуй.

— Це не концерт, — втрутився Андрій. — Я читав, що це такий обряд. Дуже давній.

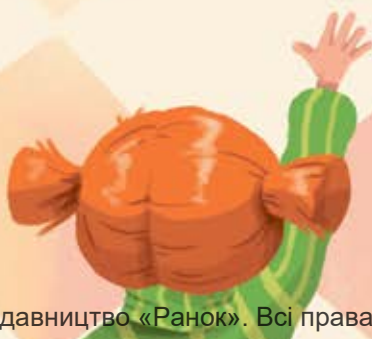
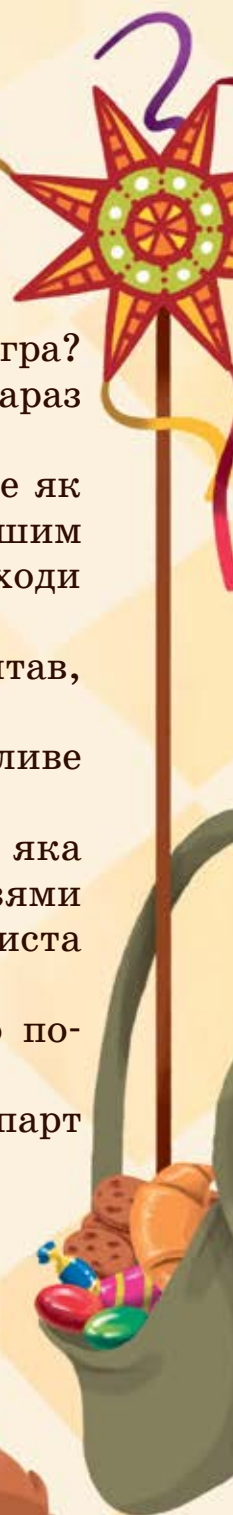
— Обряд? — здивувалася Анюта. — Це якесь важливе правило?

— Скоріше, колядування — то дія по правилах, яка щороку повторюється. Уяви, що на Різдво ви з друзями ходите до знайомих, співаєте про народження Христа і бажаєте здоров'я та щастя наступного року.

— Як гарно! Співати, бажати... Може, ми підемо по-колядуємо разом?

— І я хочу! І я! Я теж! — посхоплювалися з-за парт Мирося, Андрій і Артем.

- Коли і де відбуваються події? Про що говорили діти? Що буде далі?

— З чого почнемо? — запитав Назар.

— Спочатку потрібно обрати Отамана або Березу нашої ватаги, — авторитетно продовжував Максим.

— Ватаги? — перепитала Анюта.

— Ватагою називають колядників, які ходять разом колядувати, — пояснив Максим.

— А чому вибиратимемо Березу? Може, **виберемо дуб** чи липу? — засміялася Мирося. — Чи пальму з баобабом?

— Не смішно, — одказав Максим. — Отаман чи Береза — це давня назва **головного у ватазі**.

— То й будь Березою, — запропонувала Анюта. — Ти вже колядував, знаєш правила.

Усі подивилися у бік Максима. Він кивнув головою і продовжував:

— Добре. У мене і Різдвяна зірка є на палиці, бо отаман носить Різдвяну зірку. А ще нам потрібно вибрати міхоношу. Він носить торбу та складає гостинці. Ми складали яблука, мандарини, цукерки, пиріжки в торбу.

— Смаколики? То класно. Я буду міхоношею, — озвався Сергійко. — І торба в мене вдома є, бабусина вишита.

— А хто хоче бути скарбником? — запитав Максим.

— А що скарбник робить? — поцікавився Артем.

— Якщо дають гроші, то він складає їх у скарбничку, а потім усі гроші ділять між собою чи віддають на церкву або на допомогу комусь.

— А може й ми так зробимо? — втрутилася Анюта. — Смаколики самі з'їмо, а гроші віддамо дяді Роману. Йому потрібно на лікування після війни.

— Не знаю, — засумнівався Павлусь, — мені потрібний новий планшет.

— Ще назбираєш, — переконливо сказала Анюта, — на Різдво всі мають допомагати одне одному. А потім подумала і закінчила: — І не тільки на Різдво.

Усі погодилися **допомогти дядькові Роману**. А Артем погодився стати скарбником. У нього не було давньої

скарбнички, але була нова — товстенька свинка з бантиком. Дівчаткам дуже сподобалася ідея такої веселої скарбнички.

- **Що вирішили зробити діти? Про що вони домовилися? Що буде далі?**

— А куди підемо? — запитала Мирося.

— Спочатку до моїх сусідів, що **живуть** з нами на одному поверсі. А ще до сусідів зверху та знизу. Ми їх вітали минулого року, — одповів Максим.

— І до моїх сусідів! І до моїх! І до моїх бабусі й дідуса! А ще до дядька Романа, — підхопили всі.

— Тільки потрібно, щоб з нами хтось із дорослих був. Мій брат із нами сходить, — авторитетно пообіцяв Максим.

— А я попрошу свою сестричку, — усміхнулася Мирося.

Тут пролунав дзвоник.

— Уже урок. Колядки **відправлю в месенджер**, — заявив Максим. — Вивчіть напам'ять. У понеділок співатимемо. І про костюми подумайте, не йти ж у спортивних штанах.

Поговорити більше не вдалося. До класу зайшла вчителька. Почався урок української мови.

— Сьогодні ми **поговоримо про традиції** колядування в Україні, — почала пані Інна.

— А ми вже **говорили про колядування** на перерві, — повідомила Анята і з гордістю подивилася на свою ватагу колядників.

Інна Большакова

- а Чи могла б відбутися така розмова у твоєму класі? Чому?
- б Що ти дізнався / дізналася про обряд колядування?

7 Об'єднайтеся в групи. Розподіліть ролі: автор, Анюта, Сергійко, Максим, Андрій, Артем, Назар, Мирося. Прочитайте текст в особах. Поміняйтеся ролями і прочитайте знову.

8 Випишіть з тексту словосполучення. Визначте число, рід, відмінок іменників.

Зразок. Поговоримо (про що?) **про** традиції (мн., ж. р., 3н. в.),

9 Гра «Хто більше». Називайте по черзі іменники у множині з тексту. Хто назве більше, той переміг.

10 Обрядова пісня. Тема і мета. Художні образи.

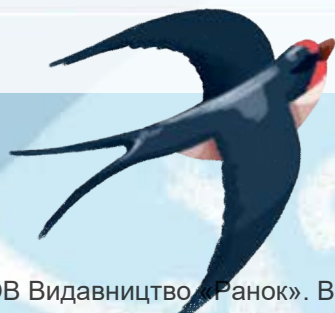
Щедрівка — це давня українська святкова пісня, яку співають 31 грудня на Щедрий вечір. Щедрим назвали вечір, тому що в цей час на стіл готують багато смачних непісних страв, щоб наступний рік теж був багатим і успішним.

Щедрівка — це пісня-побажання, у якій щедрувальники щедро бажають господарям дому здоров'я, достатку у новому році.

Слово «щедро» означає давати або робити щось від щирого серця, у великій кількості та не шкодуючи нічого для інших. Уяви, що ти пригощаєш друга цукерками. Ти можеш дати одну манюсіньку цукерку, а можеш насипати повну жменю — це і є щедро. Щедро — це коли ти віддаєш багато і з радістю.

Найвідоміша щедрівка у світі — український «Щедрик». Це народна пісня. Зараз вона відома в обробці українського композитора Миколи Леонтовича.

Хоч ми співаємо «Щедрик» взимку, у давнину його співали навесні, тому що наші пращури святкували Новий рік навесні.

До появи християнства наші пращури святкували початок нового року в березні, коли природа прокидалася. Тоді прилітали ластівки, які символізували початок весни, нове життя та надію.

Щедрик, щедрік, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря вікликати:
«Вийди, вийді, господарю,
Подивися на кошару —
Там овечкі покотились,
А ягничкі народились.
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей,
Хоч не гроші, то половá,
В тебе жінка чорнобровá.
Щедрик, щедрік, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.

У давнину
господар — голова
дому, який дбає
про господарство.
Його викликають
оглянути госпо-
дарство.

Його просять подивитися на кошару — загін для овець, бо овечки народили ягнят — тож рік буде багатим. У господаря стало більше худоби, тож більше вовни для теплого одягу, молока та сиру.

Полова — це дрібні частинки, що залишаються після обмолоту зерна.

Це означає, що якщо багато полови, то і зерна багато. Тож якщо не матимеш грошей, матимеш зерно. Це побажання багатого врожаю.

У давнину
«чорні брови» були символом здоров'я та краси української жінки. Це означає, що дружина господаря вродлива, здорова, а отже — у домі буде лад, любов і багато дітей.
Це побажання сімейного щастя.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Адресант — той / та, хто розпочинає спілкування.

Адресат — той / та, до кого звертається адресант.

Акровірш — вірш, у якому перші літери рядків утворюють слово або речення.

Антоніми — слова з протилежним лексичним значенням.

Байка — короткий повчальний твір (часто віршований), який через тварин, рослин, предмети висміює людські вади.

Багатозначні слова — слова, що мають кілька значень.

Блог — вебсайт, що має вигляд «щоденника подій».

Вірш — невеликий поетичний твір, написаний ритмізованою мовою, найчастіше з римуванням рядків.

Детектив — різновид художнього твору, у якому персонажі розкривають певну таємницю, зазвичай пов'язану зі злочином.

Діалог — розмова кількох осіб.

Драма — один із літературних родів, який змальовує світ у формі дії, здебільшого призначений для сценічного втілення.

Есей (есе) — короткий текст-міркування з власною думкою автора чи авторки.

Етикет — сукупність правил поведінки, що регулює людські стосунки.

Ідея (тексту) — головна думка, яку стверджує автор чи авторка своїм твором.

Іменник — самостійна частина мови, яка називає предмет і відповідає на питання *хто? що?*

Інформація — відомості, які передають усним, писемним та іншими шляхами за допомогою умовних сигналів і технічних засобів.

Казка — народний або літературний твір про вигадані, часто фантастичні події та персонажів із повчальною метою.

Легенда — народна поетична оповідь, у якій поєднуються вигадка та реальність. Легенда може пояснювати походження певних речей чи явищ, описувати історичні події, життя людей, надприродних чи вигаданих істот. У легенді немає ствердження, що так було насправді, але є припущення, що так могло бути.

Лексичне значення — те, що означає слово.

Міф — історії про богів, духів, героїв, вигаданих істот, які переповідали одне одному люди.

Мова — система одиниць спілкування та правил їх існування.

Мовлення — процес використання мовних одиниць.

Наголос — виділення складу в слові посиленням голосу або підвищенням тону.

Омоніми — слова, що мають однакове написання й/або звучання, але різні значення.

Орфографія — розділ науки про мову, що вивчає систему загальноприйнятих правил написання слів.

Орфоепія — розділ науки про мову, що вивчає систему правил вимови.

П'єса — драматичний твір, призначений для вистави.

Пароніми — слова, подібні за звучанням, але різні за значенням.

Переказ — усний або письмовий виклад прочитаного тексту.

Переносне значення слова — значення, у якому слово вживається образно.

Персонаж — дійова особа твору.

Повість — прозовий твір, що має більший обсяг, ніж оповідання, і менший, ніж роман. Зазвичай у повісті змальовано низку подій із життя головного героя та детально зображено життя другорядних персонажів, які пов'язані з ним.

Речення — це одне слово або декілька слів, пов'язаних за змістом і граматично. Речення виражає завершену думку.

Рід (літератури) — узагальнювальне поняття, один із головних елементів систематизації літературного матеріалу. Основні роди літератури: епос, лірика, драма.

Синоніми — слова, близькі або тотожні за значенням.

Фейк — неправдива інформація, яку в медіа подають як правдиву.

Слово — одиниця мови, що має значення.

Тема — коло подій, життєвих явищ, поданих у творі; узагальнена відповідь на запитання «Про що твір?».

Фразеологізм — стійке поєднання слів, що є в мові єдиним, неподільним і цілісним за значенням висловом.

Частини мови — групи слів, які мають спільне значення та правила вживання.

Чергування (звуків) — постійні закономірні зміни звуків в тих самих частинах слів.

ЗМІСТ

Передмова	3
---------------------	---

Розділ 1. МОВА І МОВЛЕННЯ

Я вивчаю українську мову	4
Повторення. Текст. Речення. Слово	5
Читання з розумінням	7
Повторення. Текст. Речення. Слово	11
Розвиток мовлення. Інструкція	13
Повторення. Текст. Речення. Слово	14
Читання з розумінням	15
Мова і мовлення. Усне та писемне мовлення	19
Ситуація спілкування. Стилi мовлення	21
Ситуація спілкування. Діалог і монолог	24
Писемне мовлення. Роди літератури	26
Писемне мовлення. Есей.	28
Текст. Речення. Однорідні члени речення	31
Однорідні члени речення, з'єднані сполучником <i>і</i>	34
Однорідні члени речення, з'єднані повторюваним сполучником <i>і</i>	36
Однорідні члени речення, з'єднані сполучниками <i>а, але</i>	38
Повторення. Однорідні члени речення	40
Що я знаю / умію?	43

Розділ 2. ЗВУКИ І БУКВИ

Орфограма. Поняття про міфи	44
Правопис слів з орфограмою ненаголошені <i>е</i> та <i>и</i> . Міфи слов'ян	47
Читання з розумінням	48
Правопис слів з орфограмою <i>ненаголошені е та и</i> . Міфи	51
Правопис слів з орфограмою <i>ненаголошені е та и</i> . Міфи	53
Правопис слів з апострофом. Міфи	54
Правопис слів з орфограмою <i>м'який подовжений приголосний</i>	57
Що я знаю / умію?	59

Розділ 3. ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Значення слова. Однозначні та багатозначні слова.	60
Багатозначні слова й омоніми	62
Власне українські й іншомовні слова.	
Застарілі й нові слова	64
Читання з розумінням	66
Синоніми.	68
Розвиток мовлення. Діалог	69
Читання з розумінням	70
Антоніми. Байка	72
Сторінка письменника. Леонід Глібов.	74
Поняття про фразеологізми	76
Уживання фразеологізмів	78
Розвиток мовлення. Розв'язую проблему	80
Що я знаю / умію?.	80

Розділ 4. СЛОВО. БУДОВА СЛОВА

Повторення. Будова слова.	81
Творення слів за допомогою префіксів і суфіксів	82
Творення складних слів. Авторська казка	84
Читання з розумінням	85
Сторінка письменника. Іван Франко	90
Розвиток мовлення. Казка про тварин	92
Що я знаю / умію?.	92

Розділ 5. СЛОВО. ЧАСТИНИ МОВИ

Самостійні та службові частини мови	93
Іменник як самостійна частина мови	94
Відмінювання іменників.	98
Називний відмінок іменників	99
Розвиток мовлення. Описую різні погляди	101
Родовий відмінок іменників	102
Читання з розумінням	106
Давальний відмінок іменників	109
Знахідний відмінок іменників	112
Читання з розумінням	113
Орудний відмінок іменників	118
Читання з розумінням	120
Місцевий відмінок іменників.	124
Читання з розумінням	126
Кличний відмінок іменників	129
Відмінювання іменників у множині.	130
Розвиток мовлення. Досліджую тему	131
Що я знаю / умію?.	131
Повторення. Зимові свята	132
Словник термінів і понять	140

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

БОЛЬШАКОВА Інна Олексіївна
ХВОРОСТЯНИЙ Ігор Григорович

«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»

**Підручник інтегрованого курсу
для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)**

Частина 1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редактор **Ю. М. Миронова**

Художнє оформлення **В. І. Труфена, Т. В. Задорожної**

Комп'ютерна верстка **С. В. Яшиша**

Коректор **В. П. Нестерчук**

Підписано до друку 05.05.2026. Формат 84×108/16. Папір офсетний.
Гарнітура Шкільна. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 15,54. Обл.-вид. арк. 18,14.
Наклад 42 921 пр. Зам. № ВЕ-000873.

ТОВ Видавництво «Ранок», пр. Незалежності, буд. 5, Харків, 61022;
вул. Деревлянська, 13, Київ, 04119.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8348 від 02.06.2026.

Надруковано у друкарні ТОВ «Вісник України».
01014, Україна, м. Київ, вул. Бойчука Михайла, буд. 41-Б, оф. 2020.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8117 від 24.06.2024.
Тел.: +38 (050) 459-79-82. E-mail: sales@visnyk.com.ua

Служба підтримки:
rnk.com.ua/107946

ТВЕРДІ, М'ЯКІ, ПОМ'ЯКШЕНІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

 Тверді звуки, що не мають парних м'яких	[в]	[м]	[п]	[б]	[ф]	[г]	[ґ]	[х]	[к]	[ж]
	[ч]	[ш]	[дж]							
 Тверді звуки	[д]	[з]	[дз]	[л]	[н]	[р]	[с]	[т]	[ц]	
 М'які звуки	[д']	[з']	[дз']	[л']	[н']	[р']	[с']	[т']	[ц']	[й]

М'які звуки

Пом'якшені звуки

[б'], [п'], [в'], [м'], [ф'], [ж'], [ч'], [ш'], [дж'], [ґ'], [к'], [х'], [ґ']

ДЗВІНКИ ТА ГЛУХІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Дзвінкі	[б]	[д]	[д']	[ж]	[з]	[з']	[дж]	[дз]	[дз']	[ґ]	[ґ]
Глухі	[п]	[т]	[т']	[ш]	[с]	[с']	[ч]	[ц]	[ц']	[к]	[х]
Дзвінкі	[в]	[л]	[л']	[м]	[н]	[н']	[р]	[р']	—	[й]	
Глухі	—	—	—	—	—	—	—	—	[ф]	—	

РОЗКАЗУЮ ПРО СЛОВО

Що означає?

З яких частин складається?

Звуко-буквений склад

До якої частини мови належить?

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ У МНОЖИНІ

Відмі- нок	Питання	Чоловічий і середній роди				
Н. в.	<i>хто? що?</i>	коті ́	ко́ні	музе́ї	ву́ха	поля́
Р. в.	<i>кого? чого?</i>	коті в	ко́ней	музе́їв	вух	полі в , піль
Д. в.	<i>кому? чому?</i>	коті ́ам	ко́ням	музе́ям	ву́хам	поля́м
Зн. в.	<i>кого? що?</i>	коті ́ , коті в	ко́ні, ко́ней	музе́ї	ву́ха	поля́
Ор. в.	<i>ким? чим?</i>	коті ́ами	кінь ми , ко́нями	музе- я ми	ву́хами, вуші ма	поля́ми
М. в.	<i>на кому? на чому?</i>	на коті ́ах	на ко́нях	у му- зе́ях	у ву́хах	на поля́х
Кл. в.		коті ́	ко́ні	музе́ї	ву́ха	поля́

Відмі- нок	Питання	Жіночий рід			
Н. в.	<i>хто? що?</i>	берези	топо́лі	гру́ші	конва́лії
Р. в.	<i>кого? чого?</i>	бері з	топо́ль	груш	конва́лій
Д. в.	<i>кому? чому?</i>	береза м	топо́лям	гру́шам	конва́ліям
Зн. в.	<i>кого? що?</i>	берези	топо́лі	гру́ші	конва́лії
Ор. в.	<i>ким? чим?</i>	береза ми	топо́лями	гру́шами	конва́ліями
М. в.	<i>на кому? на чому?</i>	на бере- за х	на топо́- лях	на гру́- шах	на конва́- ліях
Кл. в.		берези	топо́лі	гру́ші	конва́лії

УКРАЇНЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник інтегрованого курсу для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) Частина 1

Особливості підручника:

- текстовий матеріал, поданий з урахуванням різних рівнів читацьких навичок
- ілюстративний матеріал, зорієнтований на формування читацької мотивації
- правила, візуалізовані завдяки кумедним героям
- система завдань, розроблена для розвитку критичного мислення
- вправи, націлені на формування емоційного інтелекту

Інтерактивний електронний додаток містить:

- мультимедійні завдання до кожного уроку
- тестування до кожного розділу
з автоматичною перевіркою результату
- навчальні відео, 3D-моделі
- презентації з інтерактивними аркушами
- додаткові матеріали

Інтерактивний
електронний додаток
доступний за QR-кодом
або посиланням
rnk.com.ua/111312